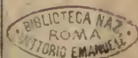
AVGVSTINI MASCARDI ETHICÆ PROLVSIONES.

PARISIIS,
Apud SEBASTIANVM CRAMOISY, Typographum Regis ordinarium, viâ Iacobæâ, ſub Ciconijs.

M. DC. XXXIX.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

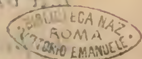

PROLVSIONES
ETHICÆ
BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE
5
Ioan. Picart incidit.

BIBLIOTECA NAZ.
VITTORIO EMANUELE

ANTONIO BARBERINO CARDINALI EMINENTISSIMO, S. R. E. CAMERARIO.

AVGVSTINVS MASCARDVS F.

Isi omnibus explorata vnũ me tua fallit humanitas, ANTONI Cardinalis Eminentissime, hominem inter cultores admittes, à multis annis assuetum te potius admirari, quàm

tua. Nam vtcumque familiæ felicitatem, ſplendorem inſularum, Regias neceſſitudines, opes, clientelas, & quod caput eſt, Sanctiſſimi Patrui diuinæ proximam maieſtatem aulicorum vulgus enumeret; ego in te vno totus hæreo, atq; iſtius magnitudinem animi, hæc omnia tanquam de ſuperiore loco deſpectantem, exoſculor. Oneraſti fortunam virtutibus tuis, ANTONI; quæ vbi in te ornando vires omnes exhauſit; ad immenſam animi tui capacitatem erubuit; ſenſitque in te aliquid eſſe tam grande, vt eo conniti ſuo faſtigio non poſſit. exemplo autem tuo docuiſti, exaggeratam mentis celſitudinem in eum aptiſſime cadere, qui diuino præiudicio meritus eſt, vt Princeps aut naſceretur, aut fieret. Vtrum

verò meis rationibus te magnanimum esse conducat, leuissimum hoc Ethicarum Prolusionum munusculum palam faciet, quod ideo tibi iucundissimum fore ominari audeo, quia intelligis eiusdem Alexandri fuisse, & Ciuitates amicis donare, & à Corinthijs ciuitate donari. Vale.

INDEX PROLVSIONVM.

AVGVSTINI

AVGVSTINI MASCARDI PROLVSIONES ETHICÆ.

Perturbationum Idololatria.

PROLVSIO PRIMA.

HESICHIÆ ſacris, in quibus otio litatum eſt, rite, ritúque maiorum perſolutis, ad inſtitutum ſatis auſpicatò redirem, AA. niſi ab erudita adhuc altercatione commotior, obnoxium me ijs animi perturbationibus declararem, quas tamen ex hoc iampridem loco, ſapientiæ documentis exagito. Verùm quid agerem, quando ita res tulit, vt ſi contra ſentientis argumenta declinare, per diſſimulationem vellem, non tam ingenio modeſtè ce-

dere, quàm causam prodere, atque adeò calumniæ præuaricari viderer? In hominem videlicet incidi, eruditum illum quidem, & (quæ rara admodum, hac fæce temporum, societas est) religionis amantem; verùm qui inter semirutæ vrbis rudera doctrinam penitus lapidosam effoderet; vt collabentibus antiquitatis parietinis, ingenium obrueret potiùs, quàm expoliret; pietatem verò nullius beneficio institutionis excultam, velut securibus intactum diuinitatis lucum, eminus veneraretur, ne cominus exploraret. Atque vt est ea hominum natio vel lapidibus suis durior, vel sua superstitione timidior, parum abfuit, quin familiaris inter nos confabulandi consuetudo, in apertam conuiciandi licentiam degeneraret. Quod vnum ergo in ipso contentionis calore impetrare ab animo meo potui, negotium vobis integrum, in hodiernam dissertationem reseruaui: vos de re tota, prout libuerit, pro vestra sapientia decernetis.

In eam Ianiculi partem secesseramus, vnde in subiectam latè planiciem prospectus apertior, atque indulgentia cæli clementior, vrbanis defatigatum curis animum solueret. Reginam vrbium Romam in tantam olim magnitudinem excreuisse mirabamur, vt cùm Occidentis, Orientísque solis ambitu imperium definiret,

ſinu tamen ſuo neſcio quid maius, auguſtiúſque concluderet. Quàm parum enim à vero abeſſe diſertiſſimi ſcriptoris oraculum, quo humani generis, non populi vnius facta diſci, ab ſola Romanæ hiſtoriæ lectione teſtatur? Cæteras quidem regiones vnum, aut alterum ſingulis ætatibus numeraſſe, qui vel bellica virtute, vel ſapientiæ opinione, vel rerum gerendarum laude claruerit: at Romæ difficile admodum fuiſſe, ex vniuerſo ciuium ordine vnum, aut alterum exemptum velle, quem maximis domi foríſque Reipublicæ negotijs imparem iudicares. Illuſtria verò virtutum exempla, quæ diuiſa è multarum gentium monumentis ægrè repetuntur, in annalibus Romanorum & numero infinita, & magnitudine ſingularia, & varietate multiformia, & genere ipſo diuina reperiri; vt meritò Romanum nomen poſteritatis diſciplina ſit. Nam immenſum ipſius vrbis ambitum, incolarum frequentia in anguſtias penè coactum, citra fidei diſcrimen commemorare quis audeat? cùm Polemonis apud Galenum, Ariſtidis, Athenæi, Senecæ teſtimonio intelligamus, capacem generis humani ciuitatem, confertæ incolarum multitudini ægerrimè ſuffeciſſe? At nunc, proh rerum viciſſitudines! vbi Roma illa fuerit quæritur. Vbi enim theatra, amphitheatra, circi,

Luc. Flor. prolog. l. 1. hiſtor.

Galen. in Hyppocr. de fract. com. 1.

Ariſtid. in Encomio Romæ

Athen. l. 1. Deipnos c. 16.

Sen. conſolat. ad Heluiam c. 6.

lauacra, fora; & quod caput eſt, vbi Deorum templa, ſiue Iouis in Capitolio, ſiue Apollinis in Palatino, ſiue Veneris ad Portam Collinam, & ſacra via, ſiue Pacis prope forum, ſiue denique Vrbis ipſius ad Palatini radices in Comitio? Vbi numinum ſimulachra ex auro, argento, ebore fabrefacta? Hic nimirum ſodalis ille meus intemperanter exarſit; & veluti Phœbas concepto paulatim numine auguſtior, ſacro ictus enthuſiaſmo, plura me dicere meditantem interfatus, O te, ait, ſtultiſſimæ temeritatis virum, qui noſtræ fœlicitatis argumenta, ad deploranda ſuperſtitionis neſcio cuius detrimenta detorques. mox quaſi ſuperfundentibus ſe furijs impar, primos ingruentis numinis motus incerta ægritudine eluctatus, ardentibus oculis vaticinantis in morem, Salue, ait, mea Roma ſalue; non à lateribus, vt olim, ad marmora, ſed à marmoribus ad aurum ſanctiori ædificatione traducta; ſalue inquam è combuſtæ ſuperſtitionis cineribus rediuiuus Phœnix. Illæ, illæ iacentes paſſim templorum reliquiæ, conuulſa illa delubra numinibus cõſecrata, illa euerſis aris ſimulachra diſiecta, victorias in puluere deſcribunt tuas; quæ ſtantia tuum dedecus longè latéque nunciabant. Tanti eſt inſanas marmorum ſubſtructiones, quibus in cœlum monſtra hominum

Lucan. 1. lib. Pharſal.

inuehebantur, veræ pietatis ariete profligaſſe; tanti eſt immanes Gigantum moles, quibus nefandum diuinitati bellum inferebatur, veritatis fulmine deieciſſe. Atque hìc omnia veterum fana, ſimulachra omnia, ſacris etiam vniuſcuiuſque numinis ambitiosè commemoratis, non numerauit modò, ſed intento etiam digito inter proſtratæ vrbis ſepulchreta deſignauit. Mox autem, vt ſe collegit, linguámque diutiùs peregrinatam, & quod mirum eſt, nuſquam inter errandum offendentem, reuocauit, me in ipſo dicendi ardore ſubintuens, & reperiuntur tamen, inquit, qui ruinas illas Chriſtianæ religioni ſalutares auerſentur, atque deplorent; quod illis oppreſſa ſcilicet impia deorum ſimulachra deliteſcunt? Ego verò, qui ad intempeſtiuam eruditæ loquacitatis tempeſtatem neſcius quorſum eruptura eſſet, horrueram; vbi tandem illa detonuit, licet imperitæ, ruſticæque pietatis epiphonemate veluti fulmine tactus eſſem, nec riſum tenui; cuius tamen ſuauitatem efferueſcentis ſubinde amaritudo bilis inficeret. Tumentem nihilominus animum, & in iurgia geſtientem, vtcumque compreſſi; mox ad illum, Bona verba, mi homo, Chriſtianus ſum, & eiuratas veterum religiones execror, ſi quis alius, conſtantiſſimè. Verùm dum tu de illis, vt potè opi-

nione tua iam profligatis, confidentissimè gloriaris, ac penè triumphas; ego regnantem adhuc superstitionem, & simulachrorum cultum, in ipsa Romanæ, hoc est veræ religionis arce, non iustè minùs, quàm acerbissimè queror. Vide quàm male de tua pietate tibi placeas amice, & quàm iniustè me carpas. Iterum dico, ne lubricæ me linguæ vitio lapsum calumnieris. Aio te, multósque mortalium, qui Christiano nomine, ac iure censentur, prophanis falsæ diuinitatis sacris operari. quòd ego dum paucissimis probo, oratos vos peruelim AA. vt disputatoris argumentationibus intercisis, continenti oratione mihi liceat perorare.

Lib. de Idololatr. c. 3.

Atque illud in primis, cum Tertulliano Aphrorum doctissimo, censeo statuendum, citra vlla Deorum simulachra, vel ære fusa, vel auro recocta, vel luto ficta, vel ligno dolata, vel sculpta lapidibus, impiorum nihilominus seruitutem numinum, quam latriam Græci dicunt, in Christianorum pectoribus consecrari. Nullus hìc manubias, quas quondam timuit, intorquet Iuppiter: nullus maria, terrásque Neptunus tridente concutit; Mercurius nullus auras talaribus secat; nec Ægyptus Anubim, nec Eleusinij Cererem, nec Phryges Matrem, nec Esculapium Epidaurij, nec Caldæi Belum, nec

Vide Mythologos & Isidorum lib. 8. Origin. c. 11. sed præcipuè M. Minutij Fœlicis Octauium, à quo hæc desumpta.

Astartem Syri, nec Dianam Taurij, nec denique Deorum centurias nobis obtrudit Romanorum cynicus Varro. Solæ animorum perturbationes, quas recepto vocabulo affectus appellamus, omnia sibi vindicant iura diuinitatis; illas colimus non specie vilissimi nidoris, at nostro; nec anima pecudis impensa, sed nostra; illis immolamus ingenium, illis sudorem libamus, prudentiam illis accendimus; illis denique, vt loquitur Tertullianus, saginatiorem, & auratiorem hostiam cedimus salutem nostram. Nec tamen ego, dum perturbationes aio à nobis diuinitate donari, cogitationem meam in priscas earum apotheoses conieci. Coluerint olim vt libet, Lacedæmonij Timorem, Spem Romani, Misericordiam Athenienses, Inuidiam cum Romanis plerique Græcorum, Pudorem atque Impetum rursus Athenienses, auerruncos Deos: de illis ego non disputo, & doctrinæ famam ambitiosa vetustatis nouitate non colligo. Lararium vniuscuiusque nostrum diligenter excutio; idola in ara cordis impiè consecrata ideo hodiernæ luci redono, vt perpetuis in posterum tenebris mancipentur.

Tertull. de Idololatr. c. 6.

Plutarch. in Cleom. Liuius l. 1. & 4. Decad 3. Pausan. in Atticis seu l. 1. Gyrald. syntag. 1. de Dijs gentium Geg. 37. edit Basil. Pausan. in Atticis, & in Laconicis seu l. 1. & 3.

Et prima quidem Idololatriæ origo si altius repetatur, illam in perturbationes referendam esse tum sacra, tum prophana literarum monumen-

Vide Dandinum de corp. animato l. 1. c. 8. ad Aristotelis textum 86. cõment. 318. in fine.

ta testantur. Timor siquidem sæuissimus ille tortor animorum, perculsa semel mortalium pectora stultissima præsentis numinis opinione ita delusit, nullam vt sibi præsidij spem relictam à diuinitate, quam oculis non viderent, manúque non tangerent, arbitrarentur. hinc peruulgatum illud à Petronio simul, & Statio,

In fragm. Satyr. l. 2. Theb. in quem locum vide Lactan siue Luctat. Placid. Lib. 1. de Bello Troiano.

Primus in orbe Deos fecit timor.

nec ineleganter alius, siue is Dares Phrygius à Cornelio Nepote transcriptus in Latium, siue scriptor, vt reor, ab extrema Britannia non ignobilis.

Quippe Deum genitore metu mens cæca creauit
Ditem vmbris, cælo superos, & numina ponto.

Quòd si stolidos simulachrorum cultores tam degeneris pudet originis, alióque stirpis incunabula transferre malunt, illis quidem libentissimè obtemperabo, in aliam tamen perturbati animi ægritudinem rursus impingam. Dolorem illis generis auctorem dabo: nec publicis modò sapientum tabulis Eusebij, Cyrilli, Hieronymi, Cypriani, Augustini, verùm testimonijs ex ipso sapientiæ tabulario religiosè petitis. Disertè siquidem Salomon: *Acerbo luctu dolens pater, cito sibi rapti filij fecit imaginem, & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cepit*: quod ab Ægyptio Syrophane

In Chron. l. 3. con. Iulian. in c. 1. epist. ad Rom de Idol. vanit. cōtra faust. q. 22. c. 17. His adde Chrysost. hom. 86. in Matt. Egesip. apud Hieron. de Vir illustr. Ambr. in c. 1. epist. ad Rom. Isid. l. 8. Ethimol. c. 11. init.

Syrophane factum fuisse tradit Fulgentius; à Marco Tullio satis dolenter vsurpatum in filiæ obitu, auctor est luculentissimus Christianæ religionis Tullius Lactantius. At nihil adhuc agimus AA. & ægritudines animi non adoramus vt numina, sed vt numinum artifices veneramur. bene est; admonitus in orbitam, vnde exerraueram, redeo.

Lib. 1. Mythol. c. 1. vbi de Idolis.

Lib. 1. Instit. c. 15. quem vide.

Fortissimus ille apud Virgilium Nisus, virtutis suæ calamitate nobilitatus, cùm magnum aliquid animo moliretur, amicum intuens ait,

Æneid. lib. 9. in quem locum vide Notalo. Ludouici Cerdæ.

— Dij ne hunc ardorem mentibus addunt
Euriale, an sua cuiq; Deus fit dira cupido?

ita ne vero miserrime adolescens, in vitæ limine philosopharis, vt impotentis animi cupiditatibus iura diuinitatis adiudices; & furias consecres, quas è vicinæ mortis afflatu, luctuosè generosus imbiberas? ita est AA. humanus ipse animus tanquam Deus à veteribus, & quidem sapientissimis Socrate, Platone, Aristotele, Theophrasto, Euripide celebratur; cùm autem quicquid in Deo est, ab ipsa Dei natura alienum esse non possit, vt Augustinus hoc in argumento doctissimè disputat, manifestè inde conficitur, animi perturbationes non posse à notione diuinitatis excludi. Quod vt liquidius adhuc pateat, animũ, quæso vos, diligenter aduertite. Elegantissimus

Apud M. Tull. 2. de diuinatione & 1 Tuscul. Arnob l 2.

Philo l. 1. Allegor. in fine.

Iudæorum Plato, in ſacris allegorijs, hominum animos quodammodo finxit è cera. nec Platonis tamen ſententiam in Teæteto pluribus explicatam, de cereis Memnoſynes ſimulachris expreſſit; cùm illa ad rerum imagines à ſenſibus hauſtas, quibus memoria percellitur referantur, Philo autem de ipſa animi teneritudine diſſerat, cuius beneficio partem in omnem agitur, atque verſatur. Cereus igitur animus eſt; nec in adoleſcentiæ tantùm lubrico, vt putauit Horatius, cùm mollis nondum ætas adoleuit, nec in vetuſtatē prorſus obduruit; verùm eadem ſemper eſt ſequacis animi temperatio, formarum omnium capax, quas illi obiectæ rerum ſpecies indere poſſunt. Vbi ſemel ergo vel acerba vel iucunda nobis pro inconſtanti vitæ cōditione obtigere; æſtimatrix animæ facultas cereum animum violēter adorta, vel doloris, vel voluptatis ſimulachrum in nobis effingit, quod vnuſquiſque aut impetu virtutis elidit, aut mentis imbecillitate veneratur. Hinc maſculam illam ab Epitecto vocem tàm frequenter audimus, qua non rebus, ſed rerum opinionibus conſtantiam noſtram labefactari docemur. hinc opinionem apud Stobæum Iamblicus εἰδωλοποιΐταν. hoc eſt ſimulachrorum effictricem appellauit; quod & ſi aliò detorqueri poſſe non ambigo, cùm illam opponat veritati,

Horatius in epiſt. ad Piſones de Arte Poët.

Epitect. in Enchirid. paſſim. ſed præcipuè c. 10. & 34. vide in eundem Simplic. & Arrianum Stob. Serm. 11. qui eſt de veritate.

in rem tamen de qua diſputo cadit aptiſſimè. nam ſi prophanus idolorum cultus *vmbra pictura, & labor ſine fructu* à Salomone meritò dictus eſt, quod in futilibus, aut hominum, aut belluarum imaginibus æterni numinis diuinitatem, non tam adorandam proponat, quàm proſtituat deridendam; an non execrata picturæ huius lineamenta, in animi perturbationibus regius Pſaltes agnouit, cum dixit: *Tranſierunt in affectum cordis:* hoc eſt (vt ab ipſa vocis origine ſapientes eliciunt) tranſierunt in picturas, & imaginationes cordis? quas porro perturbatæ mentis imagines idem ille purpuratus Vates obliterandas olim, & inducendas, ex Ambroſij interpretatione auguratur, & cupit, *Domine in ciuitate tua:* (hoc eſt in piorum hominum animis) *imagines ipſorum ad nihilum rediges:* vt igitur vnuſquiſque de optimo mentis ſtatu opinionis errore deiectus, aut perditè concupiſcit, aut impotenter iraſcitur, aut metuit deſperatè, ita ſibi, vel amoris, vel iræ, vel timoris imaginem fingit in animo, cui profana religione ſe deuouet, ac turpiter litat. Atque hæc ſunt nouitia illa, ac ſubitaria numina, ex hominum ingenio, heri aut paulò ante procuſa, dum

Sap. 15. Pſal. 72. 10

—ſua cuique Deus fit dira cupido:
Dum ſibi quiſq; Deos auido certamine fingit;

Vide August. in hūc locum, & Gloss ordin. in moral.

à quorum impio cultu grauiter nos ille deterruit, qui dicebat: *Non erit in te Deus recens, cui enim Deus venter est, Deus recens est* (inquit eloquentissimus diuini codicis interpres Hieronymus:) *iratus sum: ira mihi Deus est; vnusquisque enim quod cupit, & veneratur hoc illi Deus est*.

August. Serm. 13. de Verbis Domini.

Quòd si Theologorum princeps Augustinus: *Vnicuique*, ait, *sua cupiditas tempestas est*: non ideo tamen stultam perturbationum apotheosim, de qua hactenus disputauimus, inficiatur; cùm & tempestates Romani populi ritibus consecratas, apud M. Tullium legamus, postquam Scipio Consul Corsici maris rabiem euasisset; & Persæ, Græcíque ventos in Deos, ventosa superstitione retulerint. illud potiùs negotium mihi tantisper facessit, quod ab Satyricæ Poëseos studiosis obijci posse non nego. Si omnis prorsus intemperantis animi cupiditas Deus est, tum illa præcipuè maioribus hostijs adorabitur, cui in lectissima cordis parte cellam dedicant pleríq; mortalium, & φιλαργυρία nuncupatur. at negat Iuuenalis templa pecuniæ posita, atque aras erectas.

Cic. l. de natura Deorum, & Ouid Fast. 6. vide opuscula duo Sirmondi, & Aleandri in Inscriptione antiquissimam de L. Cornelio Scipione. Herodot. l. 1 qui & Clio. & 7. qui Polymnia vide Gyrald. Synt. v. 1. 282. & Cerdam ad 10. Æneid. v. 177.

Satyra 1. contra tamen sentiūt August 4. de Ciuitate c. 25. & Arnob. l. 4. vi-

—— *etsi funesta pecunia templo*
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras; ——

ex animo ne an εἰρωνικῶς potiùs immanem Roma-

nis suis auri cupiditatem exprobrauerit Iuuenalis, otiosè non quæro. pecuniam certè pro Dea cultam, cum Augustino prodit Arnobius. Verùm nullus per me Pecuniæ palam, ac publicè farre, & mica fecerit saliente. Ast ego qui arcana pectoris sacra, & cordis mysteria omnibus Isidis ceremonijs occultiora perpendo, de manifestis pecuniæ sacrificijs magnopere non laboro. Auri tamen cupiditatem idolorum cultum, ac seruitutem ab eo humani generis doctore appellatam noui, qui in cœlum ideo raptus est, vt eum deinde tanquam è cœlo delapsum præconem veritatis admiraremur. hinc gloriosus ille apud Oseam vaticinio nobilem inanissimè prædicabat, ***Diues effectus sum, inueni idolum mihi:*** hinc Nazianzenus Gregorius, inter Græcos Ecclesiæ proceres cognomento Theologus, ***Aurum & argentum non secus atque illi Baal, & Astartem, & execrandum illum Camos adoramus.***

de Gyrald. Syntag. 1. de Dijs Gentium p. 37. Basil. edit.

S. Paul. ad Ephes. c. 5. & ad Coloss. 3.

Oseæ c. 12.

Nazianzenus Oratione 15.

Angeronam numen apud Romanos, vt Flaccus Verrius existimat, angoribus depellendis idoneum, in sacello Volupiæ à Pontificibus propitiari solitam, ex Theologorum disciplina tradit Macrobius. Vtrique siquidem Deæ ara communis, communes etiam mystas, communes popas requirebat: non ego priscorum factum ex

Macrob. Saturn. l. 3. c. 10.

eorum superstitione damnare temerè ausim; sed facti potiùs, si per vos licet, rationem quæro. Qui fieri vnquam potuit, vt numina, non magis nomine discrepantia, quàm instituto contraria, easdem aras insederint; & vota mortalium modò prona in voluptates, modò angoribus exhausta, communicata diuinitate vel deluserint, vel exceperint? An eadem dolori simul, ac voluptati dabitur sedes, quæ amori, ac maiestati sapientum omnium consensione negatur? Nimirum hoc etiam humanæ idololatriæ prodigium est, si nescitis; nos in vno pectoris sacrario easdem dolori simul, ac voluptatibus aras excitamus; illis nos virtutem, coronatam scilicet victimam, iugulamus; temperantiam illis, atque constantiam cædimus. Et ne vllis possint hostium diris euocatæ, delubra deserere, non instis aut vittis nescio quibus abactam coërcemus diuinitatem, sed alteri, alteram tàm arctè coniungimus, vt nunquam à mutua societate diuellantur. Sensit hoc in Platonis Phædone Socrates, qui Æsopico prorsus ingenio Deum in hominibus, doloris ac voluptatis inter se apices copulasse fabulatur: atque ex duplici hoc veluti perturbationū fonte reliquarum deinceps eluuies, mortalium animos propemodum inundauit.

De numinū euocatione Macrob. Saturn. l. 3. c. 9. Plinius l. 28. c. 2. Seruius ad 2. Æneid. ad illum versum excessere omnes adytis, &c. quem tamē castigat Muretus Var. lect. l. 5. c. 19. sed omniū copiosissimè Brissonius l. 1. de formulis. vide recentiores Virgilij Scholiast.

Verùm me de vana prophani numinis adora-

tione prolixiùs differentem, vehementer pudet incogitantiæ meæ, quod Pantheon, templum illud augustum, hactenus præteriui; illud, illud consummatæ, vt aiunt, architecturæ exemplar vnicum; magnificentissimum illud, in regnatrice vrbe; Deorum domicilium; publica illa diuinitatis officina; illud vniuersæ superstitionis emporium; illud exoticarum toto orbe religionum receptaculum; illud peregrinorum ex plebe vltima numinum commune perfugium, quàm aptè indiuiduam perturbationum omnium latriam nobis reuocat in memoriam? Pantheon est cor humanum, simulachrorum colluuie refertissimum; in quo non vno tantùm pandiculari, & communicario die, omnibus communiter affectibus operamur; sed perpetuo naturæ cultu, à primigenia vitæ innocentia iam prolapsæ, vota mortalium adolentur, & olidissima vitiorum thura succenduntur. Impulit me, sed planè volentem, in hanc sententiam, quod Pantheon ita apud Dionem appellatum legi, quia plures Deorum imagines, in Veneris, Martísque simulachris complecteretur; hoc est, quia reliquum perturbationum vulgus gemino Concupiscentis, & Irascentis facultatis nomine, tanquam militaris duplici sub signo turba, recensetur. Non est animus ire per singula, cùm finem iamdu-

Pontanum. & Cerdam ad 2. Æneid. v. sup. cit. & Delrium; Comment. in Troad. Sen. de vinculis vide Curtium l. 5. vbi de Tyrijs.

Dio Rom. histor. l. 55.

dum spectet oratio mea; quædam tamen leuiter delibabo. Et concupiscendi quidem in anima facultati (quam Venus in Pantheo designabat) diuinæ mentis cultum, ab impio Manichæorum grege fuisse delatum, grauissimus auctor est in hæresibus Epiphanius; *Cupiditatem*, inquit, *adorant, & esse numen arbitrantur*: qua deliræ mentis superstitione, diuino beneficio sublata, quam vereor, ne sectam illam nefariam, impurúmque eius principem Manem, nostris moribus tueamur: præclarè siquidem Cyprianus, martyrio, & eloquentia inclytus, pronunciauit; *Hîc auaras manus cupidi muneribus complicant; hîc genuflexo concupiscentiæ quisque suæ idolum colit, & propriæ libidinis adorat simulachrum*; quò etiam collimasse visus est Athenarum decus Dionysius, qui turpem amorem idolum potiùs, & à germano amore prolapsionem dixit. Nec simulacra sua irascendi facultas humanæ mentis vitio desiderat; verùm quemadmodum efferata Scytharum natio suos acinaces; sæuissimus hastam suam Mezentius adorabant; ita effrænes animi motus iracundiæ blandientes colimus, dum fouemus; atque vt è Hieronymi sententia paulò antè dicebam, irato iram ipsam pro numine; impia temeritate præscribimus. Vnus hîc nobis Achilles aduocandus est,

Epiphan. hæresi 66.

Cyprian. de tentat. & Ieiun. prope finem.

Areopag c. 4. de diuinis nomin. pag. 556. edit. Plantinianæ.

Herodotus l. 4. siue Melp.

ést, vtriúsque sceleris propè Ilium reus. hìc nimirum Venerem, Martémque in militari pectoris Pantheo, tàm perditè copulauit, vt probrosa Vulcani sese vlciscentis retia, mera captiuorum numinum libertas sit. Quid multa? Martem delicijs effæminauit, efferauit Venerem furijs; vt ille in meretriculam degenerasse, hæc in militem exarsisse videretur. Ereptæ Briseidis iniuria libidinis faces iræ flatibus ventilauit; vt factitia hæc numina, & iocularia Amor, & Ira, collatis viribus virtutem in Herois animo iugularent. Nec sanè propitiari vnquam furiosum Deorum par vel regis precibus, vel exercitus calamitate, vel adhortationibus amicorum potuisset, nisi Amori quidem, pellicis reditu; Iræ autem, multorum sanguine litatum esset. Vsque adeò ad virtutis exitium vicarias sibi operas perturbationes locant, & altera in animi perniciem alteri ancillatur. Videtis opinor, Auditores, quò tandem sodalis mei calor ille, pietásque reciderit; vt inter prostratæ superstitionis rudera renascentem simulachrorum segetem viderit; quam ego tamen non igne, aut ferro depascendam, sed virtutis ingenio radicitus euellendam in meis dissertationibus sanctè polliceor. Illud interea constantiæ, atque sapientiæ vestræ datum intelligatis oro, vt ideo inter sacrilega perturba-

Homer. Iliad. 1. &c.

tionum ſacra vos reliquerit oratio mea, quia ſupra omnem perturbati animi tumultum in vera vos virtutis tranquillitate video conſtitutos. Templa in poſterum affectibus deuota auguſtiori numini dedicabimus.

Perturbationum Idola ope virtutis euerſa.

PROLVSIO SECVNDA.

CONFLATAS iampridem ſiue iure, ſiue iniuria, cum ſodali meo, religionis nomine ſimultates, abolere nunc tandem paro, Viri & eruditione, & nobilitate clariſſimi. Poſtulat hoc tum genius humanitatis, qui odia inter mortales immortalia eſſe non patitur; tum temporis ſanctimonia, cui omnibus inimicitiarum fibris litandum eſſe, Chriſtiana pietas perſuadet; vos etiam, vt opinor, idem pro veſtra ſapientia flagitatis, ne prophanæ ſuperſtitionis improbitas hominum animos diutiùs dehoneſtet. Age igitur, & rem altiùs ab ipſo diſputationis exordio reuocemus. Impium ſimulacrorum cultum (quem à Græcis mutuato vocabulo idololatriam appellamus) regnare adhuc in ipſa Romanæ religionis maieſtate, exactis retro menſibus lamentabar: dum vnuſquiſque noſtrûm,

desidioso inertiæ labore, templum sibi fingit in pectore, aras excitat, thura succendit; vt perturbati animi furijs potiùs, quàm numinibus, iugulatæ virtutis visceribus operetur; non magis scilicet victimarius, quàm victima; delubrum quàm popa; sacerdos, quàm sacrificium. Atqui sodalis ille meus, qui vetustatis cicatrices, in semisepulto Romæ cadauere contemplatus, doctrinam sibi comparabat, eo nomine preciosam, quòd è ruderibus, tanquam thesaurus, effossa, multum de auro trahere putaretur, cui proxima delituisset; omnem sublatam penitus superstitionem argutabatur, cùm prophanorum numinum delubra, veræ diuinitatis ariete disiecta corruerunt. Proinde impium me, dirísque omnibus deuouendum, qui execratas iamdudum religiones, inanibus ingenij commentis excitarem. Hinc saxa omnia, si meministis, è templorum reliquijs studiosè collecta, in me vnum, erudita lapidum tempestate coniecit; hoc est ambitiosa templorum commemoratione, quæ solo æquata, Christianæ fidei fastigium altiùs extulere, me de sententia mea dimouere vehementer adorsus est. Verùm dilapidauerit ille, per me, sapientiam à lapidibus haustam, illud ego prudenti Auditorum, opinione confeci, vt vigere adhuc in hominum animis prophanum pertur-

bationum cultum intelligerent omnes, & faterentur. quem tamen quoniam amoliri iamdudum, & suadet pietas, & imperat promissi religio, nunc tandem libero fidem meam, illúdque statuo hodiernæ dissertationis argumentum, Quonam pacto perturbationum cultus, siue latria, de medio tolli possit. quod ego dum rationibus doceo, ab ipsis Christianæ disciplinæ fontibus repetitis, dabitis AA. hanc argumento veniam simul, & tempori: cùm præsertim aberratio, quæ nos in semitam pietatis abducit, apud cordatos viros, hoc est vestri similes, plus habeat fœlicitatis in officio, quàm temeritatis in voto.

Duplicem ego viam in antiquæ Christianæ religionis fastis inuenio, à viris sanctissimis vsurpatam, ad superstitionem factitiæ diuinitatis euertendam. Aut enim Deorum fana cum simulachris, arísque penitus sustulerunt, aut eadem expiatis fœdi cultus inquinamentis, ad sanctiora sacra traduxere. Vtrúmque tàm fœliciter, quàm sapienter. Et sub prima quidem proseminatæ religionis exordia, quia nondum Ecclesiasticum imperium adoleuerat, ignis è cœlo in Christiani populi corda delapsus occultè fouendus tantisper fuit; donec paulatim arcanis exæstuans incrementis, tanquam si è Vesuui faucibus violenter

erupiſſet, immanes templorum moles, prophanis ritibus impiatas euulſit, ſimulacra diſiecit, aras euertit, vt ipſam etiam, ſi qua poſſet, fœdi numinis memoriam aboleret. Hinc ſub Philippis primò, mox Conſtantino, Honorio, & Arcadio imperantibus, ac demum ſub vtróque Theodoſio, tanta ſimulacrorum ſtrages edita eſt vbique terrarum, vt infinitum Deorum vulgus, à Varrone, aliíſque recenſitum, tanquam ſub Annibalis ad Cannas gladio, occidione deletum ſit: & ridiculum Ethnicorum cælum, quod priùs Deorum numero, cum Atlantis iniuria laborabat, exhauſtum iam ciuibus, ſolitariæ vix diuinitatis imaginem tueretur. At poſtquam ſub piorum principum imperio, pacatiùs florere Chriſtiana res cœpit, placuit illuſtres illas profligatæ ſuperſtitionis exuuias, victori Deo in ipſis hoſtium caſtris conſecrare.

Vide Baronii in Annal. paſſim. ſed præcipuè ad ann. Chriſti 319. & 389. &c.

Apud S. Auguſt. de Ciuit. Dei l. 6. c. 9. & alibi Liuius lib. 22.

Theodoret. ver. Euang. l. 8. in fine. Nyſſenus in vita Thaumat. vide Baron. ad ann. 44. in fine & ad ann. 399. & alibi.

Et in domeſtica ſanè perturbationum expiatione, quam molior, Cleantes video, Zenones, Epitectos, Senecas, ferreæ ſapientiæ machinamentis armatos, illud vnum agere diligenter, vt templum diruant, aráſque conuellant. perturbationes nimirum omnes execrantur, nullas ſub virtutis auſpicijs, ad honeſtæ vitæ diſciplinam admittunt, Stoïcè prorſus, hoc eſt ambitiosè, non verè. At quid agitis inclementiſſimi cæ-

mentarij, naturæ hostes, humanitatis osores? an ideo perturbationum statuas, à natura compactas comminuitis, vt idolum ingenij toruitate prorsus inflexibili, repentè confletis? Neque enim hominem dabitis, quem omnino ab affectibus vacuum somniatis, sed laruam hominis, sed hominis simulachrum. O ferrea prorsus præcordia Stoïcorum, quæ vitam quidem, sed non vitæ vsum, ac munera mortalibus largiuntur! Ita nimirum perturbationum imperium auersantur, vt ipsas etiam perturbationes interimant. sed nihil aliud de impudentia Stoïcorum. Soli etiam cum aureis inuectus rotis cœlum declarat, diem dicere non verentur, diei videlicet principi, & noctis ignaro. Infœlix Phaetontis aurigatio, qua breuissimum omnibus, cœteroqui humanæ vitæ curriculum, sibi tamen magis, admirabili equorum pernicitate contraxit, quemadmodum terræ lacrymas, vi caloris expresserat, ita etiam Ioui fulmen, fraude temeritatis extorsit. At clarior hæc est fabula, inquit non nemo, quam vt tuæ lumine orationis indigeat. Gratulor tibi aciem oculorum, mi homo, qua solem vides, & pergo. Cùm igitur terrarum orbis conflagrationem Iupiter vltum iret, an oro vos, Stoïcos adhibuit in consilium, vt solis equos, & currum fulmine consumpta vellet; an potiùs

Ouid. 1. Metam. & Mythologi omnes.

excuſſo Phaëtonte aurigam reddidit immerentem?

Intonat, & dextra libratum fulmen ab aure
Miſit in aurigam, paritérq; animáq rotiſque
Expulit, & ſæuis compeſcuit ignibus ignes.

Ouid. 2. lib. Metam.

proteruus alieni currus inſeſſor Phaëton, Alexandrini Clementis opinione, vitium eſt, quod animæ quadrigam à Platone primò ſapienter excogitatam, mox ab Mediolanenſium antiſtite Ambroſio elegantius concinnatam, virtute voluptatum illecebris delinita, pro libidine ſuſcipit moderandam. quatuor ſumma perturbationum capita iugales equos æmulantur, quibus vitium, in hoc mortalitatis ſtadio impotenter abutitur: hinc vaſta illa tum iraſcentis, tum concupiſcentis facultatis incendia, omnem ab anima ſuccum ſanitatis exhauriunt, florem omnem virtutis exſugunt. Ad has vniuerſitatis flammas concretum Stoïcorum gelu, neſcio quomodo recaleſcit; & vltionem meditatur; ſed aurigam præterit, cuius intemperantia laborat genus humanum; in equos autem, & in quadrigas inclementer debacchatur: *Auferam equos tuos de medio tui, & diſperdam quadrigas tuas:* At quàm præpoſterè mortalium occurris incommodo? Si vt feruorem ſolis declines, lucem extinguis, terrarum orbem non tam expias, quàm

Clem. Alex. Stromat. l. 5.
Plato in Phædone
Ambroſ. l. de Iſaac. c. 8. Videndus Philo l. de Agricultura, vbi luculenter de hoc argumento.

Micheæ 6. & in eum locum Hieronymus.

ſepelis, & per cœli contumeliam hominum ornamenta venaris. an non ſatiùs erat vitio è quadriga deiecto, virtutem illi moderatricem imponere, cuius aptiſſima temperatione perturbationum iugales, non contumaces, vt olim, aut refractarij, Eclipticam, hoc eſt regiam viam, honeſtatis inſiſterent? quàm aptè tunc vatis oraculum vſurpares: *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio?* Atque hoc tandem erat alterum diſſertationis meæ caput, quo expianda, non conuellēda priſcæ ſuperſtitionis monumenta, & ad veræ diuinitatis cultum traducēda ſuadebam: hoc eſt humani animi perturbationes non radicitus extirpandas eſſe cum Stoïcis, ſed ad normam virtutis exigendas. Præclarè enim in hanc ſententiam Chriſtianæ reipublicæ Tullius Lactantius: *Omnis igitur ratio in eo verſari debuit, vt quoniam earum rerum impetus inhiberi non poteſt, nec debet, quia neceſſariò eſt inſitus ad tuenda officia vitæ, dirigetur potiùs in viam rectam, vbi etiam curſus offenſione, & periculo careat:* Et præclara ſanè in Eccleſia conſuetudo cum Cæſarum, Arcadij, & Honorij iuſſu, tum Gregorij verè magni, ac Romani Pontificis monitis inoleuit; vt polluta nefandis ſacris delubra, ac numinum ſimulacra, tum ipſi etiam Ethnicorum ritus, & ceremoniæ, caſtiſſimis

Habacuch. 3.

Lactant. Inſtitut. l. 6. qui eſt de vero cultu c. 16 in fine.

Vide Baron. ad ann. Chriſti 399.

ſimis Chriſtianæ religionis ſacramentis expiarentur. Plura hìc poſſem ambitiosè colligere, ab impura iocularis diuinitatis improbitate, ad noſtra hæc vſque tempora, religiosè deducta; argumentum opinor eſſet, tum multiplici rerum varietate iucundum, tum recondita Chriſtianæ literaturæ eruditione fructuoſum; ſed quoniam à propoſito longiùs, quàm par eſt, aberraret oratio; & multa hac ſuper re laboriosè illuſtriſſimus annalium conditor Baronius congeſſit, vos ego ad eximia viri doctiſſimi monumenta libens allego, & ad perturbationes propiùs accedo. Carthaginienſe Cæleſtis delubrum ſanè magnificum, atque operis admirandi, Anaſtaſio Pontifice Chriſtianis ſacris expiatum, Aurelio Carthaginienſium Epiſcopo Principum munificentia conceſſum eſt. ibi auguſtum ſacerdotij ſolium, ad erudiendos populos collocauit, vbi Cæleſtis oracula reddere conſueuerat. Huius autem numinis ea erat ſpecies (ſi Luciano, Apuleio, atque Herodiano fides ſit) vt varijs in vnum coactis numinum ſimulacris Cæleſtis idolum conflaretur; quam, & Syriam Deam, & Aſtartem, ſiue Aſtharot ab alijs nuncupatam, ex priſcis Herodianus, è noſtris Philaſtrius autor eſt. Hanc ègo Cæleſtis ſtatuam Concupiſcentiam dixerim, niſi vos aliter ſentitis; Viri clariſſimi; hoc eſt pertur-

Baron. in Ann. Eccleſ. præſertim ad annũ Chriſti 44. & 399. & alibi. Proſper de prædiction. l. 3. c. 38. Vide Pinedam de rebus Salom. l. 7. c. 11. vbi erudititiſſimè multa.

Lucian. de Dea Syria Apul. l. 11. de Aſin. Herodian. l. 15. Vide Seldenũ de Dijs Syr. s ſyntag 2. c. 2. vbi multa egregiè dicuntur. Philaſtr. de hæres. c. 16.

bationum omnium ſeminarium; quam ideo à ſacræ doctrinæ præceptoribus fomitem appellatam, vir doctiſſimus Salmeron teſtatur, quod fomentum præbeat vniuerſis cupiditatibus exercendis. Hoc autem ſimulacrum, ex coaleſcentibus perturbationibus in hominum pectore, hoc eſt in templo veræ diuinitatis compactum, tunc demum religioſis ritibus dedicatur, cùm diuinæ ſapientiæ documentis eruditæ mortalium cupiditates, eò viribus feruntur ſuis, quò illas ratio virtutis, & imperium honeſtatis impellit. Et quoniam Aſtarte, ſiue Aſtharot, ſculptile luci à ſenioribus redditur, vt exoticarum linguarum interpretes diligenter obſeruant, opportunè mihi reuocat in memoriam, quod à vobis aduerti etiam, atque etiam velim. Arbores olim pro numine coli ſolitas, præſertim antiquiores, quas ideo veternoſas appellauit Arnobius, manifeſtius eſt, quàm vt à me debeat longis argumentorum ambagibus explicari: vel ipſum Floridorum veſtibulum apud Apuleium, ſacris huiuſmodi arboribus inumbratum, vmbram omnem dubitationis illuſtrat. hinc maximi oris Vates,

Salmer. diſp. 31. in epiſt. D. Pauli.

Vide Seldenum c. 2. synt. 2. de Dijs Syris.

Arnob. l. 1. Vide hac ſuper re Pinedæ diligentiam prorſus exquiſitam, infinita enim colligit ex ſacris ſimul, & prophanis de reb. Salom. l. 7. c. 10.

Lucan. l. 1.

Qualis frugifero quercus ſublimis in agro
Exuuias veteres populi, ſacratáque geſtans
Dona Ducũ, nec iam validis radicibus hærẽs,

Pondere fixa suo est, nudósq; per aëra ramos
Effundens, trũco, non frõdibus efficit vmbrã:
Sed quamuis primo nutet casura sub Euro,
Tot circum silua primo se robore tollant,
Sola tamen colitur.

Hæc fuere numinum templa, priscóque ritu simplici rura etiamnunc (inquit Plinius) *Deo præcellentem arborem dicant, nec magis auro fulgentia, atque ebore simulacra; quàm lucos, & in ijs silentia ipsa adoramus*: quod & de Germanis Tacitus docet. at densam hanc errorum siluam Stoïcorum ne securibus exscindemus? absit. arbor prope Hermopolim, Thebaïdis oppidum, propter vetustatem, atque amplitudinẽ ab Ethnicis adorata; Christo tum puerulo in Ægyptum fugienti, non secus ac si diuinitati fasces submitteret prætereunti, vsque ad solum se inflexisse proditur à Sozomeno; quo demissionis indicio quodammodo consecrata, omnes exuit superstitionis exuuias; & perturbationes animorum, vt ab idololatriæ sordibus quàm longissimè absint, diuino obsequio mancipandas esse, suo veluti exemplo nos docuit. Quòd si (vt est vberrima fœcunditas vitiorum) agricolæ desidia, humanæ arbor animæ ita siluescet, vt affectuum ramis vndequaque frondentibus, sibimet vmbras implicet, quæ solem veri numi-

Plin. l. 12. c. 1.

Tacit. de morib. German.

Baron. Annal. Eccles. Tomo 1 ad ann. Christi 1. pag. 70. edit. Rom.

nis arceant, idola tenebricosæ noctis tueantur: *Qui consolamini* (ait Isaias) *in Dijs sub omne lignum frondosum:* tunc enimuero seuerum in vite Lycurgum detestetur, nymphas è Socratis oraculo in Vrbem vocet, Bacchi domitrices; aut potiùs Bernardum audiat tempus putationis aduenisse clamantem: *Non potest* (inquit vir sanctus) *virtus cum vitijs pariter crescere; ergo vt illa vigeat, ista crescere non sinantur; tolle superflua, & salubria surgent; vtilitati accedit, quicquid cupiditati demis: demus operam putationi; putetur cupiditas, vt virtus roboretur:* Nimirum expurgandas non euellendas cupiditates Bernardus apertè denunciat. Purgantur autem sic, si amantur, quæ amanda sunt, si magis amantur, quæ magis amanda sunt, amor purgatus erit. Facessant hinc igitur fabulosæ Pythagoræ, atque Platonicorum purgationes, quæ vtinam saltem eorum ingenia fœliciter expiassent; luculētiùs docet hanc artem Apis Christiana non Attica, & ad honestam morum, vitæque temperationem efficaciùs. Sed quoniam memini me cum Pantheo hominis animam contulisse, quod quemadmodum illud vniuersam ferè numinum colluuiem, duplici Veneris, Martisque simulacro (ita enim legimus apud Dionem) complectebatur; ita hæc gemina Concupiscen-

Isaias cap. 57.

Qui vites ad tollendā ebrietatem exscidit omnes. Vide Plutarch. de audien. Poët.

Serm. 59. super Cant.

S. Bernardus de modò bene viuendi serm. 5. siue de charitate.

De his vide Iacobi Mazzonij Præludia sect. 4. cap. 1. 2. 3. & deinceps. ibi enim diligenter collecta sunt ferè omnia.

di, & Irascendi facultate cæteras omnes perturbationes amplectitur: videamus, oro vos, vtrum à præclaro artis miraculo labem detergere oratione possimus. Venerem aiunt à Lycurgo rogatam, vt quoniam seueræ, ac bellatricis regionem gentis ingressa esset, ipsa etiam armari se sineret, ne proteruis formæ lasciuientis illecebris, mundoque muliebri, Lacedæmoniorum animos effæminaret; & truces sponte sua milites emolliret. Nimirum superuestiri, non spoliari se cupiebat Apostolus; militari videlicet Christianæ virtutis sagulo (quid enim vita hominum est super terram, nisi militia?) Si concupiscendi vis à natura mortalibus insita prudenter armetur, nullum voluptatum lenocinium robusti mentem bellatoris inficiet; sed animum, quæso vos, diligenter aduertite.

Plutarch. de fortuna Roman. propè initium. Aliter Lactant. Instit. l. 1. siue de falsa relig. c. 20. vide epigr. Leonidæ & Ausonij.

Constantino imperante, Caldæi superstitionibus addicti, numinis sui potestatem (ignem diuinitate donauerant) Dijs exterarum gentium præstantiorem asserere conabantur. Ignem igitur ad potentiæ ostentationem circumferebant; atque vbi de numinum vi dirimenda lis erat, Deorum statuis in ignem coniectis ac dissolutis, Igni Deo victoriam buccinabantur. In Ægyptum tandem deuentum est; ibi circumforanei diuinitatis venditores aduocant concionem, &

Ruffin. l. 2. histor. Ecclesi. aliter paulò Suidas verbo. ......

Igne Deo ad experimentum poteſtatis expoſito, multiformia Ægyptiorum numina prouocant in certamen. ingenioſa tum verò natio, ingens Nili ſui ſimulacrum ex ære producit, ita conflatum, vt vacua intus ſtatua magnam aquæ vim, Caldæis penitus inſcijs, contineret: verùm rimarum pleniſſimum ſimulacrum, ne hac atque illac perflueret, cera oblinunt diligenter. Certamen ineunt Caldæi, animalia gloriæ, præcoci victoriæ deſignatione tumentia; & iam captiuam Nili diuinitatem triumpho deſtinant. Cæterum in ignem coniecti ſimulacri cera liqueſcente, tanta vis ſubitò arcani liquoris erupit, vt Caldæorum numine aquis præfocato, naufragium ſuum ſtolida capita quererentur; ſubitum eos frigus inuaſit (cur enim non frigerent igne conſumpto?) & patriæ diuinitatis calamitatem experti, nouam Nili fœcunditatem malo ſuo didicerunt; qui Ægyptiæ plagæ colonus, vt ſalubres ad victum fruges educat, ita ſuccreſcentes cum frugibus vepres interimit. Caldæorum ignem humanarum ſymbolum cupiditatum vnuſquiſque circumfert; ſed triumphalibus vitæ aquis, hoc eſt, vt in libro de Paradiſo interpretatur Ambroſius, temperantiæ viribus, imperióque domabilem: *Cùm ambulaueris in igne non combureris, flamma non ardebit in te:* ait Euange-

Iſai. c.43.2.

licus vates Iſaias. Venus ergo, id eſt concupiſcendi facultas, in domeſtico Pantheo diuinitatis affectatrix, ſordibus per intemperantiam expiatis, fœditatem omnem eiurabit; & Martem ſuum, Iraſcendi vim, caſtis tantùm amplexibus fouebit; ad quem pro inſtituti ratione iam pergo. Martem in vinculis olim habitum, in funiculis Adæ, in vinculis charitatis à nobis retinendum, hoc loco ſuaderem; niſi me diuina Areopagi lux (tenebras dicere debui, nam ſententias adeò iuſtas ibi ferri ſolitas legimus, quia vmbris aduerſus ſcelerum potentiam tegebantur) niſi me inquam illuſtris Areopagi nox violenter auocaret. In eo Senatu, quem veræ dixeris incorruptæ iuſtitiæ templum, Mars cauſam dixiſſe proditur à Pauſania, Demoſthene, Ariſtide, & alijs; quòd Neptuni filium iugulaſſet. Ibi autem Eumenidum ara colebatur, vt ſi quid clam futurum erat, ait Demoſthenis Scholiaſtes Vulpianus, ad coarguendum facinus ipſæ adiuuare vellent. Cauſam Mars obtinuit, & quidem communi ſuffragio. nimirum iraſcendi vim licentiùs debacchantem, in officio continere nos docet Martis hiſtoria; & quoniam efficaces illius impetus, qui fortitudini non inutiliter ancillantur, retundere cum laude non poſſumus, eo ſæpè deducenda res eſt, vt cauſam identidem dicat; &

Lucianus in Hermotimo.

Pauſan. in Atticis Demoſth. in Ariſtocr. Ariſtides in Panathnai. Æſchines epiſt. 11. vide alios apud Meurſium de Areopago cap. 10.

De Eumen. Vulpian. comment. in orat. in Midiam Pauſ. in Atticis, alij apud Meurſium.

Eumenides habeat, ſi non iudices, ſaltem teſtes; inquirendum videlicet ſedulò in eam eſt, vt ex præſcripto virtutis efferueſcat, cùm licet; intepeſcat cùm iubetur; & conſcientiæ teſtimonium reformidet. Præclarè hoc de argumento locupletiſſimus diuinitatis interpres Auguſtinus: *Aſcendat homo aduerſus ſe tribunal mentis ſuæ, & conſtituto in corde iudicio* (Areopagum auditis) *adſit accuſatrix cogitatio, teſtis conſcientia* (Eumenides hìc appellat, Oreſtémque ſi placet ſponſorem dabit) *carnifex timor:* quòd ſi cauſam illi obtinere contigerit, decretum planè regium à Dauide ſancietur, *Iraſcimini, & nolite peccare.* Iraſcatur igitur ſodalis ille meus, ſed ira, *quam Zelus iuſtitiæ format,* inquit Gregorius, & doctrina & ſanctimonia magnus. Ego interim perturbationum ſimulacris de pectore, quod inſederant, deturbatis, omnem remouiſſe à me ſuperſtitionis opinionem, & cum amico in gratiam me rediiſſe non ambigo. Vtinam tam fœlix in beneuolentia quoque veſtra promerenda, quàm in captanda ſtudioſus.

Pſalm 90.

Charidemus

CHARIDEMVS,
SIVE
De literarum ſtudijs ad animi cultum traducendis.

PROLVSIO TERTIA.

QVOD ab Athenienſibus vſurpatum ſapienter legimus, vt Ioui poſt vindemias quidem, ſed à muſti maturitate vltima, ſolemni die libarent, viníque vſum ſalutarem omnibus precarentur, id liceat mihi Decembri tandem menſe, ad ſeram hanc ſtudiorum meorum inſtaurationem auſpicatò traducere. Quod igitur bene vos, bene me N. N. nunc primum bonarum artium procreatrici ſapientiæ, poſt alios omnes, ſuadelæ poculo prælibamus; & cùm facunda præludentium tempeſtas opportunè detonuit, tum demum voculam neſcio quam, in communi ſilentio explicamus; vt quoniam exaudiri à vobis, cæteris declamantibus, ægrè potuiſſet, honeſtiſſimum hoc ſaltem faciat, ab aliorum taciturnitate compendium. Fuiſſent Muſarum hæc ſacra à nobis repetenda maturiùs; neque ego labores meos à doctiſſimorum virorum conſortio hactenus ſegregaſſem; niſi pormi-

tuna blateronis audacia consilio meo, vocibus improbis intercessisset. In hominem videlicet incidi, qui se è cœlo delapsum exploratorē, & veluti ab Ioue legatum, ad res mortalium inuisendas, ferrea non minus voce, quàm fronte iactaret. Publicum se humani generis pædagogū, medicum, Æsculapium: nullius metuentem, omnibus metuendum; extra fortunæ aleam constitutum, supra naturæ fines euectum; regibus magis inuidiosum, quàm regni inuidum; extorrem patria, ciuem vniuersitatis; decoctorem auri, vindicem libertatis; vno verbo Diogenem Cynicum. hic enimuero splendidus philosophiæ parasitus, sapientiæ sycophanta, circumforaneus virtutis circulator, sophista necessitatis, hic inquam è sterquilinio adlatrans prætereuntes, inconditam vocis asperitatem ad conuellenda doctrinarum ornamenta detorquet. Quò, quò mortales ruitis, stolidum genus, & fraudibus opportunum? quàm inanis per antiquorum membranas, ac literas meditatio vestra est? quàm fatuæ lucubrationibus sudant lampades, vt vestri, aut alieni nominis æternitati præluceant! impallescitis chartis literata contabescentis gloriæ mancipia, atque inter librorum aceruos, per vigilias, ac labores vitam non tam producitis, quàm prodigitis; vt vitæ vmbram, sub immortalitatis nomi-

ne, ab opinione doctrinæ post humanitatis necessitatem vltimam emendicetis: quam dum summis mentis angoribus aut paratis, aut paritis, inanissimi fœlicitatis posthumæ captatores, ad posteros prouocatis. Mortales, heu mortales, credulum genus, & suæ sortis ignarum! An tanti est pubescentem ætatis florem ad erudita literarum spineta lacerare: virtutis otium literario negotio proscribere: animi tranquillitatem ingeniosis sollicitudinum aculeis iugulare: corporis valetudinem doctis morborum furijs deuouere: ad aram Palladis, vtique Gorgoneæ, humanæ vitæ solatia mactare, vt incertus nescio quis hæredis famæ rumusculus, non audituros olim cineres surda titillatione sollicitet in sepulcro? ita ne in doctrinarum regno, non atramento, sed sanguine perennitatis decreta scribuntur? ita in scientiarum theatro nullum stabit laboribus tuis simulacrum par, nisi literata defatigatione fatiscentem animam prius agas, quæ deinde inuadat in statuam, illámque tuo spirare spiritu ad æternitatem doceat? mortales. bona verba mi homo: tragicè satis declamatum hactenus, vel potiùs latratum est: & vt nondum, quæ cupiebas omnia, in literas euomueris, quæ tamen sint futura, si pergas, caninæ bilis eiectamenta iam video. obuiam igitur eundum dedecori, silentio

tuo censeo. Ais tu ex Cynicorum præscripto (& affines vestros succenturiatos Stoïcos, ad insaniæ propugnationem educis è porticu) nihil ad vitam cum laude traducendam conferre humanarum studia doctrinarum. Virtutis opus honestatis vnius manu ingeniosè dolatum, ineptas scientiarum cælaturas, otiosa veluti parerga, negligere. Ciuilem virum solido seuerioris sapientiæ nutrimento pastum, lacteam illam disciplinarum spumam, mellitos eloquentiæ globulos, medicatas Poëtarum offas auersari. robustum, ac masculum virtutis vultum, natiua pulchritudine efflorescentem, adscititium meretricij siue candoris, siue ruboris lenocinium detestari. Generosè tu quidem, atque in speciem splendidè; vt leo planè videri potueris, nisi canis esses. Ego verò calumniæ præuaricari iam cæperam, cum bracteatæ virtutis crepitaculum, & canoras personatæ sapientię nugas, cynicum animal, inanitate plenissimum ostentaret. Verùm vt propiùs accessi, & bullas illas, verrucásque sermonis penitus introspexi, germanæ virtutis imaginem venari diligenter potui, fœliciter inuenire non potui. Adesdum igitur Diogenes, famæ mancipium fugitiuum, in ipsa despicientiæ professione superbissimum, tympanum seueritatis, ignorantiæ tintinnabu-

lum, adeſdum capitulum doliare, obſonator inediæ, impudentiæ ludio, & pœnas procacitati debitas, veritati perſolue. Humanas diſciplinas (ringaris licet, & Stoïcorum fidem implores) tantam ad excolendos animos efficacitatem afferre ſtatuo, vt admirabili conſenſione ad mortalium fœlicitatem cum ipſa virtute conſpirent. quod ego dum paucis probo, vos obſecratos diligenter peruelim N. N. vt à Maximi Tyrij diſſertatione Diſſert. 20. ſanè luculenta, quæ in eodem argumento verſatur, auocare tantiſper animum, pro veſtra humanitate velitis; ne ſi diutiùs in amœnitate illa ingenij prope diuini veſtra hæſerit cogitatio, me diuerſam penitus inſiſtentem viam, inopinatò deſtituat. Quæſitum olim à viris non inſipientibus memini, cur elegantia doctrinæ nunquam ſit ab humanitatis laude ſeiuncta? an quia nulla ferè niſi clemens, mitiſque natura, ad excellentis doctrinæ cultum, & admirationem incitatur? an potiùs quia bonarum artium tanta vis eſt, atque præſtantia, vt illarum præſidio natura, cæteroqui contumax, agreſtes mores exuat, induat liberales? ita omnino arbitror, Auditores, ſtudia enim vniuſcuiuſque in mores paulatim commigrare viri ſapientiſſimi docuerunt: vt non immeritò nomen ipſum humanitatis, ad ſummarum artium facultatem, literatorum vulgus, cõmuni

Ælian. l. 11. c. 25. & l. 12. c. 44. de anim. apud Causin. de symb. l 7. symb 41.

populorum consensione traduxerit. In Climæo Adonidis templo, leonem regium, ac ferum animal mansuescere; Indorum elephantes tum maximè barrientes, & seruitium indignatos cantiunculis demulceri, si quis antea mirabatur, næ ille disciplinarum vires ignorat, ad efferatos, & in omnem vesaniam prolapsos hominum animos emolliendos. Præclarè siquidem in hanc sententiam Ouidius.

2 de Ponto eleg. 9.

Adde quod ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec sinit esse feros.

Præclariùs tamen autor Ouidio præstantior, in legibus Plato, hominem eruditionis ope subactum, mitissimum animal, ac planè diuinum dixit, ineruditum autem, ac rudem, ferocissimum, ac maximè indomitum appellauit. Nimirum Orphei voce truces animæ, & in belluinam feritatem degenerantes reuocantur ad humanitatis iura, legésque naturæ Amphionis suauitate mortales, durum Deucalionis genus, ac meri lapides; commouentur; in Helicone, natali musarum iugo, venenata serpentum spicula retunduntur; ad aurei conspectum rami acerbus inferorum nauta maturescit; & si sacra in loco possumus adhibere, ad Dauidis numeros malus Saulis hospes agitato parcit hospitio; hoc est, vt vno verbo concludam, contumax, ac ferus ani-

mus placido musarum commercio sese frangit, ac mitigat; quod adeò cum veritate consentit, vt inter Græcos philosophantes eruditionis antistes Plutarchus, non mediocriter Marcio Coriolano, & Caio Mario iure succenseat, quòd quia Musis, & Gratijs non litassent, inhumano quodam impetu abrepti, turpem, ac fœdum rebus suis exitum inuenerunt. Sed liberiùs opinor, quàm par esset nostra hæc euagatur oratio. Inijciendum ergo desultanti frænum, vt satietati vestræ pariter occurratur, ac labori meo. Apud Dionem Chrysostomum Charidemus (adolescens longiori dignus vitæ curriculo, nisi annos ingenio anteuertens, ad gloriæ metam præcoci maturitate properasset, cùm vix è vitæ carceribus erupisset;) is inquam adolescens, morti dixerim, an immortalitati iam proximus, grauissimam instituit de humani generis conditionibus orationem. Et quoniam diuinitatem cominus intuebatur, illius, vt videtur, particulam transtulit in dissertationem suam. Mortalium vitam conuiuio, mox & carceri elegantissimè comparauit; & duplici hac imagine latius explicata, ita fortunæ vtriusque vicissitudines accuratè descripsit, vt suum tamen virtuti locum, eumque præcipuum, in vtráque reliquerit. Singula distinctè non persequar; sed cùm studia

In Vita Coriolani, & in Vita Caij Marij init.

Dissert. 30.

doctrinarum iucundissimum esse in Charidemi conuiuio acroama; necessarium verò in eiusdem captiuitate solatium probauero, tum demum Cerberea veluti offa in Cynici os iniecta, vobis, vti spero, non improbantibus perorabo.

Et primò quidem, quod fœlix, faustúmque sit, vos ad humanæ vitæ conuiuium sisto. Horas videbitis mollipedes Iouis filias à cæli foribus tantisper abductas, vt accumbentibus ancillentur; mensas ipsa rerum Natura componet; obsonia tellus, mare, aër, satis abundè suppeditabunt; Mens, atque Incontinentia (quàm dispar pocillatorum par!) sitientibus propinabunt. optimè hactenus Charideme: sed quodnam ad intemperantiam cohibendam, ad cauẽdam ebrietatem amuletum conuiuis tuis adornasti? an subdolum fortunæ nescis ingenium, tum maximè sæuientis, cùm blanditur effusiùs? dum enim palatum humanæ fœlicitatis vino suauiter vellicat, oculorum aciem vini fumo malignè præstringit, & candorem mentis infuscat. Bene habet; AA. prudentissimus adolescens cautè omnia circumspexit. Sobrium igitur constet, per Charidemum, caput, & nulla voluptatis nutet illecebra; si tamen eruditos inter se conuiuæ misceant pro re nata sermones, vt ad animum disciplinis imbutum Circæa fortunæ pocula non pertingant.

tingant. Vittas olim excogitatas in conuiuijs, ad capitis dolores, ex liberali, & maximè profusa ingurgitatione leniendos, docuit me cum Athenæo, doctus in paucis Aristophanis scholiastes in auibus: eas verò (quia tam molles sumus, vt deliciemur in morbis) in floreas paulatim coronas abijsse, præter alios, discimus à Plutarcho: easdem denique à temulentis, incerto vestigio per vrbem impunè furentibus, gestari solitas, triumphalem scilicet profligatæ temperantiæ lauream, apud multos, tum priscæ, tum recentis memoriæ scriptores obseruamus: vsque adeò tum maximè florere nos stultè credimus, cùm virtus in animo miserabiliter deflorescit. O florum prorsus, hoc est ludictum fortunæ blandientis coronamentũ; quod nisi doctrinæ institutionibus sponte deponas: nisi redimitum te Polemonem, ac voluptatibus diffluentem erudita Xenocratis oratio intra modestiæ septa, abiectis floribus maturè coërceat; causa quidem in Luciani bis accusato, cadet Academia, nunquam tu tamen in humanæ vitæ conuiuio Bacchum (quod præcipiunt sapientes viri) Mercurio, Musisque coniunges. Nimirum ita veteres morum magistri prudentissimè decreuerunt; conuiuiorum hilaritatem, hoc est fortunæ lasciuientis insaniam, eruditionis grauitate temper-

Athen. lib. 15.

Plutarch. 5. symp.

randam esse; ne si doctrinam à fortunatorum hominum consortio segregemus, eius etiam alumnas omnes, honestatem, modestiam, temperātiam tollamus è medio. hinc præclara illa sapientum symposia apud Platonem, Xenophontem, Lucianum, Plutarchum, Macrobium, Athenæum. hinc Adriani musæum, seu mensa ægyptia, quæ ex omni terrarum orbe eloquentissimos quosque conuocabat, vt in Dionysio Philostratus testis est; hinc (vt Augustum interea prætermittam hoc nomine à Philone, Macrinum à Iulio Capitolino laudatos) Alexandri Seueri apud Lampridium consuetudo, qui cùm inter suos conuiuaretur, aut Vulpianum, aut doctos homines adhibebat, vt haberet fabulas literatas, quibus recreari se aiebat, & pasci. Et quoniam in eam partem oratione delatus sum, quæ lepidissimam à nobis historiam præteriri non sinit, aduertite quæso animum A A. res est vt aliquanto festiuior, ita summopere ad rem de qua agimus accommodata. Franciscus Gallorum Rex, nō tam nominis appellatione, quàm omni virtutum genere primus, ad reliqua vitæ decora prorsus regia, illud etiam adiecit, vt literarum potius pater quàm literatorū patronus videretur. illi è sacello ad prandiū prodeunti, poëta nescio quis ingenio vtique meliore, quàm forte,

Plato in conuiu. vel de Amor. Xenoph. in conuiu. Plutarch. in sympos. Athen. in dipnos. lib. 7. Macrob. in saturn. Philo de leg. ad Caium Lamprid. in Seuer.

obtulit epigrãma; in quo bonam illam mentem paupertatis fororẽ facilè cognouisses. Et poëtam quidem donatũ regiè ab se dimisit; epigramma verò inter prandendum sępius lectitare; admirari secum dictionis castitatẽ, atque candorẽ; sententias vibrato dicendi genere circumclusas suspicere; totam denique breuissimæ poëseos structuram, vt elegantissimi pusionis imaginem osculari: quid multa? nunquam dulcius pransum, nunquam lautius epulatum se, quàm suauissimo pastum epigrammate. Princeps ad musarum ingenium planè factus, exclamauit. aderat fortasse inter doctissimos Aulicos delicatulus nescio quis, omnisque disciplinæ prorsus ignarus: mutam dixisses literam inter vocales: hic enimuero ad epigrammatis suauitatem à Rege tantopere commendatam, vocabuli nouitate, quasi œstro perculsus, repente se proripit in culinam. In fumoso illo Parnassi gurgustio, ad culinarios tripodes, Apollinem suum implorat, coquum. laudatum prolixè narrat in regia mensa epigrammatis genus iucundissimi; ab illo nuper excogitatum, cuius aliquam sibi partem degustandam serio dari postulat. coquus, quid verbi, aut rei epigramma sit, nescire se hactenus, ingenuè profitetur; omnique culinæ instrumentum, bona, hoc est coquinaria, fide, explicat, sicubi

delitescens epigramma, se iure tueretur suo, gulæ transfuga tam eruditæ : nusquam apparet: Tunc enimuero haberi se ludibrio poëticus liguritor suspicatus, bolumque illum epigrammatarium ereptum sibi è faucibus ægrè ferens, furorem è culinæ nidore iamdudū, Phœbadum, more conceptum, plusquàm poëticè coquo miserrimo inhalauit. Atqui coquus non minus hìc asperitatem manus, quàm paulò ante peregrinitatem oris auersatus, ratusque de artificij sui dignitate plurimum decessurum, si perunctus ipse iamdudum ab elegantulo cupediarum architecto, qui vel in solo earum nomine laboraret, nouum eduliorum genus, pugnis, atque verberibus doceretur, rem suam strenuè atque omnibus lacertis vrgere : donec ad regem tandem causa delata est ; à quo pronunciatum accepimus, gulam Martialis, atque Petronij suffragio ingeniosam esse dicendam ; quæ quoniam epigramma inuenire non potuit, quòd conficeret; epigrammatis saltem materiam posteritati reliquit; illiusque genio nouus repente vates erupit, qui ad epigrammata deuoranda, optimam ex Platone poëticæ facultatis notam afferret, insaniam. quam ego vinculis, & carcere dignissimam iudicarem, nisi communis hæc esset mortalium conditio, non insanorum peculiaris, ac propria

in mæstissimę vitæ veluti custodia contabescere. Atque ita dum à secunda quasi mensa, eruditisque bellarijs non libenter auellor, sentio me in eam disputationis partem incogitanter incidisse, quæ à Charidemi conuiuio, ad Charidemi carcerem, more institutoque Persarum, importuna traiectione nos auocat. Carcerem ergo noxiæ mortalitati tetrum claudit potius, quàm aperit, in libertatem vltimam vindicandus Charidemus; nec de humani corporis ergastulo, ad animos excipiendos, cum omnibus ferè Platonicis loquebatur; verùm de hac rerum vniuersitate, quam mundum diximus, & in quam naturæ nouercantis inuidia mortales abijcimur, deuota calamitatibus capita. In hac veluti horroris scena tragicè ferali, mirum quantum in humani generis perniciem fortuna se iactat. Age tamen, vt libet, age fortuna, cum abiectis ferox, cum fortibus fugax, experire quid possis: vt amentata sint iacula, quæ contorques, amentum cum iaculis extorquebit, quæ tuas exarmat manus, grauis natio literatorum. Et sanè aduersus fortunæ licentiam aureis pugnandum armis, hoc est splendore, ac pretio doctrinarum, Plato nos admonet.

In carcerem naturæ imperio vtcumque coniectos, expeditis subito vinculis Charidemus

Vide Hom. Il. o.

immerentes adſtringit. Nec Homericam illam catenam fabrefactam à Vulcano, ex qua penſilis olim Iuno, moroſitatem ſuſpendio luit, è cælo deuocat adoleſcens; ſed nouam nobis ex ingenio fingit, doloris, ac voluptatis permiſtione temperatam. Implicatis ergo inter ſeſe, mutuóque connexis doloris annulis, ac voluptatis, mortale genus iam carceri mancipatũ, & catenarium, ſecum perpetuo luctatur: & adempta ſibi libertatis iura ne queri poſſit, excuſat. Hos autem indiuiduos humanæ naturæ genios, atque ſatellites, qui caſtores appellauit, ingenioſè quidem ille decantatam toties rerum viciſſitudinem attigit, nihil tamen, vt ego ſentio à vulgi opinione diſſentit. Neque enim ſeiungi abſe inuicem poſſunt, aut alterna ſe viciſſim morte redimere voluptas, & dolor; ſed vario vtriuſque ſtamine, vnica tamen, textilis mortalitas elaboratur. Quod præclarè intellexiſſe videntur ij, qui Angeronæ, atque Volupiæ communes aras, communia ſacra decreuerunt. Huc etiam ſpectat non fabuloſa Platonis fabula, ſub Phœdonis initium, vbi Deus doloris, & voluptatis apices copulaſſe perhibetur. Qua de re libentiùs in loco diſſerui, quod cùm nec Hercules (vt eſt in veteri prouerbio) ſibi contra duos pugnandum duxerit, nouum hoc victoriæ genus, erudito-

rum singulare videretur, dolorem, ac voluptatem iuratos virtutis hostes, doctrina prosternere; hoc est catenam illam ex vtroque compactilem, à Charidemo nobis iniectam eruditionis ope perfringere. Apud Homerum Telemachus, in Vlyssis perquisitione defessus è via, ad Menelaum hospitij iure diuertit. verùm qua erat in patrem charitate, sic illius animum ex irrito conatu occupauerat dolor, nullam vt quietis partem capere, vel in opiparo conuiuio posset. Helena iuuenem miserata vinum medicamento diluit, ad curas abigendas, dolorémque sedandum; nepente dicitur à poëta. multa quidē in hanc rém viri doctissimi comminiscuntur, atque alius alio pro ingenio digreditur. ego sane quemadmodum suas, non minus animis, quàm corporibus ægritudines sæpè contingere non ignoro; ita philosophiam, auctore Tullio, præsentem arbitror ægrotantis animi medicinam. Quia verò ad illam fructuosè comparandam ingenio nobis opus est, disciplinarum cultu subacto, vt Iudæorum Plato constanter affirmat, ideò Helenæ poculum doctrinam interpretor, quæ ad animum semel, sapientum præsertim sermonibus illapsa, vim omnem doloris obtundit, viamque aperit philosophiæ, quæ ægrotantem animum sanitati restituat. Præit mihi in hanc sententiam ipsamet

apud Boëtium ſapientia, quæ cùm in hominem curis confectum, & quod deterrimum eſt ægritudinis genus, in ipſa morbi deſperatione ſecurum offendiſſet; vt viam aliquam Philoſophiæ ſterneret, Rethoricæ ſuadelam prius, & Muſicæ modos adhibuit, quorum ope crudi adhuc, & efferueſcentis doloris impetus frangeretur. Hinc Mercurij caducæum, literarium videlicet ſceptrum, exarmatis veneno ſerpentibus, & in mutuam concordiam coëuntibus effictum à fabulatoribus eſt; vt omne aduerſantis fortunæ virus bonarum artium ſocietate mitigari diſcamus. Heluidius ſanè Priſcus, illuſtre ingenium altioribus ſtudijs iuuenis admodum dedit; non vt nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quo firmior aduerſus fortuita Rempublicam capeſſeret, vt auctor eſt Tacitus. vſque adeò ad Mineruæ ſolius aſpectum in fugam agitur Ate in fortunatum numen, & obnoxium calamitati. At me de literarum aduerſus dolorem pugna prolixius diſputantem, è veſtro numero non ineptus interpellator obiurgat; me ſcilicet ridiculè in doloris argumento operam ludere, qui vt homini perſuadeam ne miſer eſſe, ne calamitoſus velit, omnes ſcientiarum opes imploro. De voluptate potius anquirendum, illamque ſi fieri poſſit, doctrinæ viribus perdomandam. audio.

Et

Et ſanè voluptas acrioribus ſtimulis, vt ait ille, animum explorat, illaque corrumpimur. Illa nobis gliſcit in pectore; noſtro calefacta ſanguine natat in venis; noſtro vegetata ſpiritu in viſceribus ſalit, vt tanto laborioſius aurea hæc Charidemeæ catenę pars auelli doctrina debeat, quanto tenacius docendis adhæreſcit, volentéſque conſtringit. Auellitur tamen velit, nolit, auellitur Auditores. Apud Lucianum voluptatis artifex, & vt Pauſanias loquitur, machinatrix Venus, cum Amore conqueritur, quòd puerulus inconſultus, ac ludibundus, vel Iouem ipſum fulmine metuendum, nedum gregarios minorum gentium Deos, ſagittis procaciter vulneraret; à Minerua tamen, ac Muſis manus, nec matri innoxias abſtineret. fatetur ille, nec factum excuſat. Quid enim ſibi cum virginibus negotij eſſe, in literarum ſtudijs planè demerſis? facundis doctrinæ fontibus cupidineas faces extingui: Muſarum Laureas ne tertijs quidem Iouis manubijs afflari; aurea pharetræ ſuæ iacula voluptatis ignibus excocta, libidinis humoribus temperata, molles tantum otioſorum fibras depaſci, ad maſculi tamen, operoſique pectoris contactum prorſus obtundi. verè. nullus etenim Achilles fatalibus vndis adſperſus; Ceneus nullus Vulcani malleo obduratus, innocentes hoſtium ictus

tam constanter repellit, atque animus disciplinarum artificio solidatus, blandissima voluptatis vulnera, aut aspernatur, aut reijcit. Peruadit illa quidem subdolè, & per sensuum cuniculos ipsa etiam natura lenocinante subrepit: verùm in scientiarum excubias incogitanter offendens, pedem refert, atque ab incepto protinus reuocatur.

Sirenes olim in certamen cum Musis, Iunone suadente, descendisse testatur in Boëticis Pausanias: verùm is fuit certaminis exitus, qui esse debuit temeritatis. Deuictæ à Musis Sirenes, & per ludibrium, sit verbo venia, deplumatæ, regium scientiarum in voluptates imperium, exemplo sanxerunt: auulsis siquidem Sirenum pinnis, victricium Musarum capiti corona compacta est. Nos verò in illarum victoria, fortunata doctrinæ triumphantis appendix, catenam quidem exuimus, à Charidemo dolore ac voluptate conflatam; non tamen è densa carceris caligine ad liquidæ haustum lucis erupimus. Captiui scilicet cælestis arbitrio Principis detinemur in terris, cuius iniussu è custodia ęgredi velle, hominis esset libertate intemperanter abutentis. Illud nobis fortasse sufficiat, quod in vniuscuiusque manibus situm est; in ipsas carceris latebras doctrinæ solem admittere, quo vt cætera omnia tene-

bricosa sint, atque perplexa, ingenium saltem in perquisitione virtutis illustretur.

Vtrum in Virum sapientem cadat animi perturbatio. Stoici à calumnijs vindicati, & de Christo Domino quæsitum.

PROLVSIO QVARTA.

QVi admirabilem humani corporis cum anima consensionem (sympathiam Græci dicunt) diligenter scrutati sunt, multa illi quidem ad naturæ, magna semper molientis, ingenium prædicandum comminiscuntur, in eo tamen industriam desiderari patiuntur suam, quod nihil prope de vtriusque imbecillitate constituunt. Siue enim cupiditatum suarum assentatrix mortalium natio, ea tantum curiosè peruideat, quæ iucunda sui specie animis blandiuntur; siue nihil animæ commune cum corpore, vbi de morbis, atque interitu agitur, opinionis errore decernat, in hoc certè cognationem illam, atque consensum, qui doctiores etiam rapit in admirationem sui, aut intelligere, aut fateri per summam impudentiam pudet. Quò, quò te vertes aut cæca, aut obstinata mortalitas? quid sordes tuas vel præteris incuriosè, vel dissimu-

lanter abſcondis? velis, nolis, ea etiam parte, qua maximè diuinus eſt homo, ea inquam maxime humanus eſt. Non eſt hìc animus, Auditores, à corporis contumelijs exordiri, vt in animæ calamitatibus diſſertatio conquieſcat. Neque enim dolorum noſtrorum memoriam ſibi refricari virtus veſtra, atque prudentia pateretur; atque ſi maximè conditionis humanæ obliuiſci vellemus, excitarent nos identidem dolores, ac morbi, indiuidui noſtrorum corporum contubernales. Illud tantum ſi per vos licet, addidero, quod in Axioco Platonis (ſi tamen Axiocum ſcripſit Plato) me legere memini, vitam hominibus veluti aurum à natura commodato conceſſam, quas nos dum vtimur, illa interea tanquam ſeuerus fænerator à tergo imminens, repoſcit vſuram; & ab alijs quidem dolores, cæcitatem ab alijs, febres à pleriſque; ab vno vulnerum cruciatum, crurum ab altero debilitatem, ab hoc podagram, articularem ab illo morbum violenter extorquet. Quod hìc de varia peſtium alluuione, quæ corpus inundant, ſapientiſſimè Socrates, vtinam ad animam non liceret tam verè, quàm calamitosè traducere; quot enim illa, quantiſque agitur intemperijs, dum gaudio effertur, metu deprimitur, cupiditatibus exardeſcit, mœrore contrahitur, inflammatur ira-

cundia, inuidia contabescit, omni denique furiarum genere agitur, atque versatur? Vtrique autem humanæ conditionis incommodo obuiam itum à veteribus est, sed exitu tam infelici, quàm futilis fuerat vtrique morbo adhibita medicina. Stoicis animorum curatio; corporum verò fabulatoribus obtigit. Hi vel Ceneos nescio quos Lapitharum Reges Neptuni beneficio nullis vulneribus obnoxios; vel talos à Vulcano ex ære fabrefactos, vnica tantum ab summa ceruice vena; vel Achilles fatalibus Stygis vndis aduersus omnem hostium impetum obduratos excogitarunt; ad ingenij lasciuiam eleganter, ad veritatis fructum imperitè. De Stoicis verò ambiguæ adhuc, distractæque sententiæ nihil nobis certum, definitumque relinquunt; nisi insanire cum literatorum vulgo velimus, qui duritiam plusquam adamātinam Stoicorum sapienti tribuerunt. argumentum tamen hodiernæ dissertationi ex parte suppeditant; vnde paulatim ad inquirendum de Christo Domino, quod pollicitus eram, gradus fiat.

Vide Ouid. 12. Metam.

Et primò quidem maximam Stoicorum inuidiam ab cęteris philosophantum familijs conflatam video, quòd hominem ita ab omnibus omnino perturbationibus intactum velint, nullus vt supersit in eo sensus aut humanitatis, aut vitæ;

quem ego rigorem animi, toruitatemque naturæ duram, & inflexibilem, tam longe ab hominum conditione recedere cum viris ſapientiſſimis cenſeo, quàm proximè accedit ad ſtipites. Æthiopes memorat apud Diodorum Agatarchides aduerſus affectuum ægritudines tam pertinaciter obduratos, vt fruſtra illos vel ira ſollicitet, vel mœror deprimat, vel amor extimulet, vel metus externet, Hoſpides tam ſtolidè intuentur, vt ante oculos poſitos ne videant quidẽ: irruentes in ſe belluas, aut belluis ſæuiores homines in rabiem iam prolapſos tam confidenter expectant, vt velut innoxiè præterituros accipiant: truculentas filiorum, vxorumque lanienas tam placidè ſpectant, nullo vt in carnifices odio, nulla in pereuntes commiſeratione tangantur; verùm caput ad ictus ſingulos moueant, emotæ videlicet mentis argumento. Nos autem vnico oris, naſique præiudicio homines eſſe ſtatuimus, Auditores, an ſolidum potius lunenſi de rupe marmor, in humanam ſpeciem efformatum, quo pręclari feritatis artifices, idolum ſibi crudelitatis effingunt, dum perturbationum ſimulacra diſijciunt? & ſi quis tamen indolentiam illam, & reliqua humanæ ſapientiæ deliramenta, quæ Stoicorum ſapienti in ſpeciem tribuuntur, aduertat, vnum certè ex Æthiopum plebe extra

Arabicum ſinum educatum exiſtimabit. Nota ſunt, atque adeo ad inanẽ mulierculanum admirationem ſæpiùs decantata, illius familiæ paradoxa; ſapientem vel in Tauro Phalaridis beatum eſſe; ſibi ſemper parem, & gaudio perfuſum; imperturbabilem; illum nunquam opinari, ſed ſcire; nihil illi præter opinionem euenire; ſolum ſibi ſufficere; ſe ſolo contentum eſſe; ſolum diuitem; liberum; Regem; æqualem Deo; & huiuſmodi ſane permulta; quæ operosè ab veterum monumentis à Lipſio collecta, atque in vnum quaſi doctrinæ corpus redacta ſunt. Hæc autem omnia, cùm eò potiſſimum grauium virorum opinione collineent, vt Stoicum illum ſapientem (nuſquam hactenus à Plutarcho, Tullioque repertum) ſuper mortalitatis fines euectum in diuinitatis confinio conſtituant; quid, oro vos, aliud nobis impudenter obtrudunt, niſi vanum quoddam rei penitus interceptæ ſimulacrum, ex homine, Deoque conflatum, laruam hominis, Dei vmbram, animal ſolo ſuperbiæ tumore magnum; Stoicum dico; qui dum ambitiosè perturbationes animorum auerſatur, omnia perturbat naturæ iura, in ipſum humanitatis artificem perduellis: vt non immeritò Stoicorum olim arrogantia Rubellio Plauto à Tigillino, apud Tacitum exprobrata,

Vide Cic. lib. de amicitia.

illum demum, Seneca iam perculso, deiecerit. Huc accedit, quod non absurdè à Crantore dictum est, isthuc nihil dolere, non sine magna mercede contingere, immanitatis in animo, stuporis in corpore. Huccine tandem deuentum est, vt per summam innocentiæ, atque seueritatis simulationem, superbissimæ mentis elatio, & fastus intumescat? tanti ne apud homines fieri, hominem exuisse, vt Musis, & Gratijs nullo vnquam sacrificio placatis, sponte degeneremus in lapides, durum Pyrrhæ genus, & longè proiectum? Huius autem metamorphoseos causam in sapientiam velle reijcere, quantæ dementiæ, quàm inauditæ fatuitatis est? ergo sapientia quæ contumaces alioquin mentes, & cognatione diuinitatis gestientes, ad modestiam componit; eas sponte compositas, inani spuriæ virtutis opinione, efferet in tumorem? quæ morosos, & in familiari consuetudine subrusticos, humanitatis iure demulcet, & mitigat; optima siue naturæ, siue virtutis constitutione temperatos efferabit? tam inconsideratè sentiunt Stoici? tam fœdè labuntur? tam perditè humanæ naturæ facultates excindunt, robur elidunt, virtutis fontes exhauriunt, accensos ad veram gloriam impetus extinguunt? non credo. Sapientissimam ego Stoicorum nationem, & in morum institutione do-

ctissimam semper putaui; à cuius placitis (si pauca admodum demas, de præpostero præcipuè vitæ, mortisque contemptu) nihil est, quod cum christianæ religionis institutis mirificè non consentiat, vt ex Senecæ, atque Epitecti lucubrationibus patet. Cur ergo tam furiosos illos existimem cum Lactantio, vt rebus à natura insitis castrare homines velint; cùm præsertim Zenonem grauissimæ familiæ principem apud Athenæum legerim, vino solitum asperitatem naturæ temperare, vt in familiari consuetudine facilis esset, & comis? Rem igitur altiùs repetendam arbitror, ne vel opinionis præiudicio, inhumanitatis insimulare viros immerentes videamur; vel in suscepta semel perturbationū causa præuaricemur. Stoicos ego ab Academicis, ac Peripateticis, sola vocum diuersitate discrepare (vbi de perturbationibus temperandis loquuntur,) cæterum doctrina cum ijsdem omnino sentire, confidenter, atque disertè pronuntio. Auctorem habeo vt eam in hanc sentētiam, inter antiquos M. Tullium studiosissimū Stoicorum; mox Marco Tullio testes non paulo locupletiores Augustinum in libris de Ciuitate Dei, & Aquinatem Thomam, geminum, vt videtis, Theologiæ sidus, in vasto hoc, & maximè dubio doctrinarum pelago; quorum secundo lumine qui-

cumque in altum proucctus, theologicæ veritatis profunda rimatus est, nullas vnquam impegit in Syrtes; nullis abreptus æstibus naufragium expauit; nullis Sirenarum illecebris irretitus blandè peremptus est. horum autem rationibus in summam contractis, ita rem breuiter, veréque conficio. Affectus animorum eos tantum putarunt Stoici, atque cum Stoicis Galenus, qui à recta ratione discedunt, atque hominis constantiam, opinionis vitio labefactant: illos propterea ægritudines, aut morbos, non à natura profectos putant, sed iudicio, & voluntate susceptos. ita enim apud M. Tullium Zeno: *Perturbatio est auersa à recta ratione aduersus naturam, animi commotio:* si quæ autem sunt animi motiones rationis imperio temperatæ, eas nec morbos, nec perturbationes, nec affectus appellant; verùm multiplici aut voluntatis, aut constantiæ nomine, aut cautionis, aut gaudij intelligendas dicunt. His hunc in modum constitutis, næ Stoici non insaniunt, dum illis omnibus, quasi morbis, carere sapientem volunt, quoniam perturbationum arbitrantur esse matrem, immoderatam quādam intemperantiam. Quemadmodum enim modum vitijs apponere nemo potest, quin vitiorum partem sponte suscipiat, ita si perturbationes non radicitus euel-

Cic. Tusc. quæst. lib. 4.

las, ſed approbes moderatas, moderatam etiam iniuſtitiam; moderatam ignauiam; intemperantiam moderatam approbes neceſſe eſt; quo in argumento multus eſt Tullius in quæſtionibus Tuſculanis; multus item in Epiſtolis Seneca. Verùm ſi tam anguſtè rem contrahunt Stoici, vt immoderatas tantum appetitiones perturbationum nomine cenſendas ducant, cum illis & Platonis, & Ariſtotelis doctrina conſentit, & perturbationes non recidendas, ſed excindendas iubet: Sed hoc ipſum ſcilicet inter doctiores anquiritur; vtrum perturbationis nomen, ad eas etiam motiones animi iure pertineat, quæ à recta ratione reguntur, & à Stoicis (vt ſunt curioſi vocum captatores) alieno vocabulo voluntas, cautio, gaudium & conſtantia nuncupantur. Qua in re omnes video philoſophantum ſectas, ab Stoicorum opinione diſcedere. Quęcumque enim ſentientis animæ appetitiones, quæ vel rem, boni ſpecie, concupiſcunt, ac perſequuntur, vel malum auerſantur, atque refugiunt, rectiſſimè perturbationes appellantur, ſiue rationis imperium ſubeant, ſiue detrectent. ægritudines autem, ac morbi illæ tantum dicendæ ſunt, quæ cùm immoderatius efferantur, ipſam animi ſanitatem labefactant, & rationem de poteſtate deijciunt. Hoc igitur ratum ſit apud

omnes. In virum stultum pariter, atque sapientem, animæ sentientis appetitiones, naturæ quodam quasi traduce deriuari: verùm in sapiente ancillantur rationi; illam in stulto de principatu proturbant. Nullum proinde inter Stoicos, aliosque discrimen est, dum ex communi sententia, sapientis animus perturbationibus percellitur quidem, ac pungitur; nunquam tamen prosterni potest ab ijs, quas omnino habet in potestate.

Finnos solitos memorat Olaus Magnus, negotiatoribus aduersa tempestate diutiùs impeditis, venales ventos triplici nodo constrictos exhibere (fumos alibi, hìc ventos pretio emptos videtis:) quorum vbi primum dissoluerent, ventis vterentur placidis, atque tranquillis: vbi verò alterum, vehementiores experirentur; ac tertio demum laxato, fœdis omnino tempestatibus agerentur. Apud Indos Apollonius dolia se vidisse testatur, pluuijs, ventisque refertos, quibus regionem vel nimio solis ardore torridam, ac dehiscentem opportunè complueren; vel madidam, atque insalubribus vaporibus obductam salubriter exsiccarent: (Æolios hìc ventorum vtres in memoriam reuocate.) Meræ sunt hæ de ventis impostorum præstigiæ, atque ventosæ loquacitatis illecebræ; quæ si tamen explicentur idoneè, mirum quàm exactè, sapientis in animi

perturbationes imperium patefaciunt. Quatuor in Danielis vaticinio ventos in mari præliantes, præcipuas interpretor pertui bationes in animis æstuantes, quæ ne impunè debacchentur, ac summis ima permisceant, à sapiente rationis vinculis cohibentur, siue clauduntur in dolio. Verùm vbi vsus postulauerit, idem ille sapiens improbis irascetur, oderit, atque insectabitur vitia, virtutis speciem concupiscet: hoc est pertui bationibus viam, qua licet aperiet, & habenas non laxabit quidem, sed moderabitur fructuosè commotis. Sedebit ipse interea in tempestatibus placidus, sui compos, æquabili mentis tenore compositus, & in cæli quodammodo serenitate collocatus, nubes despiciet circumactas; mugire tonitrua, fulgura præmicare, imbres fluere contemplabitur. Vidit hoc Cosroës Persarum Rex, qui admirabile illud cæli simulacrum machinatus est, & Angelorum specie diuinum, & astrorum conuersionibus nobile, & imbrium eluuione fœcundum, & fulgurum coruscatione terrificum, & tonitrui fragore formidandum, in quo ipse interim, quasi in arce diuinitatis, sui securus conquiesceret, spectator spectaculo par, spectaculum spectatoris admiratione dignissimum. Rectè enim Rupertus in Matthæum: *cælum ipsa mens, vel anima*

Vide Rupertum in Matth.

præcipuè ſapientis, vt quæ habet lucida ſidera, ſtatos motus, concinnas choreas, diuinos circuitus, virtutum ſplendores fulgidiſſimos.

Sed mihi diutiùs in Stoicorum opinionibus immoranti, aurem meritò vellit neſcio quis, & ad alteram me diſſertationis partem vocat, in qua de Chriſto Domino diſſerendum eſt. quoniam verò ſpinoſum illud loquendi genus Stoicorum me longiùs opinione prouexit, ita moderabor in poſterum orationi meæ, vt & liberem fidem meam, nec vos tamen prolixiori, quàm par eſt, diſputatione conficiam. Quæritur ergo vtrum Chriſtus perturbationibus animi caruerit; perturbationes hic apello, quas paſſiones frequenter nuncupabo, notiore ſcilicet apud Theologos, magiſque vſitato vocabulo, licet ab elegantioribus Grammaticorum, ac Rhetorum officinis exulante. Paſſiones autem ideo dictas ſapientum plerique volunt, quod eæ cùm in animis violentiùs excitantur, ipſum etiam corpus afficiant, & pati cogant. Illud autem primo loco ſtatuendum cenſeo, Diuinum Verbum veram hominis naturam, humano corpore, animaque rationali conſtantem induiſſe. Neque enim aut Arrius, aut Apollinaris audiendi ſunt; quorum alter non animam, ſed animæ loco Verbum ipſum diuinum; alter verò ſentientem quidem,

at non intelligentem Christo concessit. Vterque aut per imperitiam stolidè, aut per arrogantiam impiè. Pari etiam temeritate grassantur Marcion cum Manichæis, Apelles cum Gnosticis, & Valentino; illi dum fictum à Christo non tam corpus, quàm corporis simulacrum fuisse susceptum; hi verò corpus quidem, sed aut compactum ex rerum initijs, quæ dicimus elementa, aut ex cælesti materia fabrefactum, aut diuinæ partem substantiæ fabulantur. Veram siquidem naturam humanam induit Deus, atque adeo totum hominem, si solam demas hypostasim, quam cùm è cœlo diuinam detulisset, humanam mutuari à mortalitate non debuit. Si ergo natur. . suscepit humanam, vtique & animæ sentientis appetitiones suscepit, quæ naturam necessariò consequuntur. atqui appetitionum huiusmodi quidam quasi fructus est perturbatio, siue passio; perturbationibus igitur, seu passionibus Christus carere non potuit. Quod ita tamen interpretor vt in Christo voluntatis imperium naturæ conditionem anteuerteret. Atque hoc maximè inter cæterorū hominum, & Christi Domini perturbationes interest; quòd ille non tam incerta naturæ debilitate, quàm certo voluntatis arbitrio semetipsum turbabat; vt Ioannes testatur; infirmum autem homi- Ioann. cap. 11.

num vulgus perturbationibus velit, nolit, impellitur. Quod si aliquando à viris doctissimis conditione, aut necessitate naturæ dolere, mœrere, tristari dicitur Christus, eò verborum sensus detorquendus est, vt intelligant, Christum ita doluisse, perinde quasi naturam in sua conditione reliquerit. Optimè enim Augustinus, palmare illud ingenium: *hos humanæ infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem infirmitatis humanæ, Dominus Iesus, non conditionis necessitate, sed miseratione voluntatis suscepit.* Verùm negotium nobis facessunt Origenes, Hieronymus, Beda qui propathiam quandam, siue propassionem, quam Christo tribuant, comminiscuntur. cautè nimirum, & ad ipsam mali suspicionem declinandam, prudenter. Cùm enim passionis notio à Stoicis exagitata, nescio quid labis, ab humanæ naturæ imbecillitate contrahere crederetur; ne quid minus religiosè de Christo imperita multitudo statueret; placuit nomen illud infelix abolere, aliudque substituere, ab omni intemperantiæ contagione remotum. Cæterum cùm animi perturbationes, etiam rationis imperio temperatæ, ipsum corpus immutent, nec vllam arguant virtutis debilitatem, quid prohibet quominus Christo quoque, Cyrilli præsertim, Ambrosij, Damasceni, aliorumque

que auctoritate tribuantur? verùm subtiliùs ista, & copiosiùs Theologi, eorumque præsertim princeps Thomas Aquinas, Christianæ reipublicæ lumen illustrissimum.

Illud coronidis loco addo, quod de sapiẽtia paulò ante dicebam; Christum Dominum, licet pauere, tædere mæstus esse memoretur in Euangelio, nunquam tamen, his quasi perturbationum furijs fuisse agitatum, nihil illi de mentis tranquillitate decessisse. Tageæ in Arcadia templum est, in eoque sub dio lampas, quam nullis ventorũ flatibus, nullis extingui pluuijs potuisse, memoriæ prodiderunt Athenæus, & Strabo, qua de re paucos, si libet, versus accipite, auctoris vt apparet elegantissimi, nõ nihil tamẽ quæ poëtarum licentia est, ab amico meo commutatis.

Pro foribus diuæ, vacuóque sub aëre pendet
Lychnus, sidereæ retinens commercia lucis,
Quo sacer aßiduo lucet Vulcanus, & ingens
Educat æterna vigiles in lampade flammas;
Quas nulla æolijs tempestas obruit alis;
Non si prorumpant effracto carcere venti,
Et diras acuant longis stridoribus iras;
Non si tristis hyems fœdis glomerata pruinis
Incubet, & pluuio contristet sidere cœlum.
Vna inter nigras acies, cœlique furorem
Fax micat, & flãma radians victrice superbit.

Omitto hîc quæ doctè ab Augustino de hac lampade in libris de Ciuitate disseruntur, sed Christum lampadem illam fuisse contendo, de
Isaiæ 61. cap. v 1. qua Isaiæ vaticinium est: *propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor iustus eius, & saluator eius, vt lampas accendatur:* hanc autem lampadem quemadmodum aquæ multæ cruciatuum, ac dolorum, nunquam obruere; ita nec perturbationum venti in animo ipsius imperio spirantes, extinguere potuerunt. Nimirum nobis non sibi lampas ardebat; ac propterea vt miseræ mortalitati constantiæ non minus, quàm charitatis exemplo præluceret, nostris commoueri perturbationibus voluit, qui suis nutare non poterat. Hinc ab Euangelista Matthæo de eo di-
Matth. 26. cap. v. 37. citur: *Assumpto Petro, & duobus, cæpit tristari,* quia, vt acutè obseruauit Hilarius: *non ante tristis est, quàm assumit, & omnis metus illis esse cæpit assumptis: non de eo orta est, sed de ijs, quos assumpserat mæstitudo.* Vtinam quemadmodum in Deum licuit humana transferre, ita in nos libeat diuina traducere.

De nimio in valetudine curanda studio.

PROLVSIO QVINTA.

ERum ex Armenia militem, duodecimo tandem, poſtquam fatis conceſſerat, die reuixiſſe, & præclara ex mortis regione documenta rerum (exoticas ſcilicet alieni cœli merces) mortalibus retuliſſe, veterum monumenta teſtantur. Patres Emin. Excogitarit in rem ſuam ex ingenio Plato commentum planè mirabile, vel potius ab hiſtoria mutuatus, vt Iuſtinus ſapientia atque martyrio inclytus opinatur, in Reipublicæ libros ingenioſè tranſtulerit, lumen certè ab vmbrarum fonte humano generi propinandum hauſit; & pigro mortis gelu conſopitos virtutis igniculos in animis excitauit. eandem cum fortunato milite viam ego etiam exactis retro menſibus inſtiteram Auditores. Autumnalis enim peſtilitas, mihi vel in medio Tuſculo, omni Sardinia pernicioſior, tam vehementer abſtruſas vitæ radices afflauerat, vt ipſa ſpes, ſpes inquam, obſtinatum aduerſus infortunia numen, & nunquam ſupremos morientium anhelitus antecedens, contumaciam exuerit, & me non tam ſpirantem adhuc, quàm expirantem,

in vitæ, mortiſque confinio deſtituerit. Verùm quoniam ſic ſuperis viſum eſt, opportunè vicariam ſalus operam detulit, & in extrema vitæ crepidine laborantem, ac lapſabundum, ſubitò reprehendit, ſpe videlicet vel inconſulta, vel inuita. Adſum ergo ſalutis beneficio ex ancipiti peregrinatione redux, & quamuis me in intimum mortis imperium cum Platonico milite non penetrarim, ſed hæſerim in veſtibulo; habui tamen, quod in obſcuro, anxioque itinere diſcerem mihi, habeo nunc, ſi per veſtram humanitatem licet, quod vobis audientibus non ſine ingenti, vt opinor, animorum fructu patefaciam. Quid autem illud ſit, ab ipſo rerum exordio, non tamen multis accipite.

Vix tandem ſalute præeunte, in vitæ ſemitam vtcunque redieram, cùm inclementem Tuſculani cœli clementiam abominatus, velut quondam à Circæis delicijs Vlyſſes, in vrbem profugi. hic enimuero in morbum incidi, ſpecie quidem blandum, ſed ſi fateri libet, longè moroſiorem, quàm quem in Tuſculano recens à tergò reliqueram. Nimirum vt pedem domo extuli, in hominem offendi ex eorum genere, qui dubios adhuc, nondumque coalitos Aulæ rumuſculos aucupantes, ſubitario loquacitatis paſtu iam adultos, grandeſque diſpergunt; & nugas ideo

mercantur, vt vendant, alienæ vocis institores, præcones suæ. Hic repentino perculsus mei vultus aspectu, non secus atque si impegisset in Gorgonem, primùm hæsit; mox specie miserantis, quam nobis, inquit, à Vespillonibus, ac Pollinctoribus faciem? ah quæso te per Deum, Valetudinem cura diligenter; quoniam vt res nunc sunt, viuere cito desines, nisi bene viuere cœperis. Hic ego valetudinarius, hoc est imaginosum animal, & mancipium opinionum, repente contremui; & quamuis aliud solatij genus, si non morbus, morbi certè vestigia flagitarent, præpostero imprudentis salutatoris voto, quid cum laude reponerem, nihil habui, ergo

Demitto auriculas, vt iniquæ mentis Asellus,

& pergo. nec abieram sanè longè, cùm interueniens nescio quis, gratulor, ait, aduentum tuum, & in vultum redeuntes sanitatis notas, quod tibi fælix, faustumque sit, lego. verùmtamen Valetudinem cura diligenter; inde remedia sane multa congessit, quibus non tam corpus ægritudine solueret, quàm curis animum implicaret. Iamque aderat qui tertio loco exaggeratæ velificatus humanitati, totus ad interrogandum factus, anxiè de morbi natura, de causis, de vniuersa curationis ratione perquireret: mox solemne illud ingereret expectanti, Valetudinem cu-

ra diligenter. Verùm ne longũ faciam. In quamcumque amicorum turbam (dicam apertiùs ne amicitiæ nobilitatem turbæ nomine dehoneſtem) quoties in hominum multitudinem inciderem, toties mille medendi artes, mille remediorum nomina obtrudebantur auerſanti; perinde quaſi ex Babyloniorum inſtituto, quod ab Herodoto ſimul, atque Galeno laudatur, in forum elatus excubarem, prætereuntium doctrinam, atque præſidium præſtolaturus. Sed nihil æquè ſtomachum irritabat, atque formula illa ex præſcripto ad nauſeam recitata, Valetudinem cura diligenter. Equidem intelligebam multum me mortis in vultum, ex ipſius vicinitate traxiſſe, atque vt de pallore ſpeculum non conſulerem, me diro tamen afflatum ſidere, ſola virium inualetudo valentiſſimè prædicabat. Sed quorſum toties in ægri faciem moleſtum illud ingerere, Valetudinem cura, &c. quo non tam futuræ admonemur medicinæ, quàm præſentis, eiuſdemque contumacis ægritudinis memoria recrudeſcit? Cùm ergo multos iam dies modeſtum illud contumeliæ genus tenuiſſet, & aures ſanitatis augurio tamdiu verberatæ fatiſcerent, nec improba tamen ſalutatorum tempeſtas detonaret, humaniſſima tandem inhumanitate defatigatus, & fractus, ſtatui ſolùm

vertere; ne si diutius hæsissem, quotidiana conuiciandi licentia, quam fecisset vrbanitas, vapularem; & abactam paulo ante febrem, intempestiuum officiosæ exprobrationis frigus accerseret. Neapolim tenui; vrbem multis nominibus planè regiam; sed ciuium potissimum humanitate suspiciendam; qui nobili morum elegantia, admirabilem illius cœli, solique temperiem ita æmulantur, vt vincant. mox Genuam appuli; vbi quoniam cum libero cœli haustu simul etiam valetudinē imbibi, apud me ratum, ac fixum exinde fuit, ad corporis ægritudines edomandas, efficacissimum ab animo propinari mihi pharmacum, libertatem. Hic enimuero totus ad otium in vrbanissimo suburbano compositus, cogitare mecum seriò cepi, vt qui naufragia metiuntur à littore, ecquid sibi tandem molestissimum illud valetudinis votum vellet, communi omnium, non tam voce, quàm acclamatione susceptum, Valetudinem cura diligenter; neque enim temere aliquibus excidisse, quòd constanter vsurpabatur ab omnibus, opinabar.

Atque vt multa, eaque ingentia obuersarentur animo nomina philosophorum, rethorum, poëtarum, & Platonis in primis, qui sanitati litassent. ego tamen, qui patrio libertatis genio

hoc etiam acceptum refero, vt in studijs doctrinarum in aliena verba non iurem; ineptissimam esse valetudinis curam, viroque philosopho prorsus indignam, tacita mecum cogitatione decreui. Quòd si vobis hodierna dissertatione, vt auguror, approbauero N. N. næ ego peregrinator egregius Platonici militis è pyra rediuiui solertiam vincam, & valetudinis desiderio vsque ad ægritudinem anxias mortalium mentes, inani, ac propè turpi sollicitudine liberabo. Age igitur sodes; valetudinem curandam diligenter, ilique maioribus hostijs, hoc est melioribus animi votis, operandum censes. an quia nulla contingere potest humanæ vitæ, sine sanitate iucunditas? an quia obtorpescens per corporis ægritudines animus, valetudinis beneficio quodammodo conualescit, & ad summa quæque connititur? hoc enim duplici veluti cardine, totam curandæ valetudinis diligentiam verti, rectè viri sapientes arbitrantur. Atqui hoc ipsum est, quod ego, Plutarcho duce, iamdudum molior; nimirum tam vitæ iucunditatem, quàm animi ad magna eluctantis impetum, valetudinis cura penitus labefactari, atque concidere. Sed negotium mihi subito male feriata ganeonũ natio facessit, quæ curam omnem valetudinis curarum omnium abdicatione metitur. Hæc enimuero

rata

rata non labi vitã, si labentẽ ipsa non sentiat; aduersus impendentiũ morborũ vim potiùs secura, quàm tuta, animum cogitationibus, hoc est vsura mentis, absoluit: vt corpus interim, veluti in foro statua (quod Euripides lamẽtatur in Electra) hominis nihil referat, præter speciem; animam autem per incogitantiã vanescentem, nec habere se intelligat, nec queratur. Hinc medicorum filijs valere cũ sua valetudine iussis, coquos adhibet in consilium; adulatur palato, non stomacho; adlatrantem temporis voracitatem obiecta deliciarum offa compescit ætatis fugam torpore deuincit; pestilentes cœli haustus, profusa falerni ingurgitatione, aut deludit, aut diluit. Quid multa? valetudinem tum maximè se curare sibi persuadet, cùm minimè curat. Verùm hanc ego vel hominum, vel temporum fæcem, per haras Epicuri fœdè proiectam, ne cogitatione quidẽ vestra dignandam censeo AA. quæ vtcumque sanitatem voluptatis lenocinio venetur, voluptatem certè per summam imprudentiam, sanitatis pretio mercatur. Docuit id disertè satis, apud Laërtium, nobilis sapientiæ scurra Diogenes, in eos de more iocatus, qui superis pro valetudine vota narrantes, cænarum intemperantia valetudinem obterebant. cuius in sententiam Persius senator minimè pedarius,

ſed morum cenſor, non tam pedibus iuiſſe, quàm capite dicendus eſt.

Perſ.ſat.2. *Poſcis opem neruis, corpuſque fidele ſenectæ?*
Eſto age, ſed grandes patinas, tucetaque craſſa
Adnuere his ſuperi vetuere, Iouemq; morātur.

Culinarios ergo myſtas, Volupiæ ſacrificulos, inter fumum, nidoremque popinarum relinquamus; qui quantumlibet oſcitentur potius, quàm loquantur, ſpirare fortaſſe poſſunt, viuere profectò non poſſunt; niſi ſi vitā ſolo halitu metiuntur; quē vbi ſemel efflauerint, aut homines, aut inter homines eſſe iā deſinēt. At de illis ego diſputationē inſtitui, qui ſibi vel hoc nomine blandiuntur, quòd in curanda valetudine laborioſè feriantur, ſapienterque deſipiunt. Hos ego (quos valetudinarios in poſterum licèt minùs idoneè nominabo) hos inquam aio iucunditatem omnem, atque huius vſuram vitæ, ſuperuacua ſanitatis cura corrumpere. Harmodicum narrat, in libris de Republica Plato; atque ex eo iñ Rethoricis Ariſtoteles, virum in re medica vſque adeo inclytum, vt Hippocratis præceptor apud poſteros audiat, tam minutam ac religioſam in valetudinis curatione operam impendiſſe, vt inter mortis metum, & cruciamenta vitæ, ſanitatem quàm ſolidatam cupiebat, euerterit; & pro vitæ incolumitate, lentæ ſibi, hoc eſt moleſtiſ-

ſimæ tractum mortis conciliarit. Verùm hoc diuinitùs fortè contigerit, vt prima artis medicæ ſemina tunc temporis erumpentia, experimento tam nobili matureſcerent. Ego ſane Harmodico plurimùm tribuo, qui tuendæ valetudinis doctrinam periculo redemit, non alieno, ſed ſuo. Quòd vtinam intelligerent è medicorum grege non pauci, quibus nō impune tantum, ſed etiam cum lucro ſtat hominum laniena: humanius profectò cum ægrotantibus agerent; quorum ſanguinem non rarò ad crudele artis experimentum Æſculapio libant; ſed pergo. Quid de Artemone ſtatuemus? hic vt apud Plutarchum Heraclides Ponticus memorat, machinator alioqui ingenioſus; tam ſuperſtitiosè valetudinem procurabat, vt domi ferè ſemper deſidiosè langueſceret. quemadmodum enim pallium vſu cito deteritur, ſepoſitum ſeruatur diù, ita vitam producturum ſe quàm longiſſimè confidebat, ſi vitæ vſu quàm longiſſimè caruiſſet. Percipitis, opinor, admirabile ſtolidè philoſophantis acumen. Quòd ſi tandem domo exeundum eſſet, ne quid ſanitatis è capite male ſano, ambientis aëris intemperies decerperet, æneo clypeo, per mancipia ſupernè ſuſpenſo, protegendum erat. an non capitale cœlo odium indixerat, qui aduerſus cœlum ære caput armauerat? ô verè durum

caput, & nulla arte domabile. efferebatur autem lecto pensili, (ne illum pedibus more hominum, ambulasse suspicemini) verum humili, & quod propemodum terram raderet: ne forte sublimius inuectum repentinus ad terram casus affligeret. Et huiusmodi portenta hominum, quæ non trahunt vitam, sed trahuntur à vita, iucunditatis aliquid delibare si possint, audeant, si audeant, possint? Ego sanè, vt antiquioribus interea parcam, & historicorum monumenta non vexem, dum Valetudinarios domi nostræ natos, adultosque contemplor, in sanitatis cura semper ancipites, & cunctabundos; omnia quasi in hostico circumspectantes; fidem nec sibi, nec alijs adhibentes; anxios, pauentes, vno verbo morientes; nullum esse statuo genus hominum, in hac mortalitatis palæstra, magis exercitum, & à vitæ tranquillitate, quàm quotidie angoribus emit, quotidie distrahit, longiùs ablegatum. Aduertite quæso, animum diligenter, & insanarum cogitationum vestigia, per otium prosequamur. Primum ergo cœlum libeat intueri; in quo quid sole, vel ad ornatum pulchrius, vel ad maiestatem nobilius, vel ad oblectationem iucundius, vel ad vtilitatem fructuosius? & tamen Valetudinarius, veluti in perustis Æthiopum regionibus recoctus, totius fontem lumi-

nis conuicijs, iniurijſque proſcindit. Illius radios vniuerſo terrarum orbi ſalutares, tanquam vni ſibi funeſtos, nouus hic Python declinandos putat. Ælium pontem (male ominatum, & plane ſacrum flagitioſis ceruicibus nomen) vnica ſolis carnificina ſibi metuendũ deteſtatur; & ſi quando ita vel ratio, vel neceſſitas iter inſtituendum præſcribat, vt nolens, volens impingat in ſolem, tunc enimuero, quaſi qui dira omnia expectet ſimul, & fugiat, obuoluto pallio capite, quàm celerrimè proripit ſeſe, nec ante conſiſtit, quàm extra ſolis tyrannidem, vmbræ monitu ſe videat euaſiſſe. Eumolpum iurares inſani ſpiritus recitatorem, operto capite coniectos, in ſe lapides declinãtem. Quid quòd certa viarum non compendia, ſed ambages, in quas ſol radios non inſinuet, ex Geographorũ ſcilicet præceptionibus, hac vna in vrbe ſibi diſpenſat, ac ſuis; vt libello duce, (Sibillæ foliũ puta, nam vmbras adeuntibus præit) in ipſo meridie, canicula ne quidquam adlatrante, ſpectante ſole, ſed inconſulto, æſtiui vim caloris eludat? Nec de luna meretur melius, quàm quoniam humidum ſidus, & fluoribus imperans (quos græco vocabulo catarros dicimus) medicorum natio iampridem appellauit, non auerſatur modò, ſed curioſiùs obſeruat. Illius ſcilicet incrementis, & decrementis

augeri, aut minui corporis ſiccitatem; alternis cieri motibus humores, atque æſtuare cum mari dolorum aculeos modò crudeſcere, modò retundi. Infelix vel hoc nomine, quòd ad luna lumen, in tanta rerum omnium viciſſitudine, nunquam illi creſcit ingenium, nunquam ſollicitudo decreſcit. Nam de gregaria ſtellarum plebe, quid dicam? Hanc vaniſſimis, & pene magicis Caldæorum characteribus mancipatam prius, ſanitati ſuæ famularem confidentiſſimè credit. Quare nonniſi elato benigni ſideris lumine, & ipſis quodammodò ſtellis prægustantibus, cibum capit, aut bibit; (quæ inter bibendum elato lumine conſuetudo, in magnorum Aulis principum ideò inoleuit, vt ambitionem in obſcuro latere non fineret, ſed in oculos, clariſſima tædarum exprobratione, etiam nolentis ingereret.) Domo nunquam egreditur, niſi fauſta præeunte ſtellarum luce, quaſi honorario ephæborum ſatellitio viam videat; nullum aut opus aggreditur, aut iter ingreditur, niſi poſtquam ſiderum oracula ſciſcitatus, illud renuntiatum videat valetudini ſalutare. ſuperbiſſimum animal, quòd illuſtrem cæli militiam, ſuis è diuina illa ſtatione deliramentis excubare, ſibi glorioſè mentitur. Sed è cœlo tandem inſanientem deuocemus, & ſuſpendamus in aëre. Hic enimue-

ro, lituo non augurali, ſed medico, diuerſas cæli plagas partitur, ac dirigit. Illam capiti peſtilentem, hanc exitioſam pectori; aliam ſtomacho grauem; pedibus aliam pernicioſam; aliam vaporibus denſam; aliam ventis obnoxiam ſeuerè denuntiat. Diceres illum non de vna; eademque vrbe, aut etiam vrbis parte, verùm de Aphrica, vel littorali, vel mediterranea diſputare. Nec ventos ego ventoſa loquacitatis illecebra nominaui: nam ſi quid eſt, in quo ingenioſè Valetudinarij deſudet induſtria; in eo certè nautarum omnium ſolertiam ſuperauit, quòd non nomina tantum ventis impoſuit, ſed eorum naturam, ac vires (quòd proprium ſapientis eſt) penitùs introſpexit. Hinc ab Aquilone pleuritidem exhorreſcit; ab Auſtro grauedinem metuit; capitis vertigines ſuſpicatur à Cæcia; anginam timet à Coro, lippitudinē diuinat à Lybico; diarrhæam formidat à Zephiro: & quemadmodū inter ſidera ſolos ſcorpios, ſerpentes, vrſas præclarus calamitatū artifex intuetur; ita etiam à ventis, ſiue Tropæi ſint, ſiue Apogæi, ſemper naufragium veretur; ne ſcilicet eorū impetu ſanitas ad ægritudinis ſcopulos alliſa frāgatur. Quòd ſi ab aëris turbis Icaromenippum ad menſę trāquillitatem, vel cum Trimalcione traducas; Tantalū videbis inter opiparas conuiuiorū delicias fameſcentem;

in medijs nectaris fontibus enectum siti. Neque enim promiscuè viuit, sed cum delectu; nouumque adhibet temperantiæ genus, priscis sapientibus hactenus inauditum, à nuperrimis valetudinis curatoribus excogitatum, qui cibum, potumque genium defraudantes suum, vnciatim, vt ait Terentianus Geta, distribuunt, & famem, sitimque ita quotidie nutriunt, vt semper exacuant. Interim ne stomachus satietate distendatur, ac nauseet, inanitate contrahitur, & languescit: ne caput vaporibus infuscetur, debilitate deijcitur; ne sanguis incalescat, vino spiritibus destitutus contabescit: ne cibis onerentur hypochondria, flatibus cruciantur: ne vires opprimantur ingluuie, franguntur inedia; vno verbo ne sanitas apertè lædatur, per cuniculos proditur, atque conuellitur. Nimirùm didicit bellus hic homo à Galeno, vel si Græcos non attigit, à Cornelio Celso latinissimo medicorum, non omnes perinde res boni succi esse, & valetudini aptas. Quare, vt atræ bili subtrahat alimenta (exempli gratia dicendum aliquid est) bubulam carnem detestatur; ceruos, leporesque nouo venationis genere, à mensa extrudit in saltus; stagnis assuetas aues; sine squammis pisces; anguillas, & si quid huiusmodi, fastidiosè contemnit, ne sanguis aduratur, aromata ab oriente

te ſole laborioſa peregrinatione tranſuecta, filuis redonat ſuis; hortenſia Ægyptiorum numina porrum, cæpe, allium vt nullo diuinitatis cultu proſequatur, exulare à ferculis iubet, ne inſitus nobis à natura calor alimento concoquendo diutiùs & fruſtra luctetur, cæteris omnibus religiosè reiectis, aut vnius anni verueces, aut ſelectas ex pinguioribus gallinis partes, aut è campeſtribus auibus implumes, aut ex ouis tremula menſis adhibebit. Et ne ambitiosè in alieno videar argumento verſari, hoc vnum accipite Valetudinarij commentum planè palmare. Ego neminem nominabo; hominem tamen norunt plerique veſtrum; quem ideo mors commiſerata ſatis intempeſtiuè, an tempeſtiuè ſubduxit, ne diutiùs in infelici mortalis vitæ, quaſi cruce, valetudinis deſiderio torqueretur. Hic inter alia ſanitatis arcana, quorum centurias ſub ſignis habebat, hoc etiam verè Pæonium, vere Machaonium retulit, & experimento ſancitum voluit; vt omni prorſus pane ad tuendam valetudinem abſtineret. Cohorruiſtis, vt video ad panis exilium; Ecquis tam boni comitis calamitatem inter publica damna non numeret? Conſultiſſimi tamen capitis ſingularem ſapientiam accipite, intelligetis non temerè factum eſſe, quod pani teterrimo ſcilicet humanæ valetudinis inimico,

humanis mensis interdictum sit. Frumentarias molas curiosè lustrauerat, videratque inter molendum, farinam quidem, quòd necesse erat, excerni; verùm intelligere sibi præterea videbatur, saxum ipsum diutius circumactum, attritu sensim deteri, atque consumi; tenuem proinde deterentis se molæ puluisculum, hoc est mera lapidis ramenta, necessariò farinæ permisceri, atque ex vtrisque demum massam subigi, mox panem improbissimè confici: inde calculos paulatim ad hominis interitũ coalescere, atque compingi: Durum re vera morbum, & planè lapideum; qui primarias in hac vrbe domos sæpè dilapidauit. audistis? O verè inter molendini vertigines enatam philosophiam! ô molare tam operosè delirantis ingenium! Legeram ego, in sacrosanctis religionis nostræ monumentis, oblatos à cæli transfuga Christo Domino lapides, quos ad diuinitatis significationem commutaret in panem: Verùm hic panis in lapidem, rerum ordine conuerso, degenerat. Et quis cum verrucoso Fabio, apud Senecam, Valetudinarij nostri panem, lapidosum meritò non appellet, hoc est accipientibus necessarium, comedentibus grauem? Vtcumque sit: ad hanc certè molam, nempe ad lydium lapidem, explorare orationis meæ veritatem licet, cùm sub initium dissertationis

edixi, omnem humanæ vitæ iucunditatem, sollicita sanitatis cura corrumpi. Quòd si rem altiùs repetere ab ipsis artis medicæ primordijs liberet; quàm latus orationi ad euagandum campus aperiretur? Cùm enim vniuersam medendi artem ita distribuerint sapientes viri, vt illius pars altera prostratam, iacentemque valetudinem, abactis morborum causis erigeret; altera integram, atque illibatam sine vlla ægritudinis suspicione conseruaret; postremam hanc rursus trifariam dispertitam προφυλακτικὴν, συντηρητικὴν, ἀναληπτικὴν appellarũt, quæ tamen quatuor omnino rebus in vniuersum continentur. Aut enim quid ore sumendum sit, siue ad cibum, potumuè; siue ad medicamentum spectet, edisserit; aut quid excernendum è corpore, quoue artis præsidio docet; aut quæ aduenire dicuntur extrinsecus obseruat; aut demum quæ ad corporis exercitationem suscipienda sint, ex arte præscribit. Si ergo Valetudinarij superstitionem in singulis æstuantem pari sollicitudine rimari vellem, inhumaniter facerem, qui commiserandam mœrentis animi calamitatem, acerbis insuper verborum ludibrijs onerarem. Omnibus ergo hoc loco prætermissis, vnum dumtaxat medicinæ genus attingam, quod à nautis nescio quibus, atque mancipijs in triremibus vsurpatum prius;

paulatim etiam in Magnatum aulas irrepsit, & ipsa iam sui frequentia pretiosum (neque enim in hoc vno raritas pretium fecit,) inter delicias numerari iam cæpit. Ab ea Indiæ parte, quæ solem occidentem excipit, non multis ab hinc annis in Europam herba cum mercibus nauigauit. Tabaccum vulgus appellat ab insulæ nomine, illius vberrimè feraci. Huiusce igitur graminis, vel ambusti fumus, vel contusi puluisculus à rectè valentibus ad tutelam sanitatis adhibetur. nasus vtriusque curationis non testis modò, sed via est. Quemadmodum enim Rolandus (Orlandum dicunt,) apud nostratem, sed primi nominis poëtam furiosè delirans, epoto per nares cerebro ad ingenium rediјt; ita qui sanitatem sagaci nare venantur, peregrino vel fumo, vel puluere nasum vexant, atque ita valetudinem per nasum imbibere se constanter argutantur. Et fumosæ quidem, ac nigræ animæ fistula in os inserta ad lucernam stolidè lucubrantes, fumum hauriunt, quem paulo post faucibus regerant, & per nares eiectent. Parum esset si oleum atque operam perderent; verùm tanta totius oris turpitudine fumum efflant, vt mihi videar in Auentino versipellem alieni pectoris abactorem Cacum in spelunca cum Hercule decernentem intueri.

Virg. 8. Æneid. *Ille autem, (neque enim fuga iam super vlla pericli est)*

Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Euomit, inuoluitque domum caligine cæca.

alij verò puluerem (vtique non olympicum) colligentes, paruas ex ebore, vel è peregrino cortice pixides, argento, auroque vermiculatas ambitiosè circumferunt; ex quibus deprompto puluisculo nares identidem vellicant, & sternutamentum à cerebro, iniectu pulueris extorquent. Hæc porro duo, ab exotico gramine, beneficia sanè ingentia, vtrique referunt, fumum, ac strepitum; hoc est vt arbitror, nihil: nam valetudinem ea merce, quantumuis Indica, venalem, ego certè non puto. Vsque adeo ne sanitatem, quam tantopere cupiunt, despicatui habent, vt eam fumo comparandam, deuota fumo capita sibi persuadeant? tam abiectè sentiunt de corporis valetudine, vt si modò irritata sternutatione nobis aures obtundant, nuncium illico Æsculapio remittant? Nihil ego de Indici graminis virtute detractum eo; nec sum tam auidus offensionum, vt medicorum iracundiam in me vnum deriuare stultissimè velim: verùm ne in re tanta alieno ductu desipiam, quid hac super re, ab eorum monumentis acceperim, paucis edisseram; vos momenta rerum pro vestra sapientia perpendetis. Causa inter ciues exorta; aut etiam de rebus agendis nodo, vt sæpe fit, qui dignus vindi-

ce videatur, iniecto, ſacerdotem conſulunt Indi. Hic ſtatim ad hauriendum enthuſiaſmum, Tabacchi fumum igniculo expreſſum, per fiſtulam tranſmittit ad nares; cuius vi obtupefacto protinus cerebro, mortuo ſimillimus ad terram proſternitur, & diù decumbit: mox animo paulatim ad vitæ munia reuerſo, quaſi cum numine collocutus tantiſper ſit; (Numam diceres cum Ægeria confabulatum) quicquid turbulentæ rerum imagines per ſomni ſpeciem obiecere, effundit in vulgus; oraculum ſcilicet obſcurius fumo ſuo; quòd cùm è puriſſima diuinitatis flamma lucem veritatis haurire non poſſit, mirandum non eſt ſi tandem euaneſcat in fumum. An non hic fumos vendit, non aulicos, vt ille quondam, ſed diuinos, quibus videlicet pulcherrimam diuinitatis ſpeciem decoloret? quid autem hoc ad valetudinem? ſed propero. calamitoſi homines ſua ſemper cum fortuna rixantes, ad curas abigendas leuiori fumo ſe proluunt; mox altius conſopiti, placidiſſimis rerum ſimulachris delicias agunt: nihil illis turbidum accidit, horridum nihil; ſed regna, voluptates, meras vitæ glorias iucundè delibant: quæ tamen omnia conſiſtere diutiùs nequeunt, quia fumo coaleſcunt, & cum ſomno præteruolant. Hoc autem iterum interrogo, quomodo ad valetudi-

nem referas? Quid quod peculiare Indico gramini minimè putandum est, cùm sit illi commune cum multis? sane de Scythis à Maximo Tyrio, à Pomponio Mela, de Thracibus, de Babylonijs ab Herodoto, de Indis ab Garzia de Huerte disertissimè traditur, eos ad tristitiam discutiendam, herbarum fumo ebrios sponte concidere; & incredibili per somnum dixerim, an per stuporem? imaginum suauitate perfundi. Quod ex Dioscoride & Prospero Alpino, alijsque luculenter ostendit vir, in quo vno, nexu propemodum insolito, cum ingenti doctrina singularis modestia copulatur Petrus de Sena in præclara de Homeri Nepenthe lucubratione. Deinde quis vnquam suis compos comitialem, pene dixerim, morbum vltro, ac libenter accersat, vt stupore cerebri perculsus animus, simul cum corpore viribus destituatur, ac torpeat? hoc est iucundè, hoc est hilariter viuere? ab ebrietate, quæ te prosternit, tuendæ sanitatis disciplinam auspicaris? vt rectè valeas fumo caput excrucias, quòd acerbissimum semper fuit supplicij genus in Martyres? prouocatæ pretio stoliditatis fortuitam tibi redimis sanitatem? prima medicæ artis, quam profiteris, rudimenta à mentis iniuria deducis? per animi vulnera viam tibi ad corporis salutem pandis? intelligentiæ candorem fumo obducis,

vt valetudinis in vultu color efflorescat? caligine serenitatem illustras, nec sanus esse potes, nisi fias insanus? Atque hoc erat alterum dissertationis meæ caput, in quo contumeliam animo Valetudinarij machinamentis irrogatam amoliri decreueram. Verùm quia longiorem disputationem rei postulat magnitudo, & vos diutiùs detinendi non estis, in sanctiores dies sanctiori argumento reiecto; omnibus interim sapientissimi poëtæ votum in memoriam reuoco, *Orandum est vt sit mens sana in corpore sano.*

Iuuen. sat. 10.

Præposteram Valetudinis curam plurimum animo, ac virtutibus obesse.

PROLVSIO SEXTA.

AMbiguè olim à Platone, atque Galeno disputatum est, vtrum inter bonam, malamque Valetudinem aliquid intercederet, quamobrem nec ægrotare, nec valere hominum corpora dicerentur Principes Emin. & Galenus quidem ita rem interpretabatur, vt quemadmodum adulto nondum sole, cùm paulatim dies effloreſcit in lucem, cœlum euanescentium quasi vestigium tenebrarum in vultu præfert, quod nec adscribas diei, nec imputes nocti; ita hominum

hominum corpora in dubio valetudinis confinio conſtituta, inter languorem, ac vires ambiguè colluctentur: quam nec valentis, nec ægrotantis conditionem, ſanitatis crepuſculum, hoc eſt non ſine vmbrarum vmbra fulgorem appellare ſi velis, à vero fortaſſe non aberrabis. At contra Plato maturi, floridique luminis amator, impuram hanc tenebrarum, luciſque permiſtionem, quæ çœlo maculam adſpergit, auerſatus, controuerſiam bipartito diſtribuit, & hominum corpora, quanta quanta ſunt, vni tantum valetudini adiudicat vel integræ, vel afflictæ. Hoc vnum videlicet apud ſe ſapientiſſimè ſtatuebat, ſuſpicioſam illam corporum conſtitutionem, quæ ab rerum contemplatione diuinarum; à Reipublicæ adminiſtratione; à ſtudijs doctrinarum; à conquiſitione virtutum animos auocaret, meram ægritudinem eſſe, ſine vlla bonæ valetudinis ſocietate miſerrimam. Hoc autem cum vitio corporis (infelicitate ſane grauiore, quàm culpa) contingit, hominum animos ad miſericordiam inflectit. At quid de illorum vecordia ſtatuendum, quibus per animum in corpus, non tam ægritudo, quàm eadem ipſa, quæ modò enumeraui ægritudinis incommoda deriuantur; dum nimis anxia valetudinis cura, & publico ſæpe abſtinent, & negotijs ſeſe ſubdu-

cunt, & omnem doctrinæ cultum, curam omnem virtutis abijciunt; ne vitam scilicet vsura vitæ, hoc est, ne videndo oculos, audiendo aures, vocem loquendo consumant? Atque hæc demum erat infelix illa hominum natio (ridiculam appellarem, nisi tanta cum animi pernicie deliraret) quam, exactis retro diebus, quasi victimam sacris solemnis ieiunij ferijs deuouendam seposueram; nunc verò, vt me promissi religione soluam, bona fide ad aras, vestro omnium iudicio iugulandam sisto.

Verùm in ipso statim meæ dissertationis exordio date mihi hanc veniam AA. vt refricare tantisper Bacchanaliorum memoriam liceat; neque enim verendum est, ne temporis sanctimonia profana rerum commemoratione maculetur; quin potius illud consequar oratione mea, (certe conabor) vt vestræ vos grauitatis, in alienæ leuitatis exprobratione, pœnitere non possit; & si qui sunt (video autem esse quamplurimos) quos communis petulantiæ turbo transuersos egit, in modestiæ orbitam, & temporis ratio, & vestræ virtutis exemplum reuocabit. Et in publica sane licentię quasi licentia, gratulatus mihi vehementer sum, tam firmam, solidamque omnium ordinum valetudinem; cùm eò plerique curas verterent suas, vt qua ciborum

ingurgitatione, qua defatigatione corporis immodica, qua diurnis, nocturnisque concursationibus, valetudinis constantiam, aut explorarent, aut frangerent. Multorum vidi vultus sub personis ęstuãtes, & sudore perfusos. an quia in exuenda verecundia cum virtute non leuiter luctandum voluptati fuit? an quia vt alienam personam cum dignitate sustineas, strenuè tibi allaborandum est? Alios contemplatus sum contumaciter obuersa in pluuias, & ventos facie, tam fœdè perculsos, vt non magis nuda Iudæorum discurrentium capita, sub impuræ plebis contumelijs vapularint, quàm exposita obstinatè spectantium, an expectantium ora, sub cæli iniurijs contabescerent. Alios miratus sum comessabundos in theatrum properantes, & crebros inter anhelitus, per stipatos multitudinis cuneos in caueam irrumpentes; (quo nimirum Comœdos præstolarentur) vt diuturna sedendi defatigatione primò desides, & oscitantes, mox etiam fracti, exaustos in ingressu labores, inertia laboribus morosiore mitigarent. Alios audiui (neque enim tam dira mihi venit videndi cupido) ad multam noctem, sub Ioue frigido, currus nescio quos circumforaneos subsecutos, vt peregrini, hoc est perembulantis suauitate concentus deliniti, trusatiles Ludionum choreas, & desulto-

ria gladiatoriæ feritatis simulachra, lutulenti spectarent. Nam solidæ pene noctis epulas, hoc loco præterire consilium est. Hæc igitur cùm animaduerterem non ab infimis tantum plebis minutæ quisquilijs, aut ab adolescentibus ætatis lenocinio deceptis, vsurpari, verùm ab ijs etiam, qui graues, sapientesque apud multitudinem audiunt, honestissimi solatij loco, ad mentes hilarandas adhiberi; tunc enimuero (neque enim vacabat censorem agere) omnem prorsus ab vrbe corporis ægritudinem exulare confidentissimè prædicabam. Cur enim in ea ciuitate vel tenuem morbi suspicionem mihi fingerem, ac curis meis, in qua morbus ipse toties intemperantiæ blanditijs prouocatus, & per vim propemodum extortus in corpora, nunquam tamen insanorum venisset in vota? beata proinde Romanæ Reipublicæ tempora, longò veluti postliminio, redijsse existimabam, cum nullis medicorum cruciamentis dilaniata mortalium corpora, illud feliciter vitæ spatium implerent, quòd naturæ liberalitas ampliasset, non artis medicæ præstigiæ contraxissent. Æsculapij ergo cum Iani templo claudendum. Quid multa? immortalitatem illorum stultitiæ stultus ominabar, qui cùm maximè id agerent, vt morerentur, nec ægrotare quidem possent; vitam verò ideo du-

cere viderentur, eam vt impunè prodigerent. Verùm vt nulla eſt in rebus humanis diuturna felicitas, inſperata morum viciſſitudo falſum me fieri ſubegit, & votorum ludibria non animo tantum obiecit, ſed in oculos etiam auerſantis impegit. Vix tantillum dieculæ vnius ſpatium intercesſerat, cùm admirabilis tota vrbe cataſtrophe facta eſt. vbi enim abiuratis, proſcriptiſque bacchanalibus, ſacra ſolemnis ieiunij dies, multis plane cinerea, hoc eſt feralis, illuxit; tunc quaſi peſtilentiam vrbi maligni capillamentum ſideris inhalaſſet, diſcurſari cæptum ad medicos; de ciborum delectu anxiè deliberatum; diligenter de victus ratione quæſitum; interrogatum ſæpiùs manu caput vtrum ægro inconſulto doleret; explorata ſubtilius arteria, rarique admodum reperti, quibus medicorum vrbanitas non morbi ſaltem opinionem humaniſſimè commodaret. Atque ita noctis vnius veneficio in Valetudinarium Roma degenerauit. Pandoram neſcioquam feſtiua poëtarum natio commenta eſt, varia morborum genera in pixide circumferentem; cuius operculo ab Epimetheo, per imprudentiam, remoto, vniuerſa illa morborum colluuies humanũ genus penitus inundauit. Illud ego male ominatæ pyxidis operculum, prima Quadragenarij ſolemnis die deie-

ctum video Auditores, ex illo siquidem

Horat. lib. 1. carm. od. 3.

—macies, & mala febrium
Terris incubuit cohors.

Hinc eorum querimoniæ, qui naturam onerant contumelijs; qui semper in ægritudines intenti, qualemcumque corporis calorem calumniantur; qui sibimet infensi importunis palatum potionibus exsurdãt; qui de ciborum natura rixantes, vt cum Bernardo loquar: *Legumina* inquiunt, *ventosa sunt, potum aqua non sustinet pectus, caules nutriunt melancholiam; choleram porri accendunt; pisces de stagno, aut de lutosa aqua mea penitùs complexioni non congruunt:* qui tussim denique continenti cerebri exsudatione irritatam incusantes, postquam alienas aures importuno strepitu verberarint; ipsam tandem in hunc ferè modum cum poëta flebiliter alloquuntur.

Quid tantum hanc pulsas animam, mala pectoris hospes,
Et fragiles vita succutis alta fores?
Quid me adeò spirare vetas, atq; ima profundo
Pectora singultu pulsa, repulsa premis?
Cede loco vasana.

Verùm id vnum egisse hactenus videri possum, vt insanam illorum consuetudinem sigillarem, qui cùm atletico propemodum corporis robore,

crudas debacchantis voluptatis illecebras; blandientia laborum tormenta; temulentæ tempestatis iniurias ferendo fuerint; ad primum ſtatim ſolemnis ieiunij conſpectum, tanquam viſis hoſtibus proſternuntur, & concidunt: illius macie ſui florem ſanguinis inficiunt; illius ſiccitate ſuccum valetudinis exhauriũt; ad illius ſitum ſqualentes impaleſcunt; & tunc demum febrem induunt, ſponte commotam, cum febriculoſo ieiunij nomine cor per aures repentè percellitur. Ceciderit res, vt libet, & qui lapides in canem conſultò conieceram, nouercam fortuitò vulnerarim: caſum libenter exoſculor conſilio meliorem. Verùm illò, ſi fateri libet, mea collineabat oratio, vt oſtenderem (quod initio propoſueram) dum toti in corpore curando ſumus, ſenſim animum elangueſcere, & exquiſita in procuranda valetudine diligentia, ingenij vim hebeſcere, atque retundi; curaſque omnes à rebus præclarè gerendis, ad inertiam, ſomnumque traduci. Quod vt luculentiùs adhuc probem, animum vt humaniter hactenus feciſtis aduertite. Iis, quorum conſilio ſtat vniuerſa reipublicæ moles, ſomno perparcè indulgendum rectè præcipiunt ſapientes viri. Hinc apud Homerum Iupiter, cæteris quaſi minorum gentium Dijs more hominum conſopitis, pro Achillis tuenda

Vide Hō. Il. β.

dignitate solus excubat, & somnium adornat, quo dormiturientem Agamemnonem, ad pugnam capessendam adhortetur. Immo somnium ipsum à Ioue fabrefactum Nestoris speciem mentitur, & Græcorum Imperatorem humaniter increpat, quòd liberaliùs quieti se daret, quàm Principem tot bellorum periculis distentum deceret. egregium sane documentum, in Rempublicam à Platone, in Orationem de Agesilao à Platonis æmulo Xenophonte translatum. Turpe nimirùm arbitrabantur, orientis solis radios ad somni vmbras discutiendas expectari, cùm præuertendus potius eius exortus videatur; vt noctis patrimonio vigilantia circumscripto, quantum de illo licet transferamus in diem, vitæque spatium extendamus. Quid hic Valetudinarius, cui laboriosa negotiorum moles incumbit? excusso dormiendi satietate iam somno, vtrum tamen adhuc surgendum sit, sua cum inertia deliberat; atque vt animi vestigia corpus non raró subsequitur, alternum sæpe reuolutus in latus, nutantis incertitudinem sententiæ altiùs in lecto defigit. Mox de cœli facie quæstionem instituit, & delatores interim in aperta submittit, qui de ventorum afflatu, de nebulæ pertinacia, de nubium volatu conijciant. Atqui postquàm amica omnia, atque tranquilla coniecto-

res

res retulerunt, vnum tamen adhuc supereſt, quod cubantem excruciet. Nimirum nondum altiùs prouectus eſt ſol; dubium autem immaturæ crepuſculum lucis, certiſſimum capiti exitium maturaret. Excoquendum ſcilicet aëris vitium ſolis ardore, humidæque vapores noctis calore ſiccandi, antequam caput tot curis grauidum, in apertum producas. Quid enim ſi humente adhuc aëre madefactum, perniciem imbibat, quam ad oculos, denteſque tranſmittat? quid ſi contractum matutino frigore cerebrum, in fluores exprimatur, quibus deinde pulmones anhelent? vtendum igitur adulti iam ſolis beneficio, cuius vitali vi rareſcente caligine, humanum etiam corpus hilareſcit. Nec de rebus agendis interea magnopere laborandum, cùm illud vnum negotium maximè negotioſum ſit, quo valetudinis indemnitati conſulitur; huic cætera omnia, velis, nolis inniti. ſemel enim collapſa valetudine reliqua peſſum dari. Mactè tam nobili vitæ traducendæ doctrina, quiſquis es tandem, qui linteatus philoſopharis in lectulo. Gratulor tibi ingenium verè lucidum, indolemque ſolarem. Iam iam aderit toto cum curru ſuo ſol, & Memnoniam hanc ſtatuam, quæ ſine ſolis luce vocalis eſſe non poteſt, in bono lumine collocabit. Ego interim è tantis tenebris libenter,

emergam, & valetudinarij nescio cuius dissertationem, non omnino somniculosam excipiam.

Nihil de me, quòd magnopere conqueraris habes, inquit non nemo, si curandæ valetudini totus immineo; neque enim Reipublicæ ita traditus sum, vt alienam securitatem redimendam susceperim curis meis; sed priuatos intra parietes, modestia inuolutus mea, nihil moliri magnum cogitationes iampridem docui.

Senec in Thyeste.

Stet quicumque volet potens
Aulæ culmine lubrico,
Me dulcis saturet quies.

ita mihi quotidie viuo, vt ita non vixisse, pœniteat. Nam de prisca in literarum studijs industria mirum quantum remisi; & ingenium quidem natura concesserat ad doctrinæ conquisitionem egregiè factum, acutum, volucre, perspicuum, habile; memoriam verò tam liberaliter indulserat, vt Hortensio, Mithridati, Senecæ non inuiderem. Et operæ sane pretium constabat; nam siue in rerum à corporis concretione seiunctarum contemplatione operam collocarem, siue intelligentiæ vim ad amœniora conuerterem, non frustra susceptos labores ipsa laborandi iucunditas testabatur. Verùm vbi semel in Platonis Timæum tot, tantisque doctorum virorum lucubrationibus illustre, incogitanter offendi;

priſtinus ille dicendi ardor, quo dudum abreptus, nullam quietis partem capiebam, repente deferbuit. Ipſo namque docente, naufragium corporis in animæ malacia formidandũ, penitùs introſpexi. Anima ſiquidem, ait Plato, corporis vires ſupergreſſa vehementer effertur, ipſum autem languoribus affigit: collectis enim ad rerum perueſtigationem intelligentiæ viribus, labefactari ſenſim corpus, & colliqueſcere neceſſe eſt. In publicis autem doctrinarum velitationibus, vbi literatæ velificamur ambitioni, corpus æſtuat, atque reſoluitur; ſæpiſſimè verò defatigato iam cerebro fluxus è capite ad obruendam totius corporis valetudinem exundant. Hæc ego apud Platonem cùm legerem primò, cohorrui. neque enim ad eam diem tam præpoſterum ſperare potueram fructum laboris mei; vtcumque enim pernox, & perdius ad ſtudia contumaciter incubuiſſem, nihil vnquam de valetudine decerptum, libatum nihil experimento didiceram. Atqui à viro ſapientiſſimo ſemel admonitus, cautiùs in poſterum vires corporis explorandas ſuſcepi; ne ſub iucundo diſcendi onere frangerentur, atque fatiſcerent. Vix ergo libros attigeram, cùm incaleſcere ſenſim tempora; caput nutare vertigine; tentari oculos offuſione tenebrarum; paulò poſt ita concuti pectus

nitatem perditum erat? nunquam vera virtus cum crudelitate coniuncta est; nunquam alienis calamitatibus pascitur; nunquam alitur cadaueribus. bona verba, mi homo; siste. declamatum est satis; deliratum verò etiam plusquàm satis. sanguinem, cui tantopere parcendum ais, excreabis, diutiùs insanire si pergas. Paucis ego te volo, sed molestissimè tecum agam. Dic humaniter sodes: sic te superi sospitem, & benè valentem velint, dic amabò. Intelligis ne corpus animi mancipium esse? intelligis animum in corpore, tanquam in domicilio collocatum, dum à mortalitatis peregrinatione redux in patriam redeat? Non inficiaris opinor; nam si diuinæ obluctareris veritati, furiosè delirares, non argutè differeres. Animus ergo corporis moderator, & princeps diuinitùs constitutus, illo tanquam mancipio, & domicilio vtitur; fatendum est. Atqui iam tandem reddam tibi voces tuas impurè. Ergo tam grandem pro domicilio conducto mercedem corpori dependet animus? ergo vt decor & robur lapsabundo constet hospitio, immortalis hospitis forma, & vires atterentur? supplicabit animus corpori, & principatus sui iura transcribet in seruum? omnia virtutum ornamenta ad mancipij pedes abijciet? an tanti est qualem, qualem valetudinem corporis inta-

De hoc argumento vide Theophil. Raynaud. lib. 6. de virtut. & vitijs an. 10. & seq.

ctam velle, vt illam per temperantiæ iugulum petendam putes? feliciter non viuet corpus, nisi animus infeliciter pereat? vsque adeò ne viles sumus, vt sordidam mancipij tyrannidem feramus? vsque adeò ne prisca in nobis virtus elanguit, vt lacrimabilem animi calamitatem vlcisci non possit? Atque vt cætera desint omnia, vsque adeò ne mori miserum est? & cur vitam naturæ debitam virtuti non reddimus? Ignoscite quæso vos iustissimo dolori meo, nec me per imprudentiam eò fœdè prolapsum suspicemini, vt ex decreto Stoicorum mortem vltro accersendam putem. Non sum tam impius, AA. mihi credite, non sum. Illud tamen sine intimo sensu doloris dissimulare non possum, tot, tantisque tuendæ valetudinis impendijs, animi vires eneruari, quas ipsius valetudinis dispendio, si viri sumus, solidatas oporteret. Sensit hoc ingeniorum fastigium Plato, qui, vt Basilius autor est, ad excitandam Academiam clementissimi aëris temperiem auersatus, eam consulto loco satis insalubri collocauit, vt afflictæ valetudinis veneficio corporis petulantia perdomita, expeditus, ac leuis animus, per amœna sapientiæ viridaria vagaretur. Sensit hoc Plinius consulatu, & eloquentia nobilis, cuius breuis ad Maximum epistola, prolixas philosophantum disputationes æquauit:

Plin. lib. 7. Epist.

Nuper me cuiusdam amici languor admonuit, optimos esse nos dum infirmi sumus; quem enim infirmum aut auaritia, aut libido sollicitat? Sensit hoc sanctimonia pariter, atque doctrina inclytus Ambrosius, cuius præclara illa ad populum documenta sunt: *contraria studiosis diuinæ cognitionis præcepta sunt medicinæ, quæ à ieiunio reuocant, lucubrare non sinunt, ab omni intentione meditationis abducunt.* Sensit hoc Innocentius hoc nomine tertius, Romanus Pontifex, in amplissimo Episcoporum conuentu, dira omnia pro potestate medicis imprecatus, qui aliquid ad corporis valetudinem excogitassent, quod animum in discrimen adduceret. Sensit hoc Ioannes Lusitanus, & Regis filius, & sacrosancti ordinis vestri purpuratus, Patres Emin. & quod omnem posteritatis fidem superabit, pulcherrimus adolescens, cui cùm grauiter ex molestissimo morbo laboranti, medicus ingenio meliore, quàm fide, persuadere conaretur, vt si saluus esse vellet, aliquid de castitatis studio remitteret; maluit egregius, & verè regius animus virtute mortem, quàm scelere valetudinem pacisci. Ecquis ergo mihi de circumforanea circulatorum stirpe Podalirius, inauspicatum illud carmen identidem ingerit, Valetudinem cura diligenter; hoc est, si Deo placet, in

animi contumeliam licentiam corporis exacue. Verè enim Pythagoras, atque sapienter, eorum detestabatur stoliditatem; qui curis omnibus ad corporis incolumitatem traductis, firmiorem in dies animo carcerem compingerent. Quid quòd inuerso rerum ordine lucra damnis, non lucris damna pensamus; dum valetudinis commodum animi iactura mereamur; valetudinem autem, quæ tanti steterat imprudentibus, res omnium vilissimæ, hoc est voluptates emuntur; vt pretiosè scilicet pereamus, dum exitij nostri pretium animo ipso dependimus. Abeant ergo sua cum valetudinis cura intemperantiæ atque desidiæ curatores; etsi sanitatis, quam alijs augurantur, beneficio frui cupiunt, caput nullis sanandum Anticyris, vanis rerum opinionibus absoluant. Vbi enim semel conceptam ægritudinis opinionem exuerint, bene valentes se, nullisque obnoxios medicorum cruciamentis, si non intelligent, sentient.

De concordi in animi simul & corporis tuenda Valetudine diligentia.

PROLVSIO SEPTIMA.

NImirùm hoc vnum deerat laboribus meis, vt in Auditorum offensionem incogitanter

cogitanter incurrerem; & quod maximè formidandum est, medicorum in me odia, nullo licet meo merito, deriuarem, Viri non virtute minus, quàm purpura Illustrissimi & tamen ita video contigisse. Multus enim de postremis dissertationibus meis vbique sermo. Aiunt me in medicos, artemque medicam contumeliosè peccasse, cùm Valetudinis curam, ipso naturæ præiudicio necessariam, in concione traduxi. Inconsultum me omnisque humanitatis expertem, qui caducam mortalium conditionem præsidio tam salutari destitutā volui: longiùs obtrectandi libidine præteruectum, non tam ex præscripto veritatis ingeniosè, quàm ex ingenij licentia captiosè, aduersus valetudinis curam perorasse. Nouum repente me Thessalum Hippocratis calumniatorem extitisse, dignum qui Galeni alicuius contumelijs vapularem, styloque confoderer. Quid multa? osorem corporis, sanitatis euersorem, vitæ hostem, salutis inimicum, humani generis parricidā, & planè mysanthropum exclamant, febriculosum morborum omnium patrocinium suscepisse, eoque nomine vertigines, dolores, tabes, deliria, pestes omnes, & si quid est pestilentius peste, promeritum. meliora superi: nam si peruersa isthæc iratorum hominum vota valent, ego hodie fortunam absolui;

neque enim euenturam mihi, hoc anno, vberem messem mali, cum Plautino Trachalione timere possum; sed efficaci, atque celerrimo medicorum suffragio iam nullus sum. malè ominatis tandem verbis, ô quisquis es, parce. ego etiam homo sum, humani à me nihil alienum puto, vt ait Terentianus Chremes. Corpus, quo me natura circumdedit, vt nobilissimum peregrinantis animæ diuersorium, qua decet charitate: complector firmam illius, constantemque valetudinẽ, vt necessarium humanæ peregrinationis viaticum summa fide tueor, atque custodio; vita, quam rerum omniũ conditor mortalibus commodauit, non libenter vtor modò, sed fruor etiam iucundissimè: artem medicam veneror, medicos amo. quid quæris? Animi sanitatem hactenus, non corporis carnificinam quæsiui;

Nam nec me genuit sola sub rupe leæna,
Nec mare conceptũ spumantibus expuit vndis.

Quòd si tamen adhuc irasci cõtumaciùs pergis, & Gratidiam istam, siue mauis Canidiam tuam, hoc est anxiam in curanda valetudine diligentiam, recantatis opprobrijs placandam censes, conditionem libenter accipio; & cæcitatem deprecatus in primis, alter ex improuiso Stesichorus, deuotam Helenæ tuæ palinodiam, hodierna

Dio Chrysost. in Troiana. Isocrates in Enco. Helenæ.

dissertatione pronuntio. Vos igitur obtestor, quotquot adestis omnes, Valetudinis curam humano generi necessariam diligenter suscipiendam esse constituo:&ne quis forsitan se non audisse conqueri possit, magna iterum contentione vocis edico, diligenter curandam esse valetudinem, cuius veluti numini cùm exactas paulò ante ferias, quæ nomen à potionibus inuenerunt, veteres Academiæ moderatores sapientissimè consecrarint: ego etiam illi, non pharmacis quidem, vt multi; sed primò cum Eupulo apud Athenæum, poculo propino; vt hoc veluti symbolo, in gratiam me bona fide cum medicis redijsse, ex multorum consuetudine populorum, palam, apertéque profitear. Et quoniam ea hactenus inuidia apud plerosque laboraui, vt omni prorsus abdicata corporis cura, totum me in obsequium animæ transisse iactarent; operæ pretium me facturum existimaui, si corporis patrocinio suscepto, ab anima rectam curandæ valetudinis rationem auspicarer. Et sane ita est AA. Quemadmodum in virtutis adipiscendæ studio opinionum nos monstra plerumque transuersos agunt, ita in procuratione valetudinis intemperijs non rarò, imaginatricis facultatis eludimur. Sed & hæc peculiaris animæ administra, & intelligentiæ ea rerum simulacra

Plato in Phedro Pausan. in Laconicis.

Lib. Deipnosoph.

De Phantas. vide S. Tho. 3. p. q. 13. a 3.

in resp. ad 3. & l. 3. cont. Gent. c. 103. Picus lib. de Imag. Ficin. l. 13. Theolog. Platon. Valef. de sacr. Philof. cap. 11. Conimbr. in 7. Physic c. 2. q. 1. a 7. Delrius dif. Mag. l. p. c. 3. q. 2. Pererius in c. 30. Genef. disp. 3. & 4. VVeinrich. de ortu monstrorũ c. 17. Author meditat. histor centur. 1. c. 54. & alios; sed omnium copiosissimè Marcell. Donat. Medit. histor. Mirab. l. 2. c. 1.

intuenda proponit, quæ corporis sensus, dum obiectis sibi rebus, tanquam exploratores imminent, hauserant priùs, & communi quem dicunt sensui, qua poterant fide, tradiderant. Verùm hæc præclaro in obeundo munere, viribus suis iam licenter abutitur, vt sæpissimè recta detorqueat, ordinata confundat, dissipet sociata, disiecta coniungat, obscuret illustria, alta deprimat, extollat humilia, omnia susque deque permisceat. Hæc nimirum præclara vanitatis artifex, inuersis rerum, quas acceperat, imaginibus, Centauros, Sphyngas, Geriones, Chymeras effingit; hæc absurdissimas rerum species ingeniosa somniorum machinatrix efformat; hæc prodigiosis rerum simulacris corporis sensus eludit; hæc admirabiles perturbationum animi seditiones, motusque sollicitat; hæc mentem mendacibus veritatis laruis excæcat; hæc homines inanissimi obiectu metus, atque mœroris infringit; hæc animum spectrorum terriculamentis exterret; & quod maximè ad rem facit, hæc morborum, atque ægritudinum opinionibus valetudinem ipsam labefactat, atque prosternit. Neque hæc sequius accipiantur à vobis, Viri sapientissimi. Imaginatricis facultatis non tam vires, quàm insidias, oratione dum persequor, non ego eorum deliramentis assentior, qui præstigiatricem

hanc in hominibus Circem, diuina penitus po-
testate donarunt. Scio ex illorũ sententia, Phan-
tasiam tempestates excitare; ciere tonitrua; nu-
bes in nimbos exprimere, terram motu concu-
tere; in turbinem coactum aërem circumrota-
re; fascino infantum præsertim membra cor-
rumpere; metalla, plantasque compingere; mu-
tas animantes animare; angues suis è latebris
euocatos in circulum cogere; ferrum vulneri-
bus pertinaciter infixum auellere; morbos ab
ægrorum corporibus abigere; atque illos cùm li-
bet in corpora rursus accersere; oracula reddere;
vaticinandi vim mortalibus inspirare. Hæc in-
quam, & huiusmodi sexcenta opinionum mon-
stra, ab Auicenna præsertim literis tradita impu-
dentissimis, non admiror ego, sed execror; &
proteruam ingeniorum licentiam tam impiè, at-
que adeò tam impunè delirantem, detestari, vt
debeo, possum, vtinam & coërcere liceret, vt
vellem. Nec ideò impuris sophistarum minis
absterreor, aut eorum contumelijs ab infixa al-
tiùs opinione dimoueor. In eorum, vt libet, nu-
merum me referat Auicenna, qui sacrosancta,
scilicet, arcanæ philosophiæ documenta præ in-
genij imbecillitate non capiunt; ego illum hac
in re nec philosophum, nec medicum, ac ne ho-
minem quidem, hoc est rationis compotem, es-

Auicenna 4. naturalium 6. & post illum Pomponatius & Montanus apud Marcellum Donatum d. c. 1. lib. 2.

Montanus in Comm. in 2. fen. 1. Auicen.

Vide Donatũ vbi sup.

ſe, perſuaſum habeo: niſi forte hoc etiam imaginatricis facultatis prodigium planè ſingulare, accedat ad reliqua, vt Auicennam, doctum alioquin hominē, de mentis poteſtate deiecerit. Atqui, vt hęc vera ſint omnia, illud ſanè nō inficior, quod cōmuni rectè ſentientiū philoſophorum decreto ſancitum eſt, & Diui Thomę, hoc eſt veræ Theologiæ ſuffragio comprobatum; Phantaſiam in corpus, vt ipſi loquuntur, imaginantis, ea omnia præſtare poſſe, quæ certo quodam ordine ad illam naturæ lege referuntur: Hinc frigoris, caloriſque vires, vel acuit, vel retundit; & (quæ inde conſequuntur in corpore viciſſitudines) valetudinem modò erigit iam proſtratam, modò ſolidam, conſtantemque conuellit. Quos verò in perſuaſionibus ludos ludit, varietate multiplices, viribus efficaces, nouitate mirabiles, ſpecie ioculares, materia ſæpè ridiculos, detrimento ſemper luctuoſos? Hic enimuero liberaliùs exerit ſeſe; hic de Viris etiam opinione ſapientiæ inclytis glorioſè triumphat. A propoſito non aberrabo, nec me argumenti licet iucundiſſimi lenocinio, longiùs abſtrahi patiar, quàm par eſt; quædam tamen leuiter delibabo, quibus palam fiat, quàm turpiter nobis, in vno valetudinis negotio, imaginatrix animi facultas imponat. Prætereo hîc, non ſuburranum, ſed

Vide Delrium & Peter. locis citatis.

Ferrarienſem Piſtorem, ſolis igniſque conſpe-ctum ſtudioſè declinantem; ne ſcilicet butyro, quo ſe compactum putabat, vi caloris liqueſcente, totus ipſe difflueret. Omitto truncum illud, & ſine nomine, hoc eſt ſine capite (vt ipſe dicebat) corpus, quod vbi plumbeum induit pileum, leuitatem mentis tanti monitu ponderis abiecit: cui hanc gratiam geſtatus olim pileus rependit, vt infelix homunculus capitatum ſe à pileo diſceret, non à cerebro; immo caput ipſum à pileo acciperet, quod cerebro commodaret. Prætermitto lepidam neſciocuius ſtoliditatem, ſuſpenſo ſemper gradu timidè incedentis, occurſanteſque ſummouentis, ne ſcilicet frangeretur, nam vitreum ſe putabat; auerſabatur ſine dubio Iudæos, Donat. c. 1. lib. 2.

Qui pallentia ſulphurata fractis
Permutant vitreis.

Nec paſſerculos in hominis capite, tanquã in cauea fringultientes; nec ranas in ventre coaxantes audire libet; ſed vnam tantum ab eruditiſſimis Marcelli Donati commentarijs hiſtoriam commemorabo. Hominem narraui olim, ſi meminiſtis, Phantaſiæ præſtigijs improbè circumuentum, pane diutiùs eo nomine abſtinuiſſe, vt ſubortam ab ſe coaleſcentis ſuſpicionem calculi remoueret. Ita plane res eſt: illum ego familia-

riter noui, & non auritus, ſed oculatus rei teſtis, nec falli potui, nec fallere volui. Socium illi nunc tandem dabo, Phantaſiæ intemperijs planè geminis agitatum; qui non abſtemius modò, ſed etiam ſiccus, omnem auerſabatur bibendi mentionem, quantumlibet æſtuaret; cauſam quæritis opinor, nam ſapientum, hoc eſt Veſtri ſimilium, iſte mos eſt. accipite. Nimirum lateritium ſe putabat, ideoque grauis illum metus inceſſerat, ne humore paulatim diſſolutus lutulentum efflueret in liquorem. Cogitatio, vt videtis, plena maturitatis, plena iudicij. Huius nunc ergo inſaniam cum illius ſtupore conferte, ſi libet; vtrobique ludentis, & illudentis Phantaſiæ in homines contumeliam, pro veſtra humanitate deplorabitis. Ille panem deteſtatur, ne obdureſcat in lapidem; hic potum exhorreſcit, ne colliqueſcat in lutum: duritiem ille viſcerum emollire panis exilio voluit; teneritudinem hic membrorum ſolidare potus abſtinentia cogitauit: valetudinem ille, ſi comederet, dilapidabat; hic lutabat ſi biberet: oderat ille firmitatem corporis, hic amabat: vtrumque deridendum Phantaſia ſpectatoribus propinauit, ſed in illum lapides, in hunc lutum, pari ſcurrilitate coniecit: vterque tandem turpiter cecidit, ſed ille, quia impegit in lapidem, hic, quia titubauit in luto. Ita

ne

ne vero? vt tam pudendis rerum ludibrijs pateat nobilissimum, & cœlo natum genus humanum? vt intelligentia, diuina pars animæ, istiusmodi opinionum portentis agatur? vt homo animal admirandum, in quotidiana vitæ consuetudine tam stultè desipiat? & tamen ita plerumque contingit. Diligentes illi valetudinis curatores, imaginatricis insidijs opportuni, morborum laruas, quibus exterreantur, sibi spontè componunt; & sæpissimè non tam ægritudine, quàm ægritudinis opinione torquentur. Hinc suspiciosa illa vitæ ratio, omnia reformidantis: hinc molestissima in ciborum delectu superstitio: hinc iuratæ cum aëre, ac ventis inimicitiæ: hinc frequentissimum cum lunæ incrementis, decrementisque commercium: hinc desidiosus otiandi labor; hinc rursus actuosum laborandi otium: hinc denique ancipitis angores vitæ, inter mille opinionum cruciamenta infeliciter fluctuantis. Valetudinem ergo tibi curandam diligenter aio; ita tamen si Phantasia non febricitet, sed arteria: si calore viscera torreantur, non æstuet opinationibus caput: si doloribus cruciari te non suspiceris, ac sentias. Exuenda nimirum peruersa istæc, vel impendentis, vel abstrusæ ęgritudinis persuasio, vt animus ad omnia summa fictus à Deo, & ipsius diuinitatis capax, minuta tuendæ valetu-

dinis ſollicitudine defatigatus, in rerum contemplatione, in conquiſitione virtutum, in ſtudijs doctrinarum, curis ſolutus omnibus conquieſcat.

Phantaſiæ autem ſpectris ope veritatis eluſis, tunc enimuero in corporis valetudine procuranda operam nauiter impendendam, ipſa nos docent humanitatis iura, non adſcita, ſed inſita, non ſcripta, ſed nata. Nec rigidum illud animi in corpus imperium tam inclementer aſſerendum eſt, omnem, vt corpori libertatis, & vitæ vſum diuinitus ademptum putemus. appelletur illud quidem à ſapientibus carcer, ſpelunca, vinculum, laqueus, ſepulchrum animæ; nam apoſtolica ſententia Dei templum eſt, inquit Aphrorum doctiſſimus Tertullianus. Nec ſine corporis pręſidio vim ſuam, quantumuis è cœlo hauſtam, exerere poteſt anima, dum adhuc peregrinatur, quoniam poteſtas animæ vno voluntatis termino definitur; agere verò corporis miniſterio continetur, vt docet Clemens Alexandrinus. Elegantiſſimè in hoc mortalis vitæ ſtadio à Platone alicubi deſcribitur aurigatio; verùm in illa nunquam currus moderatricem animam cogitatione requires, quin tibi ſtatim currus ipſe, hoc eſt corpus, incurrat in oculos: cuius ab ſocietate ſi diuelli ſe, ac diſtrahi anima patiatur, quem-

Lib. de Anima.

Stromat. lib. 2.

admodum dissiliente curru prosternitur agitator, ita illa, in medio, quasi cursu mortalitatis deiecta in alium erumpit orbem, corporis tamen sui coniunctionem præstolatura. Vnio quidem est anima, & specie pulcherrimus, & pretio admirabilis, omnibus Cleopatræ profusionibus maior; verùm ostreato tegitur corporis inuolucro, quod illi ad tutelam scilicet Plato, atque ex Platone Nazianzenus composuere. Quòd si hominem ideò conditum à Deo viri sapientia pariter, atque sanctimonia inclyti prodidere, vt in conditoris obsequium semper intentus, illius laudes voce simul, ac moribus modulatè concineret; quo illum artificio tanto muneri pari natura donauit? quibus modulationis characteribus erudiuit? quo musico locupletauit instrumento? Nam Academicorum illam à Pythagoreis proseminatam harmoniam animæ, vt fabulis aniliter implicatam, hoc loco non moror. Et tubam quidem Etruscos, Arcades fistulam, Cretenses lyram, tibiam Lacedæmonios, cornu Thraces, tympanum Ægyptios, Arabes cymbalum in musicis adhibuisse, discimus ab antiquis. Verùm anima his omnibus destituta quid aget? O tuam in arte musica diuinitatem! Dauid Regum Poëta, Poëtarum Rex: *Laudate*, inquit, *eum in chordis, & organo:* in quem locum ad

Plato in Phœdro, & ex illo Gregor. Nazianz.

De qua Plutarc. Clem. Alex lib. 2 Pædagogi cap. 4.

Psal. 150.

rem, de qua diſputo, ſatis accommodatè præclarus rectè ſentiendi artifex, & magni magiſter

Lib. 2. Pædagogi. c 4.

Origenis Clemens Alexandrinus: *organum dicit corpus noſtrum, & chordas eius neruos, per quos numeroſè, & concinnè intenditur:* quam in Clementis ſententiam nobiliſſimi Latinorum

Hilar. in Pſal. 143. Ambroſ. de Bono Mortis.

Patres Hilarius & Ambroſius conceſſere. His ita conſtitutis seriò nobis aduertendum eſt, corpus animæ ſocium, atque adminiſtrum, ſine animæ ipſius iniuria negligi, nedum labefactari non poſſe. Vtriuſque igitur ſanitati diligentiùs imminendum, vt alternis ad virtutem operis ſtudiosè conſpirent, vireſque non diſtrahant, quas ad benè beatéque viuendum natura in nobis conſentientes eſſe voluit, atque conflatas. Docuit id luculenta ſane diſputatione in Timæo Plato; qui vbi pluribus de mutua corporis animæque temperatione dixiſſet, atque ex ea integram totius hominis pulchritudinem efflorescere pronun-

Plat. in Tim.

tiaſſet: *vna demum eſt,* ait, *ad vtrumque ſalus & conſeruatio, vt neque animam ſine corpore, neque corpus abſque anima moueamus: vt mutua contentione, exæquatis inuicem viribus inſurgentia, bonam totius valetudinem tueantur:* Quotieſcumque igitur tuendæ ſanitatis ſollicitudo nos vellicat, animam ſubitò conſulamus; quæ ſi à conquiſitione virtutis, à bonarum

artium ſtudijs, à neceſſarijs Reipublicæ curis, à mentis tranquillitate, auocari ſe iſtiuſmodi diligentia, induſtriaque non ſentiet, tunc enimuero naturæ beneficijs vtamur licet, & corporis valetudinem reponamus in lucro. Immouero ſi nimium ſibi indulgens anima, & contubernalis oblita, in corporis ægritudine valetudinem videbitur poſuiſſe: ſi perpetua rerum contemplatione cerebrum fluoribus inundabit, caput vertigine circumuoluet, defectum calore ſtomachum conficiendo cibo imparem reddet: ſi ſpiritibus continenti defatigatione vaneſcentibus totius corporis robur elidet: ſi ſanguine venas exhauriet; ſi pallore, ac macie membra conficiet: ſi denique vitam è vitæ ſedibus expellere, reſolutis labore viribus meditabitur; tunc animam opportunè corpus admoneat, & ad mitiora amicæ ſocietatis officia, queribunda oratione traducat.

Quid miſerũ excrucias, ingrata ô corporis hoſpes:
Quidue iubes victũ ſuccubuiſſe malis?
Scilicet vt dubio ſemper caſura ſub ictu
Æſtuet ancipiti vita trahenda metu?
Semper vt immeritis angoribus ægra labaſcat,
Et gemat infauſtas flebilis ire dies?
Ergo nulla potes monumenta inſcribere chartis,
Ni calamo è laſſo corpore ſudor eat?

Corpus pro anima alloquitur. S. Bernard. ſerm. 6. de Aduentu Domini. Animã vero corpus alloquitur apud eundem ſerm. 25. in Cant.

Ergo tibi noſtro vigilabit ſanguine lampas,
Dum tua nocturnus proucoat orſa labor?
Sic tibi, ſic noſtro placet empta dolore voluptas?
Sic placet attritis artubus ægra ſalus?
Vt leuis æternas ſcruteris in æthere cauſas,
Me grauis afflictum ſarcina ſternet humi?
Parce tuo tandē hoſpitio, parce hoſpita: tanti eſt
Corpus vulneribus non perijſſe tuis.
Non ego te patrijs inhiantem demoror aſtris;
Non tibi delicijs obſtruo laudis iter;
Immatura queror triſtis diſpendia vitæ
Dum iaceo, & viuens funera lenta traho.
Cernis vt ægreſcens, duriſque obnoxia morbis
Palpitat aßiduo verbere tunſa ſalus?
Cernis, vt exeſos tabes depaſcitur artus?
Cernis vt inficiat luridus ora color?
Tu mihi, tu tantos, ô hoſpes inhoſpita, luctus
Congeris, in morbos officioſa meos.

His autem querimonijs ſi contumax adhuc anima, nihil de ſua in corpus acerbitate remittat, ſed crebris illud morborum motiunculis, ac tentamentis exerceat, vnum hoc ſolatij genus adhibeamus in loco, quòd aſperum ęgritudinis morſum lenire poſſit. Robuſta nimirum, & ſolida corporis firmitas, aduerſus ægritudinis impetum obdurata, vel Athletis, vel ijs plerumque contingit, quibus in agris ſubigendis, atque in vectan-

dis oneribus laboriosè desudandum est: ingeniosos autem veræque sapientiæ mancipatos, exercitatus decet vultus, atque ipso pallore decentior. ille ille funestus in ore cineris color, altè subiectos virtutis igniculos in corde denuntiat: debilitas illa membrorum, robur arguit in disciplinarum studio inconcussum, & constans: illa genarum macies vegetos animi sensus ostendit, & sibi demum ferè semper ex æquo respondent gracilitas corporis, & acumen ingenij. His addatur, non omnem statim ægritudinem calamitosam esse; cùm vberrimos sapientiæ fructus in animis aliquando pepererit, quos prosperæ valetudinis illecebræ corrupissent. Iouem memorant fabulæ Poëtarum tanto capitis dolore correptum, vt penè prolapsus in rabiem, opinionem diuinitatis exuerit. cùm autem nullo medicorum artificio molliri potuisset dolor, Vulcanus morbi radices exscindendas arbitratus, Iouem securi percussit decollauit autem? minimè gentium; sed Lucinæ artibus abusus è medio vulnere Palladem Sapientiæ parentē, sed filiam doloris extraxit. O quoties dum ægritudine sæuiente, miseri nobis, languentesque videmur, virtutum, atque sapientiæ semina in animis concepta diuinitùs, in partum, morbis obstetricantibus erumpunt! cùm æternum sit æternæ

veritatis oraculum, *Vexatio dat intellectum.* Valetudinis ergo beneficium si nobis integrum natura, illibatumque concesserit magnitudinem muneris amplectamur, liberalitatem munerantis exosculemur. Sin verò assiduis titubantem motiunculis, & semper ambiguam sanitatem commodarit, nulla nobis vox excidat imprudentibus, quæ imbecillitatem animi fateatur; sed generosè dicamus, Vide quid actum mecum velis Natura: vitã, qua me iampridem vti commodatò voluisti, ita custodio, vt si vel hodie depositum repetas, præsto sit. interim verò si fœnoris loco morbos, ægritudinesque reposcis, bonæ fidei debitorem nacta es Domina. vbi torqueri me sensero, tunc vel te iudice absolui fidẽ meam iucundissimè reminiscar. Vectigalem me tibi ab ipso vitæ primordio constituit Deus: tributi partem, quam hodie imperas, ægritudine libens repræsento; omnia æquo daturus animo, cùm diuinis citatus libellis, ad præstitutam exactæ vitæ diem, vadimonium, quod promiseram, sistam. Nec te in sæuitiæ suspicionem voco, quod corpus morbo deteritur. Esset hæc nimium felicis animi querimonia, aut veriores calamitates consultò dissimulantis. Nemo vnquam de solis occasu conqueritur, nisi cuius menti prius, quàm oculis exceptus est sol. Ægrotare hominibus lex

est

eſt non iniuria, non minus quàm ſoli occidere, & rurſus oriri: nam morbos corpori conciliat mortalitatis tenor, non irrogat fortunæ crudelitas. Potiores alit mœroris cauſas malè conſtitutus animus, quàm corpus doloribus contabeſcens; in hoc enim humanitatis neceſſitatem ferimus, in illo vitiorum licentiam deteſtamur. Et ſane ſi datur optio, & ſi ægritudinis pretio venalis eſt virtus, habes, ô Domina, in quem vniuerſos morborum theſauros effundas. Tunc me verè ſanum, valentemque iudicabo, cum Valetudinis iactura patrimonium redimam virtutis, & doctrinarum.

Triplici timoris gladio triplex conſtantiæ clypeus, imminentibus iam ferijs æſtiuis, obiectus.

PROLVSIO OCTAVA.

LVctuoſa Italiæ facies, vario iampridem calamitatum genere deformata N. N. tam vehementi omnium animos commiſeratione percellit, vt in hanc etiam ſapientiæ ſerenitatem mœroris nubes non inſipienter inuehere, & lacrimarum potius, quàm eloquentiæ fontes deriuare iam poſſim. Atrox nimirùm graſſatur ali-

cubi pestilentia, & vrbes ciuibus exhaustas, pauore, luctu, cadaueribus implet; miserabili, vt videtis fortunæ ludibrio, quæ frequentiam nobis obtrudit, omni solitudine tetriorem. Bellum alibi debacchatur; & licet ambigamus, quò tandem eruptura tempestas sit, multorũ odijs, iniurijsque conflata; excitos interim furentes discordiarum turbines non ambigimus; & sub incerto Martis exitu certissimas populorũ clades; in futuri meditatione belli pręsentẽ vrbium perniciem, non diuinamus, at querimur. Vsque adeo moralium metũ damna ipsa præuertunt, & properata fatorũ licentiâ prius fulmine afflamur ad cędem, quàm tonitru excitemur ad fugam. Quòd si miseram hãc humani generis conditionẽ pertæsos, Chaldæorum nos chartæ, lineis, punctisque vexatæ ad cœlum rapiunt; quæ horroris scena, quæ vena terroris, stellis exitium propinantibus aperitur? vt cœlum hodie sidereum esse non possit, nisi siderata sit tellus; funestæ nimirum mathematicorum voces vndequaque circumsonant; vitiatum iubar astrorum, nihil nisi violentum, ac ferox in sideribus legi deterrimum cum Marte Saturnum in humani generis stragem vltimam conspirasse, cœlum non tam stellis illustre, quàm crinitis armatum, ac minax petere summorum principum capita, rerumpublicarum euersio-

nes, regnorum occaſus, fanda, atque infanda, vt inquit ille, portendere. Quid multa? ipſe ſiderum moderator, & princeps ſol in nos paulò ante peccauit, dum deliquit in cœlo; & perinde quaſi mortalitatis noſtræ tragœdia lugubre theatrum poſceret, atque pullatum: primarum ipſe partium actor atratus proceſſit in publicum, non deplorator ſuæ, ſed noſtræ prænuncius calamitatis. Verùm dum nimis fortaſſe diligenter tria hæc capita humanæ fœlicitatis inimica commemoro, ærumnarum fabricator potius, quàm narrator, næ ego communem omnium conſternationem nouis onero fortunæ flagitijs, declamator, vel hoc nomine male ſanus, quòd inauſpicato dicendi genere auditorum animos inani denunciatione ſollicito. faceſſat hinc igitur primùm ambitioſa, & tragicè feralis natio Chaldæorum, quæ dum malè ſibi nota mortalibus fata diſpenſat, innocenti mortalium credulitati venalis imponit, & alieno periculo propriam metiri ſolita ſecuritatem, ſtellarum aurum, quòd cernit, ſuæ cupiditati reſeruat; malignitatem; quam fingit, oracula ſciſcitantibus liberaliter elargitur. Genus hominum maioribus nunquam plebis imperitæ præconijs commendatum quàm cum maximè timetur; nunquam nobilius, quàm cùm funeſtius: quòd in ſanguinis

eluuione tam feliciter, aut natat, aut nauigat, vt appellat ad portum: inter cadauerum aggeres tam beatè triumphat, ac vincit, vt immortalitatem ſperet; idque non lubricæ artis beneficio, ſed artificum veneficio ſubdolorum, quibus humani generis inertia, diuinitatis auida, diuinationis ignara ſeruiliter ancillatur. Vſque adeò ne in hac officina calamitatum (quam vitæ nomine decepta mortalitas appellauit) tranquillè, nulliſque obnoxij malis viuimus, vt latentia in cœlo dolorum ſemina, ſtellis facem præeuntibus perſcrutemur? tam longè ſcilicet mœroris alimenta libet accerſere? Morbos, ærumnas, interitus, peregrinas videlicet merces, nec nobis notas, inde vſque à ſideribus in orbem noſtrum, inſaniæ vectatione transferimus? ita ne miſeri ſumus ante miſeriam? ita in nos animi perturbationes armamus, & timoris, atque cupiditatum ſatellitio cincti diem cœlo dicimus, vt à ſtellis, aut obſequium extorqueamus, aut minas? Ite, ite mortales credulum genus, & in omnem proteruiam obduratum; ite diuinatricibus impoſtorum illecebris irretiti; & dum oculos in cœli ſcenam ex arte conijcitis, Dracones tantum, Scorpios, Oriones, Vrſas, & ſi qua ſunt alia cœli ſigna ſpecie formidanda, in perniciem vertite; vt tum primum miſerabiles eſſe deſinatis, cùm

miseri fieri, non fato, sed sponte cæperitis.

Atqui pestilentia gliscit in dies, & imminentem nostris ceruicibus mortem, sine aliquo timore non possumus non timere. Fateor, & cogitationem tam salutarem, in summo salutis discrimine nobis diuinitus iniectam, vehementer gratulor, Auditores. Nec ideò tamen à Romanorum Republica Dictatorem reposco, qui ad expiandam Italiam clauum figat; nec Thaletis Cretensis excantationes modulis attemperatas, ad abigendam luem à Lacedæmonijs expecto. Vos ipsos interrogo, Viri illustrissimi, fidem vniuscuiusque vestrum, sapientiam, grauitatem candorem appello. an non fatidica vox illa Romani fidicinis fuit,

Inter spem, curamque timores inter, & iras
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum?

an non ex tripode monitum aureum,

——ille potens sui
Latusque deget, cui licet in diem
Dixisse vixi: cras vel atra
Nube polum Pater occupato
—Vel sole puro?

At porticum redolet hæc oratio, inquit non nemo, & talos nobis ex ære fabrefactos à Vulcano, aut Lapitarum Reges Cæneos, Neptuni beneficio nullis vulneribus obnoxios obtrudit. Ze-

nonias illas animas, Cleanthæa isthæc simulacra veriùs, quàm homines accersamur; quia tam solidæ, ac robustæ philosophiæ cruditatem præsentium morum teneritudo non concoquit. Verùm ego Epicuri de schola prodeuntem Horatium, vnguentis delibutum, vino madidum, delicijs eneruatum, voluptatibus marcidum, in Stoicorum castris, omnium stultissimus ante non videram. Age igitur; & quoniam philosophantum placitis congredi tutò non licet, proprio saltem marte, non quidem cum morbo, sed cum morbi libeat opinione luctari. Ais nunc demum, pestilentia sæuiente, mortem à tergo nobis instare; miseros nunc tandem Italiæ populos admoneri imbecillitatis humanæ, cum oppidorum fortuna per funera designatur; & de ciuitatum statu libitinario referente cognoscimus. At vnde quæso repente in hac mortis palæstra immortalitatis assertor extitisti? quæ te à communi exitio immunis regio hactenus in sola vitæ contemplatione detinuit? nondum caduca esse mortalium corpora experimento didiceras, nisi reconditam hanc, incomprehensamque doctrinam, exorta paulo ante pestis inhalasset? interire genus humanum sub naturæ decretis nesciebas, nisi noua te pestis institutio prima mortis elementa doceret, viamque nobis sterneret ad

ſepulcrum? nunquam hactenus limen ingreſſos tuum vidiſti Pollinctores? nunquam Præficas audire te contigit? nunquam è funeſta domo, quos mors ſuſtulerat, per Veſpillones aut Sandapilarios extuliſti? nullas hactenus reliquias in familiare, aut gentilitium conditorium intuliſti? At peſtilentiæ veneficio procliuius itur ad mortem. Falleris. vbi ſemel lubricam vitæ viam inſtiteris, anxius ſemper, ac præceps in mortem ruis. an

—qui freta primus Senec. in Medea.
Rate tam fragili perfida rupit,
Terraſque ſuas poſt terga videns,
Animam leuibus credidit auris

longiùs à morte abeſt, quàm quem peſtilentiæ communis turbo corripuit,

Si prope tam Lethũ, quàm prope cernit aquam?

& tamen optimus morum cenſor edicit

I nunc, & ventis animam committe, dolato
Confiſus ligno, digitis à morte remotus
Quattuor, aut ſeptem, ſi ſit latiſſima tæda.

An qui martialem in campo mercatur gloriam, vulneribus, ſanguine, atque ipſa morte venalem, ideo tutiorem traducere dicendus eſt vitam, quòd auris peſtilentibus non afflatur; ſi vnius, nec maximi exploſione tormenti tam celeriter occidit, vt mors expectationem, ac metum mor-

tis antecedat? O te ſtultè ſuperbum, & humanæ conditionis oblitum, ſi tum primum mortis vicinitatem perhorreſcis, cùm incertus de peſte rumor increbuit. an tanto ad vnius homunculi exitium apparatu, tam exquiſita molitione credis indigere naturam, vt ex hac mortalitate, ſine peſtis auxilio, extrudere te non poſſit? leuiſſima, ſi videbitur, febricula (cuius cauſas, & alimenta in viſceribus tecum ipſe circumfers) vitalia pertentabit; caſus te nec cogitantem affliget ad terram; te fortuitus ruinæ lapſus inopinatò proſternet; te venenata è cerebro exſudans repente gutta conficiet; ſubitus te pituitæ fluxus gutture, ac faucibus occupatis interimet. Quid multa? vuæ paſſæ ſuccus paulò pertinaciùs faucibus inhærens, Anacreontem abſumpſit; Philemonem riſus abſtulit; Homerum dolor extinxit; Sophoclem gaudium occidit; & ne ſeriùs properare videretur mors, Aquilæ alis ſubuecta ad opprimendum Æſchilum aduolauit, & quantos viros, omnique immortalitate digniſſimos memoraui? Ego interim terræ pondus inutile peſtilentiam accuſo, in eoque ſalutem meam verti dementiſſimè credo, vt viuendum mihi ſit, ſi luem effugero; quæ ſi tandem ſupremi fati titulum immærens occupabit, incidiſſe potius in tempus mortis, quàm ipſa mortem attuliſſe dicenda

cenda erit. Verùm tanta funerum frequentia, quibus ipſa iam tellus ad ſepulchra non ſufficit, mirum quantum mortalium animos commouet, atque perſtringit. Ita nimirum ingenioſi plerique ſumus ad excogitanda ſupplicia; vt alienis calamitatibus noſtras augeri, per ſummam imprudentiam, reponamus in lucro. Quid populorum cadauera tanquam libitinarius enumeras, dum tibi times? an toties vni tibi pereundum cenſes, quoties in ſingulos ciues debacchabitur mors? quàm inhumana hæc eſt in extremis malis ambitio? quàm peruersè de communi infelicitate pronũcias? quàm regiè, hoc eſt quàm ſuperbè, ac pleniſſima inanitatis cura, ad vnum te languores omnium ita pertinere contendis, nullus vt vſpiam agat animam, quin te ſimul agat in crucem? O te ſtultum prouocatæ calamitatis artificem! ô te calamitoſum contumacis fortunæ fabrum! Audi; vt integras planè vrbes ciuibus propemodum innumeris fatum exhauriat, ſemel tantum tibi moriendum eſt, etiamſi perire bis velis; nec vltra mortis formidinem execrari peſtilentiam debes; niſi ſi tamen tua magnopere intereſt, ſolus ne, an multis cum ſocijs efferaris. Quod ſi obſtinatiùs adhuc pergis peſtilentiam incuſare, & florentiſſimæ quondam Prouinciȩ deformationem lamentaris, ad Achil-

lem prouoco, in Troiæ obſidione, non religione minus, quàm bellica virtute, pro Græcorum exercitu nauiter excubantem. Is enim (vt eruditus in paucis Homeri Scholiaſtes obſeruat) cùm fœdiſſima paſſim lues obſidentes Ilium copias obſideret, vatem Deorum interpretem cenſuit conſulendum, à quo de morbi cauſis edoctus, Apollinem ritè placandum, diuinoque præſidio incolumitatem militibus reſtituendã dixit. Atque vtinam à profanis potius Ethnicorũ libris, quàm à ſacris religionis Chriſtianæ monumentis, iura pietatis ediſcere, delicata quorumdam ingenia nollent, libentiùs ego Iſaiæ vaticinia vobis audientibus commendarem, dum canora Calcantis neſciocuius deliramenta commemoro; nec factitium, ac ioculare Apollinis numen, ſed veram rerum omnium molitricem Diuinitatem, in tanto Italiæ diſcrimine obteſtandam conſulerem. Verùm quoniam tetra hæc rerum nomina, in vanæ ſuperſtitionis caligine à priſcis vſurpata, tenebras nobis offundere in tam illuſtri ſanctiſſimæ religionis luce non poſſunt; liceat mihi profanas literas profitenti, antiquas voces adhibere, quæ mentem nihilominus ad veri numinis cultum, obſequiumque traducunt. Siderum igitur minis vel fortiter domitis, vel prudenter eluſis; morbi item malignitate,

quà rationis documentis increpita, quà diuinæ opis præsentissimo remedio profligata, de bello, quod tertium superest mali genus, nobis infestum, formidandumque, quid statuam? Auspicatissimo hoc anni tempore, Auditores, & si vnquam aliàs, hoc certè Iunonio mense certa nobis spes tranquillitatis affulget. Bellona siquidem, inter communes vetustatis Deos, Martis vel vxor, vel auriga, vel soror, à sacerdotibus mense Iunio placabatur. Verùm ad pacem à truculento numine redimendam, per sæuissimos Mystas humano sanguine litabatur. Sectis namque humeris non alieno, sed suo sanguine Bellonarius operatur; atque qui crudelibus sacris initiatur, eiusdem cruoris haustum, impia religione propinat. Ecquis tam immaniter pius detestabilem suo sanguine pacem emat, cuius comparatione bella ipsa funesta, atque cruenta non sunt? An tanti est, ne sanguis à militibus profundatur in campo, sanguinem à sacerdotibus in templo profundi? vt ab armatis hostium manibus euadas, in sacros Mystarum cultros incurrere? vt alienam declines crudelitatem, lanienam tuis manibus exercere? sæuire ne sæuias? vulnerare ne vulneres? Numen quod exoratum cupis, offendere? pacem, quam votis prouocas, moribus eiurare? manus, quas in sacris peragen-

dis decet esse purissimas, ipso sacrorum ritu maculare? animos pacis conciliatione molliendos, effusione sanguinis efferare? ergo per scelera viam tibi pandis ad sacra? pietatem inuitas crudelitate? religiones consecras sacrilegio? per vulnera sacerdotis sacrificium auspicaris? ergo immanitatem, quam auersaris, in castris ad templa traducis? sitim humani sanguinis, quam detestaris in milite, requiris in mysta? O præclaram mitissimi numinis sanctitatem! quæ sacrificulum non admittit nisi vulneratum; cuius ara non colitur, nisi humano sanguine coloretur; à qua supplex nullus voti compos reuertitur, nisi parricidiales prius sibi manus intulerit. Ab hac igitur horribili omnis inhumanitatis officina vos auoco, Auditores, & ad petendam pacem in ædem Concordiæ, Liuia præeunte vos ego vel antecedo, vel subsequor. Augusta etenim solertissima, mutuæ memor charitatis, atque constantiæ, quæ inter ipsam, ac coniugem intercesserat, ædem Concordiæ posuit, quam Tiberius Cæsar more maiorum, hoc ipso Iunio mense (ne omen nostræ felicitati desit) dedicauit. Quo quid excogitari potest ad Reipublicę vtilitatem accommodatius? limen illud ingressi, pacem ipsam in vota vocantes, ab aris volentem euocabimus, vt loco cedere tantisper velit, & Veneri externo

numini, ſed amico, fiduciariam ſedem commodare. Mox Lucretij verbis preces concipientes, ita Martis domitricem, atque humani generis cuſtodem affabimur,

Effice vt interea fera munera militiai
Per maria, ac terras omnes ſopita quieſcant:
Nam tu ſola potes tranquilla pace iuuare
Mortales, quoniam belli fera munera Mauors
Armipotens regit, in gremium qui ſæpe tuum ſe
Reijcit, æterno deuinctus vulnere amoris;
Hunc tu Diua tuo recubantem corpore ſancto
Circumfuſa ſuper, ſuaues ex ore loquelas
Funde, petens placidã Romanis inclyta pacem.

Verum ſi tam calamitoſi vel ſponte, vel fato ſumus, vt in tanta bellorum tempeſtate Italicæ flos iuuentutis proſternendus ſit; ſi agris imminet vaſtitas, ciuitatibus ſolitudo, familijs orbitas, mœror omnibus, ſingulis dolor; non ideo malis cedendum ingruentibus arbitremur, ſed in formidoloſo Romanæ Reipublicæ diſcrimine, ædem Menti conſecratam in Capitolio, ſexto idus Iunij meminerimus; vt tantorum exemplo procerum, in communi Italiæ trepidatione, vel hoc menſe bonam mentem induamus, & aduerſus belli formidinem obduratam. Ita enim de priſcis Quiritibus Faſtorum concinnator Ouidius,

Mens quoque numen habet: menti delubra videmus

Vota, metu belli, perfide Pœne, tui.
Pene rebellabas, & letho Consulis omnes
Attoniti, Mauras pertimuere minas.
Spē metus expulerat, cum Menti vota Senatus
Suscipit, & melior protinus illa venit.

ego verò qui nullas Reipublicæ partes attingo, sed in literario compositus otio ignotus omnibus consenesco, in templum Herculi simul, & Musis exeunte Iunio consecratum, oculos, cogitationemque conuerto; vt inde argumentum, si possim, petam, ad animum belli tumultibus abiectè perculsum, in spem fortunæ melioris erigendum. Quò enim, oro vos, pertinet non minus insperata, quàm tuta MusarumHerculisque societas, vt eodem colantur templo, arisque communibus adorentur? Quid Herculi commune cum Musis? an ferox ille monstrorum domitor in cælum contumax, atque ipsis inferis metuendus, cum puellis sexu pauidis, ætate mollibus, ingenio festiuis, consuetudine delicatis pacatè versabitur? lustra ille ferarum scrutatur omnia, vt monstrorum sanguine purpuram sibi imbuat ad triumphum; hæ nemora curiosè perlustrant, vt fontium amœnitate ingenia Poëtarum ad elegantiam irrorent: ille siluas clamoribus sollicitat, vt è specubus abactas interimat belluas; hæ colles carminibus demulcent, vt vir-

tutis asseclas immortalitati redonent: peregrinatur ille truculentus, ac minax, & vbique terroris vestigia cupit impressa; vagantur hæ alacres, & ludibundæ, & noua semper lætitiæ argumenta suppeditant. Cur ergo tam discrepantia inter se numina, vnico templo, eademque ara vetustas copulauit? An quia Euandrum literas Hercules docuit, vt Plutarchus opinatur? an potius quia idem cum Apolline probatur Musarum Deo, vt ex Macrobio, atque Porphirio pluribus docet eruditissimus ætatis nostræ criticus Aleander? ego sane Eumenium nobilem Rethorem arbitror audiendum. Is ergo in oratione, quam habuit, de Scholis instaurandis ad Galliæ Præsidem, admirabilem huius coniunctionis causam eò potissimum refert, vt optimè Musis cum Hercule conuenire his verbis fateatur, quia mutuis præmijs, & operis iuuari, ornarique deberent Musarum quies defensione Herculis, virtus Herculis voce Musarũ. Quoniã igitur extorquere è furentium militum manibus arma nõ possumus, & mutua profundẽdi sanguinis sitis ferociter æstuat, illud saltẽ acerbum solatij genus mihi ab Italię cladibus hauriendum statuo, vt Musæ Herculem comitentur. Infestis ergo populationibus, quando superis ita visum est, deuastentur agri; Equitum, peditumque discur-

ſu iamjam matura meſſis proteratur; extremum ſuppliciorum fames incluſos muris populos, lenta, quaſi tabe conficiat; verberata tormentis mænia miſerabili ruina prodant arces, cruentis hoſtibus occupandas; omnia cæde, promiſcuoque flagitio miſceantur: ego interim in Literis abditus, arma, quæ retundere auctoritate non poſſum, ſtilo acuam: ſanguinem chartis excipiam; explorabo calamo vulnera; iura bellorum, decreta bellantium, victorum decora, trophæa victoriarum, omnia denique referam in annales; quæ tamen ne referri vnquam ab vllo poſſent vehementer optaſſem. Hanc ego operam Muſarum nomine Herculi, pro virium tenuitate locabo. Ille viciſſim, quam vberem, vtinam non lugubrem, ſcribendi ſegetem ſuppeditabit? quàm præclarè ſudoribus militum, ô ne etiam ſanguine, ingenium irrigabit? quàm opportunè funeſtus armorum fulgor mentis aciem hebeſcentis exacuet? inconditus ille pereuntium clamor, quàm aptè ſcribentis animum excitabit? vt ergo fructuoſius inſtituti mei rationem perſequar, atque pacatiùs, æſtiuas ferias Auditoribus indico; & quoniam Bellonam placare ſanguine paulò ante recuſaui, Pauſum præſtantem pollentemque in Latio genium, Bellonæ à priſcis oppoſitum libuit aduocare. Quod

ſi

ſi Sabinorum Vacuna, quæ otioſis, atque vacantibus præponebatur, deſidioſum numen, inertiæque pleniſſimum vobis videbitur, eandem tamen victoriæ nomine nuncupatam cogitate; intelligetis otio vigorem excitari, nec inconſultam doctiſſimi poëtæ fuiſſe ſententiam.

—Vires inſtigat, alitque
Tempeſtiua quies, maior poſt otia virtus.

Fruſtra mortalium vitÿs excuſationes obtendi.

PROLVSIO NONA.

EA eſt humanæ mentis contumacia, N.N. vt cum luculento veritatis lumine circumfuſa ſponte cæcutiat, tenebras tamen ſuas vel ſole teſte clariſſimas, ne fateri videatur, excuſet. Neque hìc ego longiùs aberrabo, vt in retruſis diſciplinarum adytis orationis meæ firmamenta conquiram, cùm apertior res ſit, quàm vt reconditis rationum momentis indigeat. Immò quoniam ſuperioribus mēſibus cauſa mihi cum Medicis interceſſit, præteriti tantiſper refricabo memoriam temporis, & quæ in rem, de qua diſputo, iam tum animo altiùs inſedere, in ipſo ſtatim veſtibulo proluſionis effutiam. Leui neſ-

cio quis peregrini caloris motiuncula, quasi primo febris tentamento vellicatur, cùm statim de ægritudinis causa curiosa amicorum beneuolentia instituit quęstionem. Negat æger mali aliquid timendum sibi, inter meditamenta frugalitatis, & temperantiæ diligenter innutrito. Febrem enim de vulturum genere, nisi quod opiparè depascatur, in visceribus, ac venis inuenerit, protinus auolare: æstu proinde tangi se, non torqueri; aduentitio quidem illo, sed non tabifico; quique vel ætatis calore, vel defatigatione corporis immodica, vel inclementia tempestatis excanduit. Hoc vnum denique scire se, febrem non esse, egregiè: iam sanus es: optimè iam sibi constat arteria excusationibus tuis; Æsculapio Gallum voue, occultis alius doloribus confoditur; turpissimis maculosa pustulis intumescit cutis; comam, barbamque & fortasse primam, non detonsam, vt olim, vel cũ Nerone Capitolio, vel cum Atheniensibus, & Romanis Apollini libat; sed per fœdam capitis iniuriam, ita diffluere viuens, ac videns ingemiscit, vt ne pilum quidem boni viri sibi relictum esse meritò conqueratur. Nec propterea tamen exoticas ex India merces, Neapoli quondam humanæ vitæ precio comparatas à Gallis, alióque transuectas nouit; sed cum luna rixatur. Malignum scilicet

cæli ſidus, & ſagarum excantationibus, quàm Myſtarum ſacris opportunius, fluoribus corpus continenter inundat; quorum ſale non ad æternitatem corpora condiuntur, ſed vita corroditur ad interitum. Ingenioſè; Indicum lignum, quo ſanctè contundendus eras, ad ſudorem largiùs exprimendum feliciter declinaſti; pretioſam hydrargyri peſtem naturæ ingenio fugacem, ſed Medicorum genio medullis infigendam intimis euitaſti. Felix euentus te bonus, voti reum, cum patera, ſpica, & papauere preſtolatur. Pedes alicui dolent, & articuli punctiunculis feriuntur; adhuc tamen, vt ait ad Lucilium Seneca, diſſimulamus, & aut talum extorſiſſe nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laboraſſe. Dum inauſpicatum podagræ nomen, pedibus licet altè defixis, effugiam, quodlibet morbi genus comminiſcantur Medici, in eorum ſententiam ſi pedarius ire non potero, impelli me truſatilem patiar. Vſque adeo excuſationes amamus, vt addictum ſupplicio corpus, ne morbi confeſſione conualeſcat, excuſatione prodamus. Sed quorſum hæc, dicet aliquis? an vt operam otioſis ambagibus ludas, expectationi tam honorificæ concionis illudis? Apage inconſultam de aliena moderatione ſententiam, circumfuſæ coronæ maieſtatem veneror, quam

qui maximè; nec temerè de triuio literatorum in ſuggeſtum abreptus, plebis eruditæ cachinnis locaui linguam, eloquentiam commodaui, immo, vt ſemel omnia vnico verbo concludam, Stoicum ago non Cynicum. Nã per Deum immortalem, quæ humani generis calamitas, quacumque doloris ſignificatione funeſtior, ita ad omnem virtutis ſenſum mortalium animos hebetauit, vt cùm in corporis morbis ægritudinis vis ſæuius irritata Medicinam extorqueat ab inuito, in animis vitiorum tabe quodammodo obſtupefactis, ipſum etiam deſiderium ſanitatis emarceat, nec vna, vel leuis culpæ profeſſio ab ægro poſſit extundi? Nimirum ſi calor infuſus in venas præcordia inclementius torreat, arteriamque incondito, ac ſubſultanti motu concutiat, febrem profectò durus ille, ac perpeſſitius, apertè fatebitur, & morbi excuſatione ſepoſita, Machaones omnes, omnes Podalirios vocabit in vota. Qui catarri ſales inſulſiſſimè cauſabatur, ſi lacertorum, genuumque iuncturas dolore diſtrahi ſenſerit, ac propemodum diſſilire; non ſecus atque ſi in equuleo tortus, aut fune penſilis cum Æaco ſuo de veritate diſſereret, venereas tandem flammas, ad quas planè decoxit, hypocauſti domabit incendio, vt excoquat vitium ſanitatis: lupam verò, non altricem illam

Romuli, Remique, ſed perniciem ſuam, acerbiſſimo conuiciorũ aculeo compellet in luſtra. Lepidus autem podagricus domeſticis fractus compedibus, atque imminens libertati non fatebitur modò, clamoribus morbum, ſed vel in nouitio balneo, quod nuper ad ſpem mortalium ludificandam erupit in vicinia, expiſcabitur valetudinem; vt quaſi medicatis Medeæ liquoribus recoctus; de repentè prodeat non è pyra, ſed è balneo Phœnix. Solus animus, quia infelicitatem non agnoſcit infelix, morbis libenter adulatur ſuis; atque ægritudinis cauſas accerſitæ veneno excuſationis proteruè paſcit, ne obuiæ virtutis beneficio gloriosè depaſcat. Flagitia fateri piget, quæ non pudet admittere; alia omnia prætex imus culpæ, quam quæ culpæ nomine cenſeantur, & in ipſa profeſſione vitiorum lingua virtutem crepat; iuſtiſſimis autem conſciæ mentis verberibus, aduerſuſque animus iam occaluit, vnicum illud munimenti genus in promptu eſt, excuſatio. Hoc igitur lamentari libet, ſi per vos licet, hoc agendum hodierna diſſertatione ſuſcepi, vt perſona vitijs detracta, ſuis quæque nominibus appellentur. Quorſum autem inexpectatum, & fortaſſe, vt quibuſdam videbitur, lubricum euadat argumentum, manifeſtiùs ſub finem proluſionis intelligetis.

Nobile fratrum, ex Iapeto, atque Aſia par erudita fabulatur antiquitas ad efformandos ex argilla homines induſtriam contuliſſe. Et Prometheum quidem (vt potè qui omnia prouidè circumſpiceret) multum de cœlo, quod limo ſuo permiſceret, hauſiſſe: Epimetheum autem vecordi artificio plaſtem, ſtatuas effinxiſſe ſine vllo cœli ſpiritu, inertes, ac brutas, hoc eſt lutum merum: hinc egregiè cecinit Claudianus.

Claud. lib. 2. in Eutrop.

Hi longè ventura notant, dubijſque parati
Caſibus, occurrunt fabro meliore politi,
Deteriore luto prauus quos condidit auctor,
Et nihil ætherei ſparſit per membra vigoris,
Hi pecudum ritu non impendentia vitant,
Nec res ante vident; accepta clade queruntur,
Et ſero tranſacta gemunt.

In tanto laboris ſui verè fictilis infortunio, hoc vnum ad calamitatis leuamentum commentus eſt Epimetheus; quærelas, & excuſationem, vno veluti Caſtorum ouo procreauit; vt ſi minus præcoci conſilio mala poſſet auertere dum impendent, admiſſa poſthumis ſaltem vel quærimoniis defleret, vel excuſationibus obuelaret. Præclarè atque pro ingenio Poëtarum etiam diuinè. Intelligebant videlicet inconſultam imprudentiæ prolem excuſationem eſſe: cuius apud ſapientes tam præpoſtera vis eſt, atque

præſtantia, vt adſcito mendacij pondere culpam premat, quam ſuſceperat eleuandam. Verùm vt hæc à Poëtis dicantur idoneè, nos tamen in ſacroſanctæ luce Religionis diuino beneficio innutritos, fabuloſa iſthæc vetuſtatis deliramenta, in re præſertim grauiſſima, deteſtari par eſt. Malè ſiquidem ominata excuſationis natalia longè aliò referenda eſſe, ſacræ nos literæ docuerunt.

Non hìc ego fidem veſtram calamitoſæ nomine poſteritatis imploro, ô Sanctiſſimæ, & cœlo dudum receptæ primorum Parentum animæ! non luculentum ærumnarum omnium patrimonium, per maiorum manus ad hæc vſque tempora tranſmiſſum quæror: felicitatem veſtram tot à vobis ſudoribus redemptam, tot lacrymis comparatam, tam diuturno laborioſæ vitæ negotio partam, non ego humani generis mœrore interturbare, ſi poſſim, velim. Illud vnum ad iuſtiſsimum mortalitatis ſolatium mihi per vos liceat commemorare. Excuſationem virtutum peſtem, ſi nòn exortam à vobis, in primæuo tamen deliciarum hòrto, veſtri criminis ſatu proſeminatam, parietariam veluti herbam in mortalium animos clanculum irrepſiſſe, in quibus quotidie mirabili dicam, an miſerabili fœcunditate repullulat. Et ſane ita ſe res habet, Auditores, in prima illa huius Vniuerſitatis in-

fantia, & regnantis innocentiæ ſæculo verè aureo, diuinitatis deſiderio tacta mulier, venenum viro luctuoſa humanitate propinauit. Vterque igitur prima, ſed graui ſe culpa perduellionis implicuit; neuter tamen ſcelus profiteri auſus, excuſationem potius obtendit, illa ſerpentis calliditatem, hic vxoris lenocinium, tam infeliciter vterque, quàm falsò; ſed nimirum qui nuditatem corporis frondis integumento velauerant, animi flagitium excuſationis inuolucro tegebāt; vtrobique ſtultiſsimè frons etenim, & momento temporis exareſcens, & ad indumentum anguſta, caduca, & ludicra amiſsi pudoris excuſatio eſt: contra autem excuſatio neque ſceleri par, nec idonea veritati, frons erat verè ficulnea, vnico increpantis Dei ſpiritu longè difflanda. Vtrumque nominis ſui ſuauitate digniſsimus coniunxit Ambroſius. *Iacit enim contra ſe folia*, inquit, *qui culpam velare deſiderans, aut Diabolum delicti memorat authorem, aut carnis prætendit illecebras, aut alium quempiam perſuaſorem prodit erroris*. Ex duplici hoc veluti fonte mali Dæmonis fraude corrupto, non è quatuor Paradiſi fluminibus, vniuerſa excuſationum peſtis mortalium animos occupauit. Et quoniam licet eò Parentum vterque collimaret, omnem vt à ſe ſuſpicionem ſceleris amoueret,

De excuſatione Adam vide S. Auguſt. lib. 14. cap. 14. de Ciuit Dei & in eum locum Cocqueum.

ueret, diuersam tamen viam excusationis ingressi sunt ambo; hinc factum arbitror, vt non promiscua ad excusanda vitia excogitentur apud omnes argumenta. Adamus enim in Deum ipsum sceleris sui culpam regerere cupiebat, *Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.* Mulier autem deceptoris exitio imminens, illum potiùs criminis postulauit, *serpens decepit me.* Genes. cap. 3. Ibid.

Et Adamitas sane quamplurimos, in cæca priscæ superstitionis caligine, vel ipsa veterum monumenta detestantur, styloque confodiunt. qui omni criminum immanitate cooperti, excusationem à Deorum sceleribus repetebant. Has autem faces tam flagitiosas, atque impias, vanissima Poëtarum flabella ventilarunt, vt meritò Romanus Stoicus queratur alicubi Poëtarum furore, ac fabulis humanis erroribus alimenta comparari. Fœdo libidinum æstu abreptus Clodius, aut Mamurra, qua licet, qua non licet pudicitiæ bellum indixerat; integritatis iura omnia violarat, omnem castimoniæ polluerat sanctitatem, alieni prædator corporis, prodigus sui; formæ custos, famæ decoctor? Ecce tibi ad excusationem Iupiter, quà cygnea vocis modulatione acerbas obiurgantium iras demulcens; quà taurinis vim legum, morumque cornibus

infringens; quà pluuio in turrim auro, rigidam naturæ toruitatem in censoribus redimens: imo potiùs ad flagitij mercedem auro stellas ipsas exhauriens, vt pretiosa in posterum scelera, non magis voluptatum illecebris, quàm auri lenocinio mortalium animos inescarent; nec vlli gratuito staret improbitas. Expilare Siciliam Verres; lenoniam exercere vel Plautinus Cappadox, vel Terentianus Dauus, sine dignitatis iactura cupiebat? Excusationem suppeditat Mercurius, furum ductor, lenonum doctor. hic immaturæ adhuc infantiæ, sed adultæ improbitatis puer; ætatula ad furandum gestiente, è fumosa Vulcani officina malleum, forficemque subtraxit; credo ne ad fures exterrendos fulmen Ioui cuderet faber: patris verò voluptatibus ancillatus, non falsum modò Amphitruonem falsus Sosia comitabatur, sed iuuenculam centum Argi luminibus vigilatam auertit, insatiabili errantique Iouis sui libidini, hoc est sanctissimo numini scilicet, immolandam. Dormituriens nescioquis, ac semisomnis de Colophoniorum gente, iuratus orientis, occidentisque solis inimicus, noctes, diesque vno somni vinculo colligabat? sed duas etiam noctes, ait, præclarè Hieronymus, Iupiter copulauit, vt magnæ fortitudinis Hercules nasceretur. Ita ne verò? Eò im-

pudentiæ, insaniæque processimus, vt sceleribus è cœlo & patrocinium petatur, & concilietur auctoritas? tua tibi crimina satis execranda non sunt, nisi Deos ipsos in eorum societatem voces? flagitiosus esse non potes nisi tecum sit scelerata diuinitas? ita ne fœditates tuas Deorum exemplo consecras, vt Deorum sanctimoniam tuis moribus foedes? innocentiam tibi tueri non licet, nisi detegas numinum turpitudines? hoc vno humana probitas nititur testimonio, si diuina accusetur improbitas? an nouo atque illo immani crimine reliquorum constabit impunitas criminum? an fœdam nominis labem infamia numinis redimes? hoc vnum ergo deerat, ad acuendas mortalium cupiditates, vt Deorum exemplo erudirentur ad scelus? non satis in hominum membris libidines æstuabant, nisi noua, & quidem è cælo delapsa vis flammæ exaggeraret incendium? nulla criminum fœditate in terris laborabat genus humanum, nisi cæli etiam sentinam penitus exhausissent? Verùm hac super re non neminem mihi audire videor argutantem, quid tam multa, & quidem cum stomacho aduersus mortalium excusationes, superuacaneo religionis studio congeruntur, si diuinitatem iocularem illam, atque factitiam, non veram, sanctamque traducunt? licuerit olim

mimicum verè cœlum contumelijs onerare; quando Deorum plerique emptam flagitio diuinitatem, flagitio distrahebant: & ne per inanem apotheosim cælo donati, feriari à vitijs cogerentur, inhumanas humanorum scelerum colonias in cælum prouidè transcripsere: ne autem solitariè, atque ab hominum conspectu subducti verecundiùs, sanctiúsque peccarent, in extimo cęli ambitu, Aquarios, Vrsas, Aurigas, Aquilas, Olores, & mille huiusmodi fœdissimarum monumenta libidinum, sidereo scilicet charactere descripta voluerunt: vt inde tanquam è pensili, ad artis professionem, argumento, prostare in cælo vitia omnia, mortalium imitatione venalia disceremus; cælumque nihil aliud esse, quàm turpitudinum officinam. At nos puram, & illibatam veri numinis maiestatem omni sanctimonia sanctiorem adoramus: si quid autem humani accidat, vt homines sumus, à virorum virtute præstantium moribus vitæ documenta mutuamur. Audio; nam & olim in hanc sententiam tibi præiuit Ambrosius: *& de scripturis diuinis frequenter ponit exempla, quibus iustos in culpam perhibet incidisse dicens, si forte in stupris fuerit deprehensus, & Abraham cum ancilla concubuit, & Dauid alienam adamauit, & sibi adsciuit vxorem:* Quis ergo ani-

mum iracundia tumentem, & vindictæ cupiditate præferocem, salutari admonitionis suauitate compescet, dum sub Achillis clypeo delitescens, Achillis hastam furiosè contorquet? Nimirum Homericus ille Græcorum Heros, ad Asiæ conflagrationem vltimam educatus impatiens contumeliæ, atque Agamemnoni iuueniliter infensus, & de Ilio exciso victoriam toto decennio distulit, & Græcorum Principum legationes elusit; & gentis suæ calamitates irrisit, donec iracundiæ suæ multo populorum sanguine, & regis ipsius pœnitentia litaretur: ego vero vilissimi capitis iniurias non vlciscar? Ebriosum hominem, & cadum merum, hesternas semper vini fæces inhalantem ad frugalitatem reuocare quì possis, si cum Macedonum rege discumbit, & Alexandro maioribus poculis propinat? an non inclytus ille Regum domitor, terrorque populorum, bibulo quocumque bibacior, vini dulcedine tam sitienter abusus est, vt quem tot itinera, tot prælia, tot hyemes, per quas victa temporum locorumque difficultate transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot denique maria tutum dimiserant, ad Herculaneum, & fatalem scyphum tanquam ad intemperantiæ scopulos naufragum alliserit temulentia? testis hospitalis mensa carissimi paulo ante capitis cruore

resperſa; cuius ſceleris (poſtquam crapulam edormiſſet) ſibi conſcius Rex, mori fortaſſe voluit, profectò debuerat. quid multa? perfidiam tuetur Annibal, Sylla crudelitatem excuſat, ambitioni patrocinatur Cæſar, fraudes Lyſander defendit, imprudentiæ Craſſus adulatur, nulli denique ſceleri patronus, & quidem magni nominis deeſt.

Fertur Prometheus addere principi
Limo coactus particulam vndique
Deſectam,

& vulpis calliditatem, & canis rabiem, & aſini tarditatem, & ſæuitiam tigridis, & pauonis ambitionem,

—& inſani leonis
Vim ſtomacho appoſuiſſe noſtro;

atque ita excuſationis argumenta mortalibus ſuppeditaſſe, vt quoties prolapſus quis in rabiem contumaciùs efferueſceret, canem accuſaret inditum ſibi: quoties fraudibus circumueniret innocentiam, innatam vulpis aſtutiam cauſaretur: in pauonem ſuperbiam, crudelitatem in tigridem, ſtuporem in aſinum; beſtias nempe à Prometheo immiſtas ſibi, opportunè reijceret; ipſe interim innocens, puruſque ſceleris haberetur. O ſimulachrum totius improbitatis collatiuum! ô ingenioſam in excuſationibus concinnandis

inſaniam! Vides ne paulatim te à Dijs, decremento mirabili, delapſum ad homines, ſat citò ad beſtias degeneri traiectione deſcendiſſe? Accipio tamen conditionem, vt libet; vnumque interea paciſcor, de quo vbi conuenerit inter nos, ex condicto tranſacta res erit. Ais magnorum virorum exemplis ſi quid nobis humanæ labis adhæreſcit, purgari, atque excuſari poſſe. bene eſt: hinc ergo incipe ſodes: oculos tibi effodiendos præbe: Homerus ſcilicet oculis captus arcana philoſophiæ atque poëſeos acutiùs vidit omnia, quàm vaccam ſuam centum oculis Argus. naſum malleolo introrſus deprimi ſine, ne ad dimenſum vultus emineat: Socrates enim præclarus ille Sophiſtarum arbiter, ac magiſter, retruſa ſapientiæ cubilia ſimis naribus ſagaciùs odoratus eſt, quàm naſutus ille, apud Martialem, omni Rhinocerote prolixior. Patere ceruicem in ſiniſtrum humerum ita diſtorqueri, vt cælum velis, nolis, aſpicias: nam Magnus ille Macedo obtorto in læuum humerum collo, in cælum diuinitatis cupiditate violentiùs trahebatur, quàm Atlas illud irretorta ceruice ſuſtentans. Linguam exere, ſi non radicitus extirpandam, præcidendam ſaltem ex parte, vt balbus fias: quoniam naturæ dæmonium Ariſtoteles inter frequentes linguæ offenſiones elegantiùs loque-

batur, quàm quiuis è foro rabula ſermone humido, ac lapſabundo audientes exurdat. Atque vt omnia vno ictu celerrimè conficias, fabriles aduoca lacertos, qui magno niſu ſecurim in caput impingant: neque enim è Iouis capite, niſi à Vulcano ſtrenuè vulnerato, Pallas emicuit ſapientiæ Dea. Intelligis ne peritiſſimè excuſationum fabricator, quàm duros ad imperitiæ lapides vitreum offendat artificium? Intelligis quas veritatis exuuias obiecta impudentiæ nube complectaris, dum veritatem amas Ixion infelix? Virorum exempla præſtantium mortalibus diuinitus conceſſa non nego; ſed quæ induſtriam exacuant, non retundant; amoliantur vitia non excuſent. illa ergo vt aliena, curiosè; vt in rem noſtram, diligenter; vt admiranda religiosè ſcrutari decet. Vbi autem tam multa ſuppetunt argumenta virtutum, ijs per incogitantiam poſthabitis, neſcio quas famæ labes, ad excuſationem criminum, in veterum annalibus contemplari, hominis eſt cæcitatem ſuam nuperis ſolis maculis excuſantis: quas tamen maculas tam alta luminis caligine ſol obduxit, vt illarum ſine tubi præſidio, oculatus quòd aiunt, teſtis eſſe non poſſis.

At nulla in poſterum à maioribus excuſatio repetatur; an non temporum culpa tam multa

peccantur

peccantur in dies, vt plerosque videas non suo, sed sæculi scelere nobilitatos? hinc Hesiodi lacrimæ ferrea se natum ætate, quam ipse sibi finxerat conquerentis: hinc Homerici Nestoris, tunc maxime id agentis, vt Agamemnoni Achillem conciliaret, exacti retro temporis luculenta laudatio, qua Pirithoum, Dryantem, Cæneum, cæterosque duces bello inclytos supra omnem ætatis suæ virtutem extulit; ne Achille quidem, quo cum loquebatur, excepto. hinc senile apud Virgilium Euandri votum, toties repetitum, toties repetendum:

O mihi præteritos referat si Iupiter annos! Virgil. 8. Æneid.

Fuit scilicet ætas illa, quam verè heroicam dixeris, tam vberi virtutum omnium prouentu felix, vt vniuscuiusque vita morum disciplina vocari posset; inde præclara illa non tam hominum, quàm sapientiæ nomina, Socrates, Cato, Trasea, in tanta sæculorum vicissitudine hactenus immortalia. Nunc autem, siue quòd effæta iam natura rerum abortire potius, quàm parere consueuit; siue quòd hominum natio corporis viribus iam defecta, senium etiam virtutis admisit, ita plerique viuunt, vt communi, receptaque socordia, omnem aliter viuere cupientis diligentiæ aditum intercludant. Quî enim solitariam virtutis insistas viam, dum te alio temporum li-

centia nolentem, obnitentemque compellit? an ſolus extra turbam inuidioſè ſepoſitus, obſoletos priſcorum mores, atque ipſa diſſuetudine peregrinos infundes in patriam?

Qui quærit Tatios veteres, duroſque Sabinos,
Hic poſuit noſtra nuper in vrbe pedem.

Romanorum laticlauum, Grȩcorum palliolum, purpureas Perſarum tunicas, Medorum ſtolas, abollas Ægyptiorum ex Taprobana ſyrmata, noſtris hiſce temporibus reuocare ſi velis, ægrè admodum irridentis conuicia plebeculæ declinabis; & mores tamen priſcos tutiùs induere te poſſe confidis? Vitam ad ſȩculi genium, guſtumque prudenter attemperandam eſſe, vel inde liquido conſtat, quòd ſi gloria virtutis eximium laudare velimus, tanquam ætatis prodigium, & à nobis penitus alienum, hominem dicimus probitatis antiquæ, non noſtræ. Satin ne ſanus es, qui nugaces has temporum excuſationes, errore publico, ac tralatitio, inter recentia ætatis tuæ meditamenta connumeras? at ſi Heſiodi, ac Homeri, nedum Virgilij ſæculo paulò ante adhibitas fatebaris, an non in tempora, quæ ab hiſtoricis heroica nuncupantur, inciderunt, hoc eſt ſub ipſum Troiani belli exitum, omni græcæ literaturæ vetuſtate vetuſtiorem? Quid ergo nobis carmen inertiſſimum, & vanis tot ſæculo-

rum vocibus recantatum toties, atque protritum è cortina desidiæ, è tripode leuitatis, nouitium præteritarum rerum oraculum effundis? Verùm cominus quando licet congrediamur. Socratem, Catonem, Traseam, terrestria quædam numina, ad causæ tuæ firmamentum nominasti. bonum factum: neque enim ab omnibus antiquitatis fastis eximes in rem tuam nomina sanctiora, quibus erudita posteritas reuerenter assurgat. Sed tuo te gladio iugulasti proterue. In ea siquidem tempora Socratis virtus impegit, in quibus, & Aristophanis petulantiam in theatro, & Xantippes contumelias domi, & Meliti calumnias in foro, & tyrannorum sæuitiam vbique; & Atheniensium crudelitatem in carcere, & cicutæ violentiam in poculo, admirabili excelsi, infractique animi constantia testaretur. Egregius autem Cato, certius sapientis viri exemplar, quàm Vlysses, & Hercules Pompeium, Cæsarem, Crassumque habuit, quos pro Reipublicæ incolumitate lacesseret; Lentulum sortitus est, cuius ore improbo inter orandum publicè conspueretur; cum Vatinio contendit, cui in præturæ petitione posthabitus, Comitiorum flagitium repulsa probaret; populum passus est, cuius furore sibi detrahi togam, caputque cerneret oris purgamentis aspergi; pu-

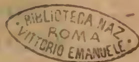
blicos patriæ hostes de Republica iam euersa triumphantes vidit, è quorum tyrannide, vt ingenuus auolaret, animam sibi manibus extraxit in libertatem. Et ad Catoniana tamen, aut Socratica tempora prouocas insane? sed nondum confecta res est: neque enim prætereundus est Trasea. Fuit in rerum administratione tam iustus, tenaxque propositi, vt elogium admiratione virtutis extorserit à Nerone: assentationibus tam infensus, vt inhumani Principis rabiem prouocare maluerit libertate, quàm beneuolentiam blanditijs emercari: tam generosè amicis obnoxius, vt Rusticum Arulenum Tribunum plebis, intercessionem magno spiritu pollicentem, contempto mortis periculo cohibuerit, ne exitium immerenti iuueni maturaret: constantia tam singulari, vt infame de morte sua senatusconsultum, in horto inter amicos, cum Demetrio de animæ natura familiariter disserens expectarit: vitæ contemptor tam egregius, vt vtriusque brachij venis ad vulnus abiectis, sanguinem Ioui liberatori, spectante, imo aduocato Quæstore, libauerit. Hæc autem virtus tam generosa, tam mascula, in quæ tempora incidit? Neroniana: cùm videlicet nefaria, omnique caligine tetrior morum colluuies ita mortalium animos inundauerat, vt Nero princeps, neque suæ, neque

alienæ pudicitiæ parceret; & amictus nubentium Virginum specie, palam conuocato senatu, dote dicta impudentissime nuberet. cùm publicus Romanæ nobilitatis carnifex, qui tandem sui, curiam, quam libertate spoliauerat pridem, senatoribus exhauriret. Cùm in alienos thoros, dotali maritorum nobilium sanguine contaminatus inuolaret. cum è sicario citharædus, è Cæsare mimus, veras orbi terrarum vniuerso in amplissimo Romæ theatro tragædias daret, non Euripidis, Æschylique, sed suas, cùm aurum non è terræ, sed è populorum visceribus effossum in retia ad piscationem efformaret; nulla vt esset vspiam insanæ voluptatis illecebra, quam pretioso gentium dolore non emeret. cum vrbe Roma ad inane ardentis Troiæ spectaculum inflammata, ipse mali ominis præfica, rogo adsidens funestissimo, næniam caneret, vt extinctæ, quam tamen contemplabatur accensam. cùm humani generis contumelias ferro vltus, viscera materna transfoderet, nefanda monstrosi filij fœcunditate nocentia. cùm denique vicarias impuri spadonis manus imploraret ad cædem; vt qui omnes vitæ actus muliebri fœditate corruperat, ipsum etiam titulum mortis effœminaret. Et tu interea mihi ad excusationem scelerum, malignitatem non animi, sed ætatis obtrudis? tu

ad antiqua priſcorum ſæcula intempeſtiuè me reijcis, vt aliquam ſaltem ſpeciem virtutis intuear? quin ego te, diutiùs inſanire ſi pergas, ad Æſopi fabulatoris ętatem reuocabo, in qua cum beſtijs familiariter inter ſe colloquentibus tranſigas; & quod ſapientum calculo non poſſes, belluarum ſuffragio ex voto conficias. At video quid agat ludio verſipellis. de ſpe, quam in temporis excuſatione collocauerat, paulò ante deiectus, ad publicam Vrbis, Aulæque viuendi conſuetudinem prouocat. Verùm vlcus attingit non leuiter, oſcitanterque tractandum. Erit argumento tam neceſſario locus, poſt dies aliquot peridoneus; ne cum prolixa humanitate veſtra certare pergat prolixitas orationis meæ. Hæc autem pauca de multis, quæ in vniuerſum de excuſationum futilitate delibaui, eò referenda ſunt, ſi neſcitis, vt diſſertationum mearum expeditior in poſterum materia ſit, iſtiuſmodi, quaſi vinculis abſoluta. De cauſis nimirum perturbationum animi pro inſtituti mei ratione quærendum eſt; quas cum alias alij pro ingenio comminiſcantur, tam longe peregrinantur à veritate, vt excuſationum potius nomina, quàm perturbationum cauſas afferre videantur, fatum videlicet, ſidera, cæli temperiem, climata, corporis conſtitutionem, aliaque ſexcenta, quæ ſingillatim de-

tracta larua in bono lumine collocabimus. Si quid autem hactenus in ſuſcepta cauſa vobis non approbaui, næ ego aduerſarijs præuaricatus ſum, qui excuſationes accuſare, ſine aliqua excuſationis neceſſitate non potui.

Omni reducto excuſationum velo, quanta quanta eſt hominum improbitas in aperto collocatur.

PROLVSIO DECIMA.

DEcennium illud non magis Poëtarum carminibus inclytum, quàm Troiæ calamitatibus luctuoſum, tam prodigioſa rerum admirabilitate tranſactum eſt, vt poſterorum animos, poſthuma quidẽ, ſed magna tamen admiratione percellat. Siue enim Deorum altercationes in cœlo, ſiue Græcorum ad Ilium prælia contempleris, theatrum patet vtrobique actoribus fortaſſe par, omni certè tragædia maius, atque funeſtius. Verùm ego qui excuſationes accuſandas altera iam diſſertatione ſuſcepi, præuaricari non videbor in cauſa, ſi cæteris omnibus prætermiſſis ſola aduerſus excuſationes argumenta, ab ipſa Troianæ vrbis obſidione depromam. Anceps igitur, per me, toto decennio æſtuauerit fa-

tum; dum florentiſſimum Aſiæ regnum contrarijs numinum votis aut ſtat, aut cadit: de Græcorum victoria delibauerit per me fortuna diutius, nunc Achillis iracundiæ ſubinfenſa, nunc Hectoris virtute deterrita: excuſationes ego ad inertię patrocinium excogitatas in concione traducens, prima Deorum capita in ius vocanda, Homero teſte pronuncio. Et Iupiter quidem, ne quis è numinum plebe, ſtudio partium, aut Græcos foueret, aut Troianos, edixerat; cùm præceps è cœlo in Idæ latebras ſe coniecit: hoc eſt cùm neglecta diuinitatis prouidentia, ad inertiſſimas voluptatis illecebras ſponte prolapſus eſt. Tiberium diceres inceſtuoſum ſenem, ab neceſſarijs Imperij Romani curis, vt in infames Caprearum libidines auerſum. Vſa igitur mariti ſocordia Iuno, Troianorum iampridem exitio imminens; otioſè feriantem ſomno adoritur, mox Veneris cæſto turpiter implicatum, omni humani generis ſollicitudine, & dormiturientem, & vxorium prorſus abſoluit. Neptunus interea maturandum ratus, dum Iouis oculus conniueret in ſomnum, Græcorum fortunam iam præcipitem, labantemque reſtituit; & Troianorum res Aiacis præſertim Locri virtute peſſũdat. Expergiſcitur tandẽ bonus ille Iupiter, rerum humanarum procurator egregius, bellumque videt Iunonis,
atque

atque Neptuni artibus, inclinata propemodum re Troiana, recrudeſcens. Hic enimuero, vt æquum erat, excanduit: quid autem ageret iniqua Troianorum clade, atque adeò Hectoris ipſius ceſſatione perculſus? Amores opinor ſuos odiſſe iam cæpit, quòd in vltimum penè Phrygum exitium Neptuni odium, atque Iunonis armauerint. voluptates ſuas deteſtatur, quarum pretio tanta immerentum pernicies empta eſt. Somnum exhorreſcit, cuius deceptus lenocinio, extremis Troiæ calamitatibus indormiuit. Creditis? nugæ ſunt: in excuſationes plus nimio pronus (inquit doctiſſimus Homeri ſcholiaſtes Euſthatius) aliò culpam deriuat ſuam; & Iunonem acerbè increpans, verbera illi, ſuſpendium, incudes iam penè obrigenti minatur: hæc autem vt ſe collegit, animumque ferali denuntiatione peregrinatum reuocauit, ne ſuas fateri fraudes videatur, ipſa etiam Iouis exemplo, excuſationes adornat, omnemque admiſſi ſceleris inuidiam regerit in Neptunum: atque ita Troiæ periculo mutuis numinum excuſationibus illuſum eſt. Nimirum ingenioſa res eſt amor ſui, qui tum maximè induſtriam explicat, cùm aliquid culpæ prætexendum, ad tuendam innocentiæ famam vel neceſſitas perſuadet, vel vtilitas docet. tunc enimuero omnibus artis ſuæ machina-

mentis abutitur, atque vbi vel exempli vim, vel temporum iniquitatem, ſine conſcij obiurgatione animi, cauſari non poteſt; ad loci ſaltem conditionem excuſatione delabitur. Atque hoc caput erat, quod mihi è veteri argumento ſepoſitum, explicare nunc demum hodierna diſſertatione decreui.

Vide Senec. Epiſt. 50. *Non ego ambitioſus ſum*, inquit ad Lucilium Seneca, *ſed nemo aliter Romæ poteſt viuere: non ego ſumptuoſus ſum, ſed vrbs ipſa magnas impenſas exigit*: adde ſi libet, impurus ego non ſum, ſed Romani cæli hauſtus, & ſpiritus animalis neſcioquid in viſcera peregrini caloris inſinuat, quod pudicos eſſe non ſinit. Quid enim? ea in vrbe, quæ originem reuocat ad Æneam, Veneris ex meritorio cum Anchiſe concubitu filium; quæ creuit beneficio Romuli. inter furtiuos Martis, cum Veſtali quondam Virgine complexus procreati; quæ ciuium frequentiam Sabinarum ſtupris acceptam refert; quæ matrimonia ſcelere quæſiuit; flagitio contraxit affinitates; libidine ſoceros aſciuit; ſponſalia rapinis obſignauit; vxores adulterijs traduxit veriùs, quàm duxit, caſtimoniæ partes aliquę relinquentur? locorum vitia ſunt iſta non hominum. neque enim idem terris omnibus genius, idem ingenium eſt. nam quemadmodum agricolæ ſo-

Vide locum S. Cypr.

lertia factum videmus, vt non eadem cuique solo semina cum fœnore repetenda credamus (quoniam *in omni parte cultura*, ait Plinius, *valet oraculum illud quid quaque regio patiatur*) ita in excolendis variarum gentium animis vsu comprobatum est, alios alibi fructus seri, nec eundem morum, virtutumque prouentum, ab diuersis terrarum orbis regionibus expectandum. vtrobique videlicet varietatis argumenta, perpetuo naturæ miraculo depromuntur. Quis igitur morum censor tam vultuosus, ac minax, dum à Romano cœlo vel originem vitæ, vel animale pabulum haurio, mihi vitam ad Romanas leges exigenti iure succenseat? aut enim Veios migrandum Quiritibus est, aut è Quiritum consuetudine, quali quali Vrbis, Aulæque ingenio mores attemperandi. Vidit hoc olim fastidioso supercilio Vir Vmbricius, qui Romanarum viuendi artium pertæsus, & vrbis tamen vim, ad animi constantiam labefactandam pertimescens, maturè solum vertit, & Cumis quantumuis vacuis, sedem fixit, Sybillæ contubernalis.

Quid Romæ faciam? mentiri nescio; librum,
Si malus est, nequeo laudare, & poscere; motus
Astrorum ignoro; funus promittere Patris
Nec volo, nec possum; ranarũ viscera nunquam

Inspexi; ferre ad nuptam quæ mittit adulter,
Quæ mandat, norunt alij, &c.
necessariò fortasse, nedum prudenter Vmbricius, qui vrbanis induendis moribus impar, vrbanas saltem curas exuit; & Romanæ multitudinis vitia sua ipsius deportatione proscripsit. ea enim quia ablegare ab se, atque aliter in exilium mittere non potuit, exulauit. Ast ego indolis mitioris homuncio, aliam mihi semitam insistendam reor. ego ne truci quadam toruitate naturæ, à communi viuendi ratione in priuatas curas abductus, tacita morum obiurgatione exprobrantis speciem induam, vt me inauspicatum planè animal, obuia Aulicorum turba vel summoueat, vel declinet? ego tot procerum, tot amicorum, imo totius Aulæ vultum, vano modestiæ obiectu verberabo, vt iustissimis vapulem plebis imperitæ conuicijs? ego in media vrbis frequentia solitarius virtutis cultor, prætereuntium digito ad ludibrium designabor, intempestiuæ scilicet innocentię prodigium, Romanis oculis insuetum? Apage præcocem hanc, imprudentemque prudentiam, humanæ societatis inimicam. egregiè. Tu tamen interea lapides à Cælimontanis, aut Transtiberinis Saxellionibus non pertimescis! vsque adeò ne in omnem improbitatem Roma degenerauit, vt sine illius

contumelia probus esse non possis? tua ne pudorem Romanis virtus incutiet, quorum exemplis stetit quidquid vbique terrarũ gloriosum, atque inclytum floruit? Ibi ne virtutis solitudinem timeas, vbi virorum virtute præstantium non magnitudo tantum, sed multitudo te obruit? tam lippus es in exaggeratæ gloriæ lumine, in quo magnæ illæ priscorum animæ caligarent? O deplorandam Reginæ Vrbium mendicitatem, si vnico nititur tuæ virtutis ærario! ô despicatum virtutis imperium, si vnis morum tuorum legibus temperatur! Sed ô impudentissimam tuæ frontis temeritatem, si à via virtutis exorbitas, quia infrequentiam times, & fœdo opinionis errore, turpis mauis esse quàm solus. Verùm ne vrbis vnius, aut Aulæ causam agere videamur, latiùs oro vos, nostra sese effundat oratio; vt omnibus, quando licet, telis improbitatem exarmemus. Locorum ais vitia esse non hominum. Vetulam Harpastem narrat in Epistolis Seneca, ridiculam paternæ hæreditatis appendicem, postquam vel ætatis, vel fortunę vitio intelligentiæ lumen amisisset, oculis etiam corporis captam esse: quid enim oculis indigeret, cui iam occiderat sol? hæc autem fatua, cùm in cubiculo deambulans, viam non tam pedibus iniret, quàm manibus prensaret, ac quęreret, suę tamen

cæcitatis ignara, cubiculi tenebras calumniabatur; & pedagogum suum subinde, vt migraret, orabat, domus scilicet, non suæ frontis caliginem auersata. O quoties densam, quam circumferimus animo, vitiorũ noctem, vt accersitis ad excusationem loci vmbris extenuemus, intendimus! neque enim mentis caligo loci obscuritate discutitur, sed augetur. animus verò illustribus verę virtutis radijs imbutus, vel inter Cimmerios lucem, quam semel imbibit, retinebit. Præclarè apud Plutarchum Thales Milesium Alexidemum tyranni filium tum maximè ferocientem, oratione compescuit. Cùm enim is è cænaculo se furiosè proriperet, quòd locum non satis, vt opinabatur honestum, in conuiuio iussus esset occupare; hominem à turba seductum comiter obiurgauit Thales, quòd indignitatem loci ad se pertinere stultissimè iudicasset. generosè siquidem, ac sapienter Laconem iuuenem choragi contumeliam declinasse, qui postremo in chori loco constitutus, non modò iniquitatem iudicij ægrè non tulit, sed præfecto potius bonam mentem serio gratulatus est, quòd eam potissimum abiecti cohonestandi loci rationem inijsset. Nimirum nulla nos ad virtutem loci dignitas trahit; nulla ab virtute loci turpitudo nos reuocat. Hoc vnum nobis, sed luculentum in-

ter fortunæ deliria ſolatium eſt, quòd benè conſtitutus animus, quamlibet in partem verſari ſe, nullo negotio ſinit, erectus tamen, ſolidus, alacer, ſibi conſtans, & ſemper excelſus. Quod ergo ancipiti rerum humanarum turbine circumactus, atque humili depoſitus loco, in lubrico Aulæ culmine ſuſpicit immerentes, hoc ille non more vulgi, alienæ ſortis ludibrium putat, ſed ſuæ tyrocinium conſtantię, ſed diuinæ conſilium prouidentiæ. Quis enim cum paupertate rediret in gratiam, niſi ſapientiam raro trabeatam, ſæpius pannoſam in ſordibus coluiſſet? Quis Virorum principum aulas, humanæ diuinitatis auguſtale, Perſicis non adoraret obſequijs, niſi animus virtutis ingenio ad omnem magnitudinem effictus, vel Diogenis dolio, vel Anacharſis tuguriolo litandum potius eſſe didiciſſet? Quis pretioſa ambitionis pericula, periculis, angoribuſque non emeret, niſi ſapientiam intellexiſſet expoſitam omnibus, morum innocentia, atque animi demiſſione venalem? Quis denique humanæ gloriæ currum, temerarius aulicæ vitæ Phaëton non optaret, niſi prudentiæ monitu, alieno doctus infortunio (quæ omnium beatiſſima diſciplina eſt) plus timeret calamitatis in lapſu, quàm ſperaret felicitatis in curſu? Nec in Phaëtontis rotas imprudenter impegi: inſanus

ſiquidem adoleſcens, quam inter mortales diutiùs traduxiſſet vitam, in ipſo immortalitatis regno immaturè proiecit: & quaſi longè poſitas vitæ metas attingere, niſi ſero ætatis beneficio non poſſet, ipſos ſolis equos votorum importunitate conduxit, quorum pernicitate properaret ad mortem; vectura ſanè miſerabili, quæ aurigante luce incurrit in tenebras: vt hoc etiam caſu erudita mortalitas, non locorum, ſed animi vitia fateatur. Et ſane ita ſe res habet, Auditores, immanes illæ Gigantum ſtatuæ in profundam vallis planiciem depreſſæ, à magnitudine non degenerant, quam in ipſo Olympi, aut Caucaſi vertice ſuperbiùs oſtentarent. Stirpium ſint fata iſta, non hominum; vt ex telluris ingenio vel frondeant, vel areſcant; virtus propriæ tantum culturæ patiens, fœcunditatem, quam in alieno ſolo non inuenit, non deſiderabit in ſuo: excoli modò ſe animus patiatur, nec peregrinos imbibat ſuccos. Quid quod ne arboribus ſoli genius ſemper fatalis eſt? regionem narrat in geographicis Strabo, quam combuſtam appellant, exanguem, exſuccam, torridis ſemper vaporibus æſtuantem.

At licet infeſtus terram decoxerit ardor,
Vaſtaritque amplos peſtis Lipareia tractus;
Vinea combuſtæ ſe ſubtrahit vna ruinæ,

Et

Et læto grauidos extollens vertice ramos
Irrigat ardentes lenæo nectare rupes.

Vt mirandum non sit, si sterili etiam loco, & contumaci, virtutis germina sobolescunt, dum in ea terræ macie, solique proteruia, vitis tamen ramos feliciter explicat. Solem vides, opinor; (quid autem videas si cæcutis in sole?) sol ergo vtcumque radijs cloacas, cænumque perlustret, nunquam tamen è sterquilinio sordidus, è cæno lutulentus emergit. maior est diuinitas solis, quàm vt purgamentis istiusmodi contabescat. Et ne solis exemplum declines, quia solus est, illum ego incomitatum ire non patiar. Alphæus Arcadiæ fluuius, & Arethusæ amoribus, & Poëtarum carminibus nobilitatus, cùm admirabilior prodigijs fluat, quàm auro suo Ganges, in eo tamen vim omnem stuporis extorquet, quòd Adriatico, Siculoque immistus pelago, natiuam aquæ dulcedinem nec inficit, nec amittit, vt Philostratus autor est, sui videlicet compos animus, & virtutis tenax, quocumque tandem loco illum fortunæ deliramenta constituant, nocentibus vitiorum auris afflari fortasse potest, corrumpi non potest: nam sancto sapientiæ beneficio solidatus, nullis patet vel loci contumelijs, vel voluptatis illecebris, vel hostium fraudibus, vel sortis iniurijs. egrediamur tantis-

per, si libet, vt Athenas ipsas cogitatione profiscicamur; non in Pyræo tamen, aut in Areopago vos sistam, sed ad publicam flagitiosorum custodiam rectà contendam; meque in deuotum sontibus ergastulum vobis comitantibus penetrabo: quos autem in omnis turpitudinis receptaculo reperiemus? sicarios, opinor, parricidas, adulteros, perduelles, morum pestès, virtutis euersores. Apage. Seniculum contemplabimur seminudum, simis naribus, rugosum, sine succo, & sanguine, recaluastrum; vno verbo Socratem. Socratem dixi? oraculum appellare debueram, cuius ore diuinitatis arcana sapientia mortalibus propinauit: cuius moribus sanctitatis leges humano generi virtus edixit: cuius doctrina rectè philosophantium ingenia ad studium veritatis exarsere: cuius institutione, præclara iuuenum indoles ad omnis laudem honestatis effloruit. hunc autem Socratem mortis expectatione gestientem potius, quàm attonitum, compellare si liceat, vt tanti nos infortunij causas edoceat; quid non tam illum, quàm pro illo sapientiam responsuram putatis? bene est, ô Iuuenes, à recta virtutis semita, dum Socratem quæritis non aberrastis. Fateor impegistis in carcerem, sed in quo Socratis animus immensa naturæ spatia peruagatus, supremam asseritur in libertatem. huc

illum non ad popularium odia exſaturanda Aniti, Melitique calumniæ compulerunt, ſed volentem traxerunt fata, vt carceri detraheret ignominiam: vbi enim virtus eſt, carcer eſſe non poteſt; excelſus ſiquidem animus, ac ſui plenus, vbicumque libertatem non inuenit, facit, & ergaſtuli tenebras ſole ſuo virtus illuſtrat. Infame hoc flagitioſorum hominum antrum potiùs, quàm domicilium, Socratis conſecrat ſanctimonia, vt templum exinde poſſit eſſe virtutis, quod buſtum iampridem fuerat improbitatis. in hoc magnæ mentis ſacrario ediſcet rerum opinionibus deluſa mortalitas, nullibi amplum exaggeratæ virtuti theatrum deeſſe, quando inter imminentis meditamenta ſupplicij geſtum facit, omni Roſcio maior, atque venuſtior.

Sed quid ego Socratem diutiùs interpello, cùm in ſui me admirationem rapiat Theodora? illa inquam Theodora, quæ, quam à nuperrimo theatro lucem accepit ampliſſimam, eidem theatro reddidit cumulatam? Et tu quidem Virginum fortiſſima, vel in carceris ſqualore, contabeſcens, vel inter ferarum ſæuitiam, Faunorumque dementiam interrita, vel diuitiarum, otij, voluptatis blandimentis inuicta, in tui obſequium mortalium animos miraculo virtutis accendis: at in turpiſſima iſta impuritatis officina quid ages? ec-

ce tibi ex aduerso nescioquis, & miles, & adolescens, & in lupanari: quò te deprehensa pudicitia conuertes? audi Virgo iam loquitur,

Parce metu Theodora; trucis tibi militat oris
Asperitas mollem quando auersaris amantem.
Cypria si faciles coqueret mihi flāma medullas,
Non ego terrifico durassem pectora ferro;
Ferrū horrescit amor, ferrū indignatur amorē.
Nunc quia virginei custos inuicta pudoris,
Effera blanditijs, sæuos mitescis adenses,
Vota sequor, quæ virgo prais: tibi miles amorē
Deuoueo, castoque Venus cadit hostia Marti.
Sponsor ego nō spōsus ero: Theodora quid hæres?
Nec tamen armatos in colla pudica furores
Exercere iuuat; procul hinc absistite diræ.
Communis me relligio, me numinis ardor,
Me tua virginitas in lustra infanda volentem
Traxit, vt in Ventos cadat ars delusa Tyranni.
Quid tibi cū titulis? tibi quid cū fornice Virgo?
Ah fuge pollutas maculosi carceris auras.
Atque hostē validū illecebris & fraude potentē
Vince dolis, prosterne fuga: fuga vincit amorē.
Nec tamen imbelli generosi pectoris astus
Frango gelu; sume arma tuis non æqua lacertis,
Virtuti tamen æqua tuæ: sume arma, necemque
Quam non expectat fugiens molire Tyranno.
Hinc galea bene tuta, nefas mentire subacta

Virginis, obtutu ſemper defixa cadente:
Ipſe pudor tibi iura dabit, quem conſcia virtus
Adſciſcit ſocium, non quem ſcelus ore colorat.
Obliquos ſic falle oculos, fallentur; & ore
Spectantũ victrix iuuenum excipiere procaci.
Interea fugies Veneris præda irrita: tecum
Candida purpureis veniet victoria pennis.
Aſt ego non ſceleri, ſed inerti obnoxius iræ
In me fata voco: veniant modò fata, cruore
Fortunam abſoluã, ſacriſque operatus, ad aras
Victima ſeruati dicar cecidiſſe pudoris.

Inter hæc anxia, vt oportuit, nec ſatis militi fidens Theodora, vndequaque circumſpicit. Iuuenem videt, ætate florentem, atque adeò ſi voluptas ſuadeat, amoribus opportunum: ſi autem paranda ſit vis, robore præferocem gladium in expedito. Locus ipſe omnem libidinis ſcenam obijcit meditanti. Theodora ergo ſuperis, atque conſcientia adhibitis in conſilium, & ad morum ſanctimoniam nihil officere loci turpitudinem gnara, mori certior, quàm peccare, Didimo in hæc verba reſpondet.

Quicumque impuris ſuccedis ſedibus hoſpes,
Et geris audaci tela vibranda manu:
Si te virginei ſitis ambitioſa cruoris
Torquet, & emeritus prouocat arma pudor;
Non moror immanes metuendi militis auſus;

Obuia vulneribus pectora prædo feri.
Prædo feri, sãguisq; trucẽ meus imbuat ensem,
Purpura nobilior nulla pudoris erit;
At me terret amor, si te Venus vrget amãtem,
Iam concreta rigent ossa perusta gelu:
Viscera iam cæco saliunt labefacta tumultu,
Iam tremit, inuictus, qui fuit ante, pudor.
Ah tua degeneres non carpant viscera flammæ,
Turpis erit duro in milite mollis amor.
Ah ne bellaces mala fax effæminet æstus,
Vince cupidineum pectoris igne rogum.
Quod si forte meas optas torrere medullas.
Non tibi me timidus conciliabit amor;
Res odijs peragenda; meos mercaberis ignes,
Si furor iratas pellet in arma manus.
Non amo blãditias sed amarũ in milite vultũ;
Forma placet studijs apta placere suis.
Non qui cõplexus, sed qui ferus expedit ensem,
Qui vomit indomitas ore flagrante faces,
Gratior ille mihi est. Ferrum ergo in pectus ada-
Si quid amas, primũ pignus amoris erit [ctũ,
Ergo feri, nostramque fidem iam sauciat ensis,
Munera transfixo in pectore conde tua.
Aut si non fallax nostras vox impulit aures;
Si pia concepto numine corda calent;
Aduoluor genibus Virgo, promissa reposcens
Arma, quibus, poßit tutior esse fuga;

Non humilis, sed casta fugam meditabor, eunti
Non timor insternet, sed pudor ipse viam.
Dedecus effugio, mortem non deprecor; hostis
Sæuiat, expecto vulnera, non abeo.
Ad cædem si fata vocant, inopina reuertar,
Nec te sponsorem funeris esse volo.
Sãguine te redimã, redimet mihi vita pudorẽ;
Sanguine gaudebit erubuisse pudor.

Has autem masculæ virtutis voces; egregia hæc documenta castitatis, ex Vestæ penetralibus, è conclaui Lucretiæ, ex adytis pudicitiæ, an potius è Floræ sterquilinio, è Thaidis cloaca, ex officina libidinum accepimus, Auditores; & ad excusandam tamen morum intemperantiam causamur fœditatem loci, & Cumas discedit Vmbricius, ciuemque Sybillæ donat, quòd in Vrbe sine vrbis contumelia probus esse non potest. Infelix. Hominum animus natura immortalis, & sanctus, cognatione etiam diuinus, in hoc corporis ergastulum Dei consilio detrusus, an ideò sordidi contagione diuersorij corruptus obsolescit? Illis fortasse, qui proni in ventrem, mera voluptatis mancipia in vitiorum cæno volutantur; non vobis, quorum virtus, atque sapientia suo inuoluta lumine alienis tenebris insultat.

De eruditione per ſomnia ad ſomnium Scipionis.

PROLVSIO VNDECIMA.

HOminum vita vigilię ne an ſomno potius comparanda videretur, ambiguè hactenus diſputatum eſt, Viri ſapientia, & dignitate clariſſimi. Et perpetuum ſanè curarum examen, quibus exedimur: mens inquies, omniſque tranquillitatis impatiens : cogitationum non tam viciſſitudo, quàm æſtus: inconſtans perturbationum reciprocatio: cupiditatum euripus, argumenta ſunt animi nullam vnquam quietis partem delibantis, & prorſus exſomnis. Contra verò deſidioſum vitæ genus, atque iners, quo mortalium plerique torpeſcunt : inania rerum ſimulachra ambitionis artificio in animis fabrefacta: ingenioſa phantaſiæ deliramenta, quibus non ſine prudentiæ opinione deſipimus: in conquiſitione virtutis negligentia , cuius culturæ altum quodammodo indormimus, an non hominem arguunt ſomniculoſum, & continuis ſomniorum ludibrijs opportunum? Vſque adeò natura rerum in hanc nos ſcenam mortalitatis incogitanter abiecit, vt vigilantes ne an dormiturientes

turientes gestum in vitæ fabula faciamus, per disputationum ambages anquirendum sit. Hinc præclara illa somniorum ciuitas, per proteruam irridendi libidinem à Luciano descripta nobis incurrit in oculos: quam ego veris tantummodo ingeniosi nebulonis historijs dignissimam arbitrarer, nisi me Dauidis auctoritas in eam sententiam abduceret, vt in Vrbe somniorum, hoc est in Principum Aulis, imaginem ipsorum ad nihilum redigendam esse statuerem. Verùm vtcumque se res habeat bene est. Illa eadem natura rerum, quam paulò ante, veluti mortalium incuriosam calumniabar, rebus humanis tam prouidè, tam amanter, vno verbo, tam maternè consuluit, vt ne somnia quidem nostra sine fructu, eoque vberrimo euanescere patiatur. mentem quæso vos diligenter aduertite. Mortales, ærumnosum, & deuotum laboribus genus, necessariam collabentis iamjam corporis quietem, diurnæ defatigationis pretio mercantur à somno. Tunc enimuerò molestias in loco seponunt, quando illas omnino deponere, humanitatis iure non licet: & quoniam omnes vitæ calamitates exuere frustra conantur, obliuionem è somni penetralibus accersunt, cuius beneficio si non mœror, acrior certè mœroris sensus hebetatur, atque retunditur. Hominem ergo vobis somno

resolutum fingite (quid autem fingatis? si circumspicitis inuenistis; ego neminem ne oculis quidem designabo) fingite tamen, vt libet, ne aliquis orationem meam in crimen vocet. Videbitis laruam hominis desidiosè proiectam; explicatis temerè brachijs, & collabentibus; ore patulo, hiantique, inertibus oculis, & penè rigentibus; atque, vt semel dicam, resupinatum hominis cadauer, cui nescioquid halitus indultum sit, vt spirabili hoc indicio, & maximè fugitiuo, abstrusa in visceribus vita deprehendi posset. Huic autem simulachro veriùs quàm homini, tunc potissimum per somnia eruditio sese cælestis insinuat, cùm lubrico leuis halitus discrimine vix distat à morte. Sapiētia nimirum capaces, quibus sese ingerat, nacta mentes, tàm profusè se prodigit, vt etiam per somni furtum iucundissimè obrepat incautis; & ne arduam, ac longè positam illius conquisitionem causari quis possit, ipsa vltro excubat dormientibus, vt inertissimam tunc erudiat vitæ partem, cùm erudiri se somniare fortasse potest, optare certè non potest. Atque hoc demum erit hodiernæ dissertationis argumentum. Cùm enim siue casu, siue consilio in magni Viri somnium, hoc est Scipionis, offenderim, atque illius explicationem proposuerim laboribus meis, illud veluti prolusio-

nis loco indagandum puto, ecquid tandem lucis haurire animus ab vmbris possit: nisi si veritatem à laruis doceri velit, nec illudi se à nocturnis mentis ludionibus intelligat, sed institui. Facessant hinc igitur prolixæ de somnijs disputationes, ambitiosis philosophantum vocibus agitatæ: nec portas suas (corneam velis, an eburneam tu videris) patere nobis iubeat Homerus; nec præstigiator Artemidorus ludicra somniorum interpretamenta nobis obtrudat. In solido labor est noster, & ne somnum quidem, quantumuis à curis vacuum, à vitæ tamen institutione feriatum volumus.

Et sane vsque adeò constans de somniorum diuinitate, exactis retro sæculis, inoleuit opinio, vt oraculis etiam locum fecerit, quibus, vt cum Tertulliano loquar, stipatus est orbis; Amphiarai scilicet ad Oropum; Amphilochi apud Mallum; Sarpedonis in Troade; Trophonij in Bœotia; Mopsi in Cilicia; Hermiones in Macedonia; Phasiphaë in Laconica. apud hæc nimirum, somnia, vt alibi responsa, petebantur; quorum monitu quid persequendum sibi, quid fugiendum vnusquisque statueret; eosdemque haberet, & vitæ magistros, & somni arbitros, & artifices somniorum. Iam verò in captādis somnijs quàm multiplex siue religio, siue consuetudo, quàm

varia? alicubi ſiquidem Amphiarao, cæſo ariete facientes, vt teſtatur Pauſanias, ſtratis in ipſo templo hoſtiarum pellibus incubabant; ibique per ſomnum obijciendas ſibi diuinitùs rerum imagines præſtolabantur: quem deinde morem ad Fauni oraculum, in Albuneæ lucis Virgilius ſapientiſſimè tranſtulit;

Vid. 7. lib. Æneid.

—huc dona ſacerdos
Cùm tulit, & cæſarum ouium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petiuit,
Multa modis ſimulacra videt volitãtia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio.

Cùm enim Tibur ab Amphiarai filijs domo profugis, & conditum fuerit, & nomen acceperit, prudenter omnino Virgilius commentus eſt, paternos ſacrificandi ritus eodem à Tiburno meo fuiſſe traductos. Alibi verò Naſamones apud parentum ſepulchra; Celtas apud virorum fortium buſta, ſomnia captare ſolitos docet Tertullianus: Daunios verò, Calabroſque ad Podalirij tumulum dormire conſueuiſſe tradit Zetzes. Quid quòd vario morborum genere diu multumque vexati, vbi deſperata Medicorum ope, precariam non traherent animam, ſed agerent, in Æſculapij fanum delati, prænuntia, vt Hieronymus loquitur, quærebant ſomnia; quibus

de Medicinæ viribus edocti, certa sibi, cæterisque ad morbos abigendos remedia compararent? Et vniuersam quidem medendi artem somniorum beneficio coaluisse primùm, non Iamblicus modo; sed apud Artemidorum permulti, atque adeò iustis curationum libris, quas per somnium accepere, Geminius Tirius, Demetrius Phaleræus, & Milesius Artemon ostendunt. Quod ego explicatiùs aliquanto pro argumenti necessitate declararem, nisi mentem ea subiret cogitatio, ne traduci se Medici oratione mea suspicarentur. Obuersantur adhuc animo ex præteritis dissertationibus offensiones, cùm valetudinem diligenter curandam non esse contenderem. neque is ego sum, qui adamantina corporis firmitate solidatus, Medicæ nationis iracundiam formidare non debeam. quid si ergo illorum curationes mera somnia esse, vel ipsis Medicorum tabulis conficerem? an non verendum mihi esset, ne si leuis motiuncula, vt homines sumus, febris suspicionem moueret, explorata per dissimulationem arteria, elleboro cerebrum peteret Medicus, dum purgandam potiùs bilem morbi ratio suaderet? procul igitur insana hæc auiditas offensionum; modò illud à Medicorum humanitate mihi liceat impetrare, vt meo etiam nomine somniare tantisper velint. Aeo-

liam quippe in viſceribus rugientem circumfe-
ro, cuius fremitu, ac violentia eò ſæpe deducor,
vt extremum vitæ naufragium, mente non mi-
nus æſtuante, quàm corpore, perhorreſcam: nec
vllus adhuc Neptunus repertus eſt, qui tumidas
præcordiorum iras placare potuerit. Sed ad inſti-
tutum redeo, nec à Medicis tamen longius aber-
rabo. eorum ſiquidem princeps Hippocrates,
ſomniorum (de ijs loquor, quæ cum veritate
conſentiunt) efformationem vel in Deum, vel
in Naturam reijciens, Dæmonum ingenium ab
hoc artificio ſemouit: at Gregorius, & doctrina,
& dignitate, & vitæ ſanctimonia Magnus, Dæ-
mones etiam inter ſomniorum architectos enu-
merat. Hinc celebris extitit apud illuſtres Ca-
tholicæ religionis Theologos de ſomniorum ve-
ritate ſententia; quorum alia diuina, quædam
naturalia, multa dæmoniaca, tripertita, eaque
aptiſſima diuiſione nuncuparunt. Nos verò na-
turalibus, ac dæmoniacis conſultò poſthabitis,
ſola diuinorum peruestigatione, ita definiemus
orationem, vt exordiri potiùs tractationem rei,
quàm conficere in præſentia videamur. Verùm
etiam in argumento, quantumuis obuio, opi-
nionum diuortia cæca mortalium ingenia ſom-
niarunt. Ex Epicureorum ſiquidem grege non-
nulli, ſubitarij diuinæ dignitatis aſſertores, è vo-

luptatum cæno proſiliunt, & cæli patrocinium ore impuriſſimo profitentur, dum quæcumque ſomnia diuinitatis poſſeſſione deijciunt. An Deorum immortalium imperturbata tranquillitas, (ſic philoſophicè delirant) omnique celſior faſtigio maieſtas, eò ſe humilitatis, laboriſque deijciet, vt otiosè dormientium lectulos obeat; fœdè ſtertentium ſegnitiem munerum ſuorum diuinitate ſollicitet; animis contagione corporis conſopitis ſapientiæ theſauros obtrudat? Vſque adeò ne natiuæ beatitatis impatiens aberrationem ſibi diuinitas quærit, vt præclaras rerum imagines ſomniculoſis mortalium mentibus inſcribat? Tantum illi à feliciſſima ſui contemplatione vacat, vt non cum homine, ſed cum inertiſſimo hominis ſimulachro per quietem velit ociari? O proteruam inſaniſſimè philoſophantium diſciplinam! ô capitula inanitate pleniſſima! ô turpia voluptatis mancipia, luctuosè ridicula! Sed bene eſt AA. ijdem nunc aduerſus ſomniorum diuinitatem grunniunt, qui ſemper Dei prouidentiam calumniantur, & rerum humanarum incurioſum illud Numen effingunt, ne tam impudentibus intereſſe delirijs videatur; quibus dum Deum actuoſum negant, ſtipitem faciunt; dum interminabilem illam atque vbique diffuſam diuinæ naturæ am-

plitudinem, vno cæli ambitu circumſcribunt; cum Diogene in dolioli anguſtias furioſè detrudunt. Ingenioſiùs fortaſſe decipiunt, qui alios ſapere plerumque docuerunt, Plato, atque Ariſtoteles; quorum vterque nequaquam à Deo ſomnia mortalibus immitti disertè pronũcians, in eam curam Dæmonum ſolertiam, artificiumque tranſcribit. Sed alijs atque alijs argumentis, pro inſita opinionum varietate, rem ſibi conficiendam vterque deſumit. Et Ariſtoteles quidem, cùm perditiſſimos etiam nebulones inter ſomniandum multa didiciſſe compertum haberet; indecorum videlicet, & ab incomprehenſa Dei bonitate alieniſſimum exiſtimabat, ſi nigras illas animas, omnique ſcelerum impuritate maculoſas, puræ candore diuinitatis aſpergeret. Plato verò cùm nullam inter Deum, atque homines intercedere poſſe conſuetudinem opinaretur, per Dæmones, quaſi per internuntios, Deum ſe rebus mortalibus immiſcere, illorumque miniſterio, quæ diuinitùs euentura ſunt hominibus ſignificare ſtatuebat; quæ ſententia ante Platonem Empedocli, atque Pythagoræ tribuitur à ſapientiſſimis viris; poſt Platonem verò placuit Apuleio, inter Platonis aſſeclas non poſtremo. Verùm Ariſtotelis ratio ipſa rerum experientia facile refellitur, vt in loco dicemus:

Platonis

Platonis verò commentum egregiè ab Augustino conuellitur; hoc est ab eo, cuius ingenium, atque doctrina naturam rerum adeò onerauit, vt tot iam sæculis anxiè secum ipsa luctata sit, nec parem tamen Augustino dare potuerit.

Illud igitur certò statuendũ est, quædam somnia mortalium animis diuinitus immitti, sine vllo probitatis, scelerisque discrimine. Docere id apertissimè potest apud antiquæ superstitionis cultores, oraculorũ multitudo ad somnia petentibus immittenda (vt sub dissertationis initium diximus) cõparata. Quorsum enim tot precibus, ac sacrificijs poscerẽtur à Deo, si Morphei nescio cuius arbitrio, per hominum cubilia cum Phantaso temerè volitarent? neque hîc ego, aut aniles Philostrati de Thianæo narrationes, aut ridicula Iamblici mysteria, aut fabulosum Sinesij vehiculum, aut denique Stoicorum commentationes, & placita commemorabo: cùm enim, Dauide nobis verba præeunte, *omnes Dÿ gentium Dæmonia* sint, quæcumque somnia ab ethnicis diuinitate donantur, ea nos in Dæmonum astum, ingeniumque transferimus. Solidiora ergo ex diuini Codicis tabulario testimonia repetamus. Et in Numerorum quidem libro Deus proteruam Aaronis, & Mariæ aduersus Mosen petulantiam retundens: *si quis* inquit,

Psalm. 95. vers. 5.

Num. cap. 11. vers. 6.

fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnia loquar ad illum: quod diuinitatis oraculum vsu ipso comprobatum fuisse, Abrahami, Abimelechi, Iacobi, Labani, Pharaonis, & sexcenta alia, tum veteris, tum noui testamenti somnia, manifestè declarant. Quoniam verò, & vsu multiplex, & varietate mirabilis æternæ prouidentiæ vis eò semper collineat, vt vndequaque humani generis felicitas erumpat; hinc factum cum Viris sapientissimis opinor, vt somniorum etiam non idem prorsus finis, nec eiusdem generis fructus videatur; quædam enim ad homines à sceleribus absterrendos in mentibus excitantur, quòd Abimelecho, Regi Geraræ, & Labano contigisse in sacris literis legimus; alia vt ad præclarum aliquod facinus perpetrandum adhortentur, vt Gedeoni, ac Iudæ, eiusque copijs accidit; nonnulla ad arcana rerum aperienda, seu quæ in lucido illo, humanisque oculis imperuio diuinitatis latibulo delitescunt, seu quæ magnas Imperiorum conuersiones, & Rerumpublicarum vicissitudines parturiunt, vt Israëlis, Ægypti, Nabuchodonosor. Multa denique vt somniantes erudiant, quòd felicibus B. Ioseph, & Magorum exemplis liquidò discimus. Atque postremum hoc est somniorum genus, de quo

multa in posterum dicturi sumus.

Quomodo Rhetorica Dialecticæ altera ex parte respondeat.

Ad primum caput Rhetoricorum Aristotelis.

PROLVSIO DECIMASECVNDA.

ATheniensés Athenis non indisertè, vel ab ab indiserto laudari, vox est eius, qui cùm omnia ad normam veritatis exigeret, nihil ad voluntatem, mortalium sapientissimus, Apollinis ipsius testimonio dictus est. Cùm enim apud Platonem Menexenus de ijs laudationibus mentionem iniecisset, quæ militibus pro patria fortiter occumbentibus exhibebantur, satis vnumquemque præsidij ad eloquentiam allaturum, eo potissimum nomine Socrates iudicabat, quòd Athenienses in Atheniensium panegyri essent ab Oratore laudandi; hoc est apud eos, qui pronis auribus egregia suorum facinora, atque in ijs propriæ commendationem virtutis acciperent. Præclarum viri prope diuini documentum in rem meam transferre sedulò cogitanti, illud veniebat in mentem facile me, quantumuis hebetem, & infantem, in ea vrbe de laudi-

Plin. l. 7. c. 34. & l. 34. c. 6.

Plat. in Menex.

bus eloquentiæ copiosè atque illuminatè dictu-rum, in qua ea non tanquam peregrina diuerso-rium, ad breuis vsuram temporis collocauit, sed primò domicilium quasi vernacula, mox etiam imperium veluti dominatrix instituit. Verùm dum negotium spei plenus aggredior, sensi tan-dem malo meo doctus, quàm malignè vires ani-mo, in ipsa operis aggressione, respondeant: vt Socratis demum repudiato consilio, illud apud me seriò, constanterque statuerim, eloquentiam Romæ, hoc est in ipso eloquentiæ regno lauda-re, laboriosum in paucis, aleæque plenissimum opus esse censendum. Quis enim, per Deum im-mortalem, quis, inquam, tam strenuè, ac nauiter impudens reperiatur, qui si modò velit præteri-torum memoriam temporum refricare, aut co-gitationem in disiecta passim, & collabentia an-tiquæ Vrbis monumenta conuertat, hiscere au-deat de laudibus eloquentiæ, non vno dicam, Cic. 2. de Orat. aut altero spectante Roscio, sed spectantibus illis priscæ facundię quasi luminibus in oculos incur-rentibus, quorum vel sola recordatione cuius-cumque tandem Oratoris alacritas retardatur, deterretur audacia, latera debilitantur, vox de-ficit, verba denique in ipso dicentis ore moriun-tur? Equidem quoties in veteris Capitolij rude-ribus recidiuæ maiestatis argumenta contem-

plor; quoties inter fori ruinas officij moderatricem curiam accuratè requiro; quoties extra pomærium in Tarquiniorum campo Marti consecrato, Comitiorum reliquias curiosè perlustro; quoties rostra illa ab Antiatum nauibus auulsa, & iuxta curiam prope Comitia collocata recordor, Quirites, continuò ingentes illæ animę oculis obuersantur, quæ tam luculentum Vobis eloquentiæ patrimonium pepererunt, vt scientiarum omnium procreatrices Athenas de auito viderimus benedicendi principatu deiectas. Illas ego mecum tacitus admiror, illas quasi quædam diuinitatis simulachra contemplor, illas mutire si velim, habere mihi videor non tam infantiæ testes, quàm vindices temeritatis. Ego videlicet nouitius declamator, & si vnquam aliàs, nunc certè post tam diuturna in literarum studijs interualla in Oratorum exedris peregrinus, ab omnibus ingenij, doctrinæque præsidijs destitutus, nulla vsque adhuc latinè dicendi exercitatione limatus, illud mihi ambitiosius, an arrogantius sumam, vt in hac luce populi Quiritium, in hoc amplissimo sapientiæ theatro, vobis videlicet Viris amplissimis audientibus, de laudibus eloquentiæ verba faciam? hoc est, nisi me fallit animus, tam illiberaliter agam, ac rusticè, vt illius ornamenta dicendi simplicitate corrumpam; il-

Cic. prò Flacc.

De quo Liuius l. 2. & 6.

Liuius Decad. 1. l. 8. Plin. l. 16. c. 4.

lius copiam orationis ieiunitate conficiam; illius ſplendorem obſcuritate ſermonis obducam; amplitudinem anguſtijs circumſcribam; lepôres aſperitate contaminem; vires elidam tenuitate, acrimoniam ſtupore retundam; tarditate impetum frangam, maieſtatem humilitate debilitem, omnia ſuſque deque permiſceam; atque ibi demum exſibilandam omnibus exponam ingenij mei ſterilitatem, vbi triumphare non inepti Oratoris debuiſſet oratio? Non vſque adeò iratos ſuperos habeo, Quirites, mihi credite, non habeo. Quoniam verò dum VRBANI doctiſſimi ſimul, atque ſanctiſſimi Principis imperio, non tam ab Aula detrudor in Academiam, quàm ipſam Academiam iubeor in Aulam traducere, labores meos auſpicari ab eloquentia ſtatui, ne aut turpiter aberremus à ianua, aut laudationibus, quod aiebat Horatius, merces extrudere velle videamur, age, ac nouo prorſus exemplo, quid potiùs in eloquentia reprehendi meritò poſſit, ipſo Ariſtotele duce, proluſionis loco breuiter attingamus: atque ita fiet, vt ego paulò ante commemoratum inſcitiæ, impudentiæque periculum modeſtè declinem, nec tamen ab inſtituti mei rationibus, in prima ſtatim congreſſione diſcedam.

Epiſt. l. 2. ep. 1.

1. Rhet. c. 1. Dialecticæ ἀντίστροφον Rhetoricam Ariſtoteles

appellauit, ideſt, vt M. Tullius interpretatur, ex altera parte reſpondentem, finitimam, atque cognatam. Verè mea quidem ſententia, atque præclarè. Communis ſiquidem vtrique facultati campus excurritur; vtraque de rebus omnibus in contrarias partes communiter diſſerit; idem genus vtramque complectitur; ab eodem quaſi trunco ambæ proficiſcuntur. Non libet hìc in ſingulis immorari: illud tamen animaduerto, Quirites, eodem planè loco Dialecticam, ac Rhetoricam ea potiſſimùm de cauſa habendas eſſe, quòd ex vtraque Sophiſtæ infeliciter orti ſunt, genus hominum turbulentum, ac fallax, ad perdendam veritatem, atque animos prauis opinionibus imbuendos, infelici ſidere profeminatum. Neque aliter hæc accipiantur à vobis, atque à me dicuntur, Auditores. Intelligo ſiquidem Sophiſtæ nomen dignitatis olim, honoriſque pleniſſimum fuiſſe; nam & apud Athenæum artis Muſicæ moderatores, & apud Suidam Medici, & in Clemente Alexandrino Poëtæ ſingulari hac Sophiſtæ appellatione cenſentur. Scio celebres illos Aeolum, Siſiphum, Herculem, Protheum, omnes demum, qui ex Platonis definitione Heroës dici meritò poſſunt, eoſdem etiam Sophiſtas honoris gratia, nuncupari: vt taceam interim, quòd de Solone ſapientiſſimo

Themiſt. orat. 4. Plato in Protagora Philoſtr. l. 1. Sophiſt. Athen. l. 14. Clem. Alex. in Protrep. & alibi. Lucian in Rhet. præcept. Plato in Cratylo.

Isocr. orat. de permut. Themist. orat 4 Tertull. lib. de anim. c. 24. in apologet. c 47. Chrysost. in Ep. Apost. ad Ephes. Philost in Hippia. Lucian. in Bisacc. Dio 1. l. 11. Philostr. in Scopeliano. Declamat. 29. Philostr. in Aristid. Eunap. in Proenesio Aristid. oratione 2. Plat.

sene Isocrates, atque Themistius; de Pythagora terrestri illo oraculo, Tertullianus memoriæ prodidere. Noui Sophistas, vt viros è cœlo delapsos admirabili hominum concursu, & pompa exceptos; publicè ciuitate donatos, tribubus inscriptos, legationibus honestatos: eorum imagines in priuatis Bibliothecis asseruari solitas legi: illos tanquam genios, & formæ angustioris Indigites vbique gentium cultos apud Libanium obseruaui: illis statuas colosseas, ne hominum præstantissimorum memoria interiret, celeberrimo in loco positas cum magnificentissimis elogijs didici: apud Platonem denique Deos ipsos, & quidem maiorum gentium Deos, Iouem in Minoë, Plutonem in Cratylo, Amorem in Conuiuio, Sophistas dictos esse comperio. Atqui ego non de excellentibus illis viris hodiernam disputationem instituo, Quirites. Sophistam cùm dico, hominem intelligo ita omnibus instructum dolis, vt siue tortuoso disputandi genere mentes adoriatur, & pungat; siue fuso, explicatoque sermone ad animos suauiter affluat, atque illabatur, semper tamen, vel dialecticis captionibus eludat hominum intelligentiam, vel perturbationibus animi auditorum sollicitet voluntates. Neque id à me temerè excogitari, testis erit satis opinor locuples Græcorum

rum

rum Patrum disertissimus Clemens Alexandrinus, qui vniuersam Sophistarum disciplinam duplici hoc fallendi artificio potissimum contineri, & quodammodo coalescere affirmatè pronuntiat: quod fortasse hauserat à Platone in extrema illa dissertatione, quæ Sophista inscribitur, siue de Ente. Cui ergo mira videri iam debeat Rhetorices, ac Dialecticæ affinitas, atque consensio, ab Aristotele initio operis indicata, cùm vtraque ad labefactandum genus humanum studiosè conspiret, licet vnaquęque diuersa grassetur via; in Sophistam vtraque artis suæ thesauros non tam liberaliter conferat, quàm prodigat impudenter, quibus ad communem omnium perniciem infeliciter abutatur? Neque ille se deserit, Auditores, sed strenuè, atque constanter demandatas sibi partes stolidè ingeniosus exequitur. Hinc illæ insidiosi, vibratique sermonis argutiæ ad simpliciorum animos implicandos; hinc genus illud præstigiarum cauillationibus, versutijsque conflatū; hinc verborum aucupia, & tendiculæ literarum; hinc labyrinti, nexus, effugia, ludificationes; hinc contorta, & aculeata sophismata; hinc denique, vt cum Seneca loquar, solertissimæ nugæ, quibus rusticorum, aut iuuenum mentibus, callidissimi ineptiarum artifices imponant. Quorum aliquem si lubrica

Stromat. l. 1. Idem docet S. August. l. 2. de doctr. Christ.

Nissen. con. Eunom. lib. 12. Iulian. in Cæsar. Eunap. in Maximo Lucian. in fugitiu. Epist. 117.

huiuſmodi, atque implicata argumentatione deceperint, tum demum quaſi cum Perſarum Rege manus conſeruerint, aut de Mithridate triumpharint, ſtatuam ſibi è pario credo marmore, aut ex ære Corinthio ponendam in Curia poſtulabunt. Huccine tandem recidit egregius ille calor animorum hauſtus è cœlo? huccine ingenij vigor à Deo conditore mortalibus inditus? huccine volucres intelligentiæ motus, ipſa naturæ deſtinatione felices? An tanti eſt tormenta quædam cruciandæ ſimplicitatis, & ſuſpendendæ veritatis excogitare, quòd alicubi dixit Tertullianus, vt eorum inſolentia victus neſcioquis de triuio bardus frontem manibus tentet ſuam; exploraturus ſcilicet vtrum cornua fruticentur, quæ non illi natura rerum procreatrix inſeuit, ſed in eius caput ſcurrilis Sophiſtæ garrulitas impegit? Ita enim apud Laërtium & Senecam iſtorum de grege feſtiuus, & dicax, ingenioſè nugatur, vt vnumquemque primò dicat habere, quod non amiſit, mox neſcio quē habere cornua, quod ea non amiſerit planè conficiat. O ſubtilem non infaceti nebulonis collectionem! ô prædicanda operoſè delirantium meditamenta! Flauium Domitianum, portentum illud Cæſarum dementiſſimum, contumelijs veterum monumenta proſcindunt, quòd ſumpto ſibi borario

Plato in Eutidemo.

Lib de anima cap. 18.

Laërt. in Chryſip. Sen. ep. 45. & 49. Agel. lib. 18. cap. 2. Sext. Empir. Pyrron. hypotipoſ lib 2. ca. 22.

Sueton. in Domit.

ſecretò muſcas ſummo ſtudio captaret, captas muſcarius carnifex acuto ſtilo configeret. Cæſaream planè curam, cladem imperatoria virtute digniſſimam. At oro vos, Quirites, quid tandem grauiùs, quid ſeueriùs, quid ſanctiùs agitant ingenia Sophiſtarum, dum plagas neſcioquas verborum perplexitate contexunt, inde fallacibus concluſiunculis, quaſi punctim feriunt imprudentes? Scepticorum ſane princeps Ariſto, ignauum, atque iners hoc diſputandi genus aranearum telis ait eſſe perſimile, quæ licet artificioſum quid indicare videantur, inutiles tamen eas, & ad ſolam muſcarum venationem opportunas experimur.

Ita Cic. 4. Academ.

Cic. l. 4. de finibus ita Cic. lib. de fato. Diog. Laërt.

Atqui ſi leuia ſunt, ſi vana, ſi deſpicata hæc ludicra philoſophantium ſomnia; ſi dum ſapienter, & cogitatè deſipiunt, nihil afferunt præter ludibria ingeniorum, & nugatorium gloriæ cito contabeſcentis aucupium, næ tu dum illos prolixiùs inſectaris (inquit non nemo) vmbras ſequeris fugientes, & vaneſcentia rerum ſimulachra complecteris. Audio. Non abiectum tamen atque humile apud vos erit, opinor, Platonis nomen. at ille nihil habet antiquius, quàm verſipelle hoc philoſophiæ monſtrum Socratis manibus iugulare. hinc omnes diſſerendi formas pari fælicitate perſequitur, vt veteratorium ani-

mal eleganter in Gorgia, ingeniosè in Eutidemo, facetè in vtroque Hippia, acutè in Sophista, in Protagora artificiosè confodiat. Atque vtinam, Quirites, nihil esset nobis magnopere formidandum ab ijs, præter fallaces importunæ loquacitatis illecebras; esset cur nobis iure gratularemur, quicumque bonarum artium studia, morum institutione, cultuque animi definimus. At est aliquid maius, quod bonorum animos vehementer commoueat, est quod in improbissimos cauillatores disertorum hominum doctrinam extimulet, prouocet eloquentiam, irritet ingenia; est quod viri sapientissimi, hoc est vestri similes, auersentur, oderint, perhorrescant. Postquam enim capitula illa luctuosè ridicula, malè in veritatem animata, leuioribus versutijs, quasi quadam velitatione luserint, & prima mendacij rudimenta posuerint, tum demum veluti tentatis viribus, exactoque tyrocinio ferociores, infestiùs insurgunt, impressionem faciunt, arcem ipsam probitatis inuadunt. Tunc enimuero quæ cernuntur passim vulnera simplicitatis? quæ sapientiæ clades? quæ strages animorum? quæ funera veritatis? quæ busta virtutis? Nec iam indoctas gregariorum animas artibus dignantur suis, superbissimi ludiones, sed in ipsa consularia, & prætoria sapientum capita debacchantur.

De hac re viden. Senec. ep. 45. 49. 82. 83. 85. & 111.

Lucian. in Ioue confutato Ariftoph. in nubibus.

S. August. l. 2. de doctr. christ. Ari-

Vidit hoc Stoicæ diſciplinæ anteſignanus Epictectus, dum æquè hominum ingenia contra Sophiſtarum temeritatem præmunienda, atque cuſtodiendum animum aduerſus fortunæ licentiam dixit. [Ariſtot. lib. 1. Elench c. 8. Arrian l. 3. c. 3. initio Vide etiam Clem. Alex. Strom. lib. 1. Plotin Ennead. 1 lib. 3. videndus omnino.] Vidit Ariſtoteles illud naturæ miraculum, qui vim ab iſtiuſmodi peſtibus etiam ſapientioribus imminentem, doctiſſimis editis libris anteuertit, debilitauit, infregit. Vidit Socrates, qui, Plutarcho teſte, eam diſputandi inijt rationem, ſibi vnicè propriam, quam ὥσπερ καθαρτικὸν φάρμακον adhiberet, ad inutiles Sophiſtarum contentiones, & ſordes eluendas. [In quæſt. Platon.] Viderunt inter Chriſtianæ religionis antiſtites longè doctiſſimi Nazianzenus Baſilius, & Rupertus, qui malum dæmonem, vaferrimum primorum Parentum deceptorem, Sophiſtam per contumeliam nuncuparunt. [Nazianz. orat. 14. Baſil. Homil. 12 Rupert. l. 3. in Gen. cap. 7.] At nullus opinor hoc vidit, ſiue ad intelligentiam acutiùs, ſiue ad experimentum efficaciùs, ſiue ad vtilitatem opportuniùs, ſiue ad opportunitatem fructuoſiùs Catone Cenſorio; cuius ego ſententiæ dum recordor, ſi non animus alienatur à ſenſibus, diuturna ſaltem rei admiratione defigitur. Audite quæſo diligenter Quirites. Romam Carneades ab Athenienſibus miſſus eſt, de mulcta deprecanda legatus. Is ad redarguendas Chryſippi ſubtilitates, elleboro caput iampridem ſolitus præparare, tunc [Gell. lib 17. cap. 18. Plin lib. 25. cap. 5.]

Val. Max. l. 8. cap. 6. totus ad pompam fictus, nescio quos famæ rumusculos, inani sapientiæ ostentatione nundinabatur. Eò igitur deuentum est, vt de iustitia primò, inde contra iustitiam pari animi contentione dissereret. Plutarch. in Catone. Hæsit nimirũ Cato veritatis cultor, & custos eximius; alióque male feriati Sophistæ versutiam transferens, de legatione ab Vrbe pellenda retulit ad Senatum: veritus scilicet, ne Romana Respublica, quantumuis, vt cum Plauto loquar, oculata, in argumento tam graui, versatilis ingenij laqueis caperetur, & præposterum aliquid, atque peruersum de iustitia nolens, volens, aut statueret, aut sentiret. Proh tuam, Cato, nimis humilem, nimis abiectam de Populo Romano sententiam! Quid enim? semigræculi nesciocuius loquacitatem Senatus, Populusque Romanus sibi timendam putaret? nefarij, & propè insanientis declamatoris calliditatem non depræhenderet Senatus Populusque Romanus? ille ille Senatus, qui terrarum orbem vniuersum incredibili sapientiæ suæ admiratione compleuit: ille qui remotissimis dissitas interuallis, & toto diuisas orbe regiones doctrinæ fama copulauit: ille qui amplissimorum Regum consessus legatis hostium visus, imminentem Reipublicæ iugulo superbissimum Principem prudentiæ opinione deterruit: ille qui victrici-

Flor. l. 1. c. 18. Plutarc. in Pyrrho Liuius l. 9. Cic. 1 Tuscul. quæst. initio & 2. de finibus.

bus armis intima Græciæ peruagatus, non tam Capitolium victarum gentium manubijs, quàm Vrbem doctrinarum spolijs locupletauit: ille qui non rariùs de vitijs, quàm de hostibus triumphator, & arma repressit armis, copias copijs fudit, victorias victorijs obscurauit, & audaciam consilio, sapientia temeritatem, fraudes prudentia, constantia leuitatem, fide perfidiam profligauit; ille qui tanquam cæleste oraculum iura gentibus, populis sanctiones, leges imperijs, decreta Principibus scripsit: ille cuius penè lactentis incunabula latinæ eloquentiæ communia rerum natura constituit; cuius adolescentis in sinu ipsa etiam adoleuit; quo iam ætate integro ipsa maturuit; quo senescente consenuit; quo decumbente decubuit: ille qui vt fines Imperij sola orientis, & occidentis solis peregrinatione definiuit, ita cælo animos, sideribus gloriam, rectè factorum commemorationem immensis propè voluminibus circumscripsit: ille inquam Carneadis nesciocuius delirantis insidias pertimesceret? mali aliquid sibi ab impuri Sophistæ declamatione metueret? Reipublicę salutem istiusmodi præstigijs in discrimen adducendam crederet? Potuit armatus Annibal, & sæpe victor, & Vrbis ipsius mœnibus applicitus, ad portam Collinam licenter obequitans à Populo Roma-

Valer. Max. l. 7. c. 2 & l. 6. c 6. Liuius lib. 15. Florus l 2. c. 2 Valer. l 2. c. 2. Liu. lib. 42 c. 8. Claudian. in Stilic. paneg 3. Rutil. Numat. in Itinerar. lib. 1. Hor. carm. lib. 3. od 3.

Dionys. Halicarn. in Præfat antiq. Rom.

Liu. lib. 26.

no contemni; & inermis in media vrbe Carneades otiosè declamitans, à Populo Romano timebitur? Post Trasimenum, post Alliam, post Cannas, execrata Quiritibus nomina, toties funestis populorum cladibus impetitum Romanum stetit imperium, & vnius eiusdemque mendacissimi nugatoris voce labefactatum semel Romanum cadet Imperium? Vidit Roma iam ciuibus propemodum exhausta ad Anienem fluuium posita hostium castra, nec timuit; imò tunc potissimum milites sub vexillis in Hispaniam transmisit; & ad inania Græculi cauillatoris mendacia exterrebitur Roma? Nimirum ita est A A. si per otium libet annalium monumenta reuoluere, atque pacatas, & liberas ciuitates cogitatione metiri, quos concionum fluctus, quas insanæ multitudinis tempestates, quæ naufragia Rerumpublicarum nõ reperiemus Sophistarum artibus excitata? Vt enim parum syllogysmis, atque argumentatione aliquando profecerint, concitato certè, ac vehementi dicendi genere (quod alterum erat caput prolusionis meæ) tumultu, ac trepidatione in animis excitata, eò apertis Rhetoricæ viribus Auditores sæpiùs impulerunt, quo latentibus Dialecticæ cuniculis non potuissent fortasse protrahere. Quod ne mirum alicui videatur, huius ego victoriæ causas,

Claudian. in Stilic. l. 3. Florus lib. 2. cap. 6. Liuius l. 26.

causas, Vobis, vti spero, non improbantibus, breuissimo orationis ambitu comprehendam.

Hominum animis, ab ipso statim humani generis exortu, affectiones quasdam à Deo inditas fuisse, nemo ex sapientioribus ambigit, si modò Stoicorum nationem excipias, qui eas arbitrantur voluntate susceptas. Harum verò affectionum ea vis est, atque præstantia, vt si ad rectam vitæ institutionem cum Ratione conspirent, perfecta tranquillæ Reipublicæ forma in nobis existat. Ratio siquidem à Deo mortalibus tanquam legumlatrix imposita, intelligentiæ, ac voluntatis veluti consulum ministerio, in aristocratico vtitur principatu: affectiones autem animi, ac sensus corporis, plebem videlicet imperitam, habet in potestate. Verùm si forte imperanti facultati sentientis animæ satellitium obstrepat, & incalescente affectionum seditione, populari libidini seruire miserandum in modum Ratio cogatur; tunc enimuerò intoleranda rerum peruersitate (quod Tyrius Maximus Platonicorum elegantissimus dixit) Pericles abit, exulat Aristides, moritur Socrates, Nicias amandatur, prouincias cupiditatibus suis destinant Sphacteriam Cleo, Trasillus Ioniam, Siciliam Alcibiades: hoc est animus legitimo Rationis imperio subductus, in voluptatibus discinctus, in iracundia præceps, Differt. 15.

in ambiendis honoribus immodicus, impotens in gerendis, in secunda fortuna elatus sine modo, in aduersa deiectus sine spe; tyrannidem inuehit virtutum omnium exilio deplorandam. Atque hæc est illa tyrannis, quam in Platonis Gorgia Oratoribus adscripsit Polus. Cùm enim imperium in animi perturbationes, & in Philæbo Plato, & in Rhetoricis Aristoteles Oratoribus adiudicarint, viribus illi tribunitiæ potestatis abutentes, cæcam affectionum multitudinem versant, atque agunt arbitrio suo. Quoniam autem huiusmodi motiones eorum sententiam

2. Rhet. mutant, vt docuit Aristoteles, quorum in animis commouentur, hinc tandem fit, vt Oratores perturbatos semel, atque efferuescentes auditores, vel adducant quò velint, vel vnde velint abducant, & in sua vota, libera parendi necessitate

Plutarch. in Gracch. compellant. Vos ego testes disputationis meæ, vos adstipulatores appello Athenienses, Argiui,

Diod. l. 1 Plut. in quæst. Græcæ & in Solone. Romani, Megarenses, Oratorum artibus de imperio deturbati, libertate spoliati, mutua ciuium strage confossi, vltima penè internecione deleti. Vos Pisistrati, Pericles, Alcibiades, Gracchi, magna vtique procerum nomina, magna elo-

Iust. lib. 2. Cic. 3. de Orat. & in Bruto. quentiæ numina; sed funesta Patriæ, sed ciuibus luctuosa. Vos Egesiæ, Cineæ, & quocumque tandem nomine dictus es, Bizantiæ declamator

legum hostes, Vrbium euersores, osores vitæ, Plut. in Pericle Laërt.
vos inquam exemplo opportunè docebitis, Ora- in Aristip.
torum vi mortalium corda percelli, constan- Cic. 1. Tusc. quæst Sext.
tiam labefactari, ingenia præstringi, voluntates Empir. aduers. Ma-
illigari; vbi præsertim non per aures tantum, sed them. c. 18.
etiam per oculos traiectæ rerum imagines, audientes stolida quadam admiratione defigunt. Quis enim animus ita ferreus est, quæ viscera Val. Max.
tam lapidea, vt illa non expugnet acerrimus vi- lib. 8. cap. 10.
gor oculorum, terribile vultus pondus, accommodatus singulis verbis vocis sonus, efficacissimus corporis motus, cùm oratio pronuntiantis affectibus exardescens, tanquam amentata vehementius intorquetur? Adeste quæso animis, Quirites, quotquot adestis corporibus, adeste diligenter, vt humanitas vestra postulat, reique præstantia: narrabo facinus, non à maiorum annalibus, monumētisque petitum, sed nouum omnino admiratione plenum, expectatione maius, paucis admodum cognitum, multis fortasse penitùs inauditum.

Fuit superioribus annis in ipso Italiæ corde non nemo (cuius nomini parcitur, vt pudori parcatur) religiosus in paucis, & rebus & diuini nominis cultum spectantibus mirificè addictus. Verùm is, vt fert humanarum rerum vicissitudo, sanctimoniæ calore paulatim intepescente,

illatam domesticis suis cladem vlturus, in apertum penè latrocinium descendit. Coacta siquidem desperatorum exulum manu, noua quotidie incredibilis edebat documenta feritatis: atque vt est vberrima fœcunditas scelerum, eò improbitatis, dementiæque processit, vt non raro dira, ac detestāda impuri capitis flagitia ipsi etiam scelerum administri obstinatissimè auersarentur. Hoc perditæ crudelitatis impedimentum, vt q̄ua posset arte remoueret, contaminatos latrocinij sui socios dissimulato consilio conuocabat: atque ex editiori collis clementer assurgentis cliuo totus ad modestiam, pietatemque compositus, oculis lacrymis tumescentibus, de Christi Domini cruciatibus disputationem instituebat. Et quamuis ad ferrea etiam pectora confringenda, sufficere potuisset qualis qualis atrocitatis tantæ commemoratio, dolores tamen illos omni cogitatione diriores non solùm singillatim enumerare, sed acri etiam, & queribunda oratione amplificare: discissum verberibus corpus, rigida spinarum corona traiectum caput, manus, pedesque acuminato ferro confixos, prodigiosos imbres sanguinis, nouercale fellis, & aceti poculum, omnia denique ad sensum commiserationis exprimendum, lacrimis profusè manantibus, admirabili animi ardore,

acerrimo geſtu corporis recenſere; donec ingens ſociorum conſecuta collacrimatio emollitos iam animos, atque flexibiles lamentabili teſtificatione patefaceret. Verùmenimuero quid expectatis, Quirites? vt homines profligatos, ac truces in Chriſti Domini commiſerationem inflammet? vt vitam per omne nefariorum facinorum dedecus decurrẽtem aliò deflectendam maturè commoneat? vt ætatis anteactæ piacula lacrimis eluenda proponat? vt ſanguinem pro ſanguine reddendum prædicet? nimis religioſa ſunt hæc, atque ab immaniſſimo omnis ſceleris architecto prorſus aliena. at effuſam erga nos Seruatoris munificentiam ſimulatis lacrimis deridebat? charitatem eleuabat? pietatem eludebat? Dei hominis mortem acerbiſſimam miſericordiæ ſimulatione inhumanè facetus excipiebat? Vulgaria iſta ſunt, atque impijs vſitata. Atrox nefarij declamatoris ingenium, funeſta infamiſſimi prædonis eloquentia nihil niſi nouum, inauditum, turbulentum, impium meditatur. Quid igitur, dicat aliquis, quid interpuncta gemitibus verba, quid oratio crebris agitata ſuſpirijs agebat? fingite vobis quàm vultis tetrum, execrandumque facinus, Quirites, horribilius erit quod dicam, ſi tamen dicam, atque omniũ opinione funeſtius. Animos nactus mi-

ſerabili dolorum commemoratione delinitos, ac faciles, quique iam quamlibet in partem verſari poſſent, tum demum totis eloquentiæ viribus effuſis, quò inexpiabilis libido ſuaderet, cæcos, ac perturbatos impellebat. Vidiſſes in oculis ardere ſæuitiam, tumultuari in pectore crudelitatis incendia, quorum veſtigia in truci quodam frontis horrore legiſſes. Frendebat dementiſſima ſicariorum manus, & arcanis quodammodo furijs agitata, in quodlibet inauſum, ac paulo ante votis omnibus deteſtatum facinus ferebatur. Ita ne verò? cruor ille delicatus, ac regius, qui de innocentis Agni corpore lacero, fixoque ſcaturijt, ad hominum voluntates in omnem improbitatem compellendas fuit adhibendus? Tu ne inquam purpura ſalutaris, ac ſancta, quæ vt mortalium animos, quotidiana criminum contagione decolores in priſtinam lucem reuocares, è diuini pectoris concha vulneris atrocitate confracta, die illo funeſtiſſimo emicaſti, ac ſcena rerum, hac fæce temporum in memoriam reuocari debuiſti, vt flagitioſi latrones tuis facibus inflammati manus extremis ſceleribus inquinarent? Tu ne auguſtum Dei hominis caput ſacrarium Diuinitatis, ſed ſangui ne, ſpinis, crinibuſque conuulſis dehonoratum, in humani generis ſalutem Deo par enti deuotum,

proponendum fuisti mentibus posterorum, vt in tui commemoratione nominis nefariorum hominum feritas recrudesceret, & desperati declamatoris exultaret oratio? Tantum peruersitatis, tantum dementiæ, tantum temeritatis? O tempora portentis istiusmodi planè funesta! ô mores teterrimis istis pestibus planè corruptos!

Atque hæc ferè sunt, quæ de duplici Sophistarum artificio dicenda susceperam, ad Rhetorices cum Dialectica cognationem, ex Aristotelis opinione cognoscendam; quæ licet exaggerata, ac propè tragicè ferali oratione incogitanter amplificarim, non eò tamen consilia retuli mea, vt nobilissimas disciplinas, veræ sapientiæ suis artibus ancillantes malignè traducerem. Verùm quemadmodum in Gorgia Socrates, facultatibus, quæ tum ad corporis valetudinem, cùm ad institutionem animi à Viris sapientibus adhibentur, enumeratis, earum statim assentatrices copiosè declarat, ita ego monstra hæc disciplinarum, humanæ inertiæ vitio, ad germanæ doctrinæ simulationem efficta, ipso statim initio in bono lumine collocaui; ne quorumdam ingenia lubrico artium confinio, & indiscreto, quod aiunt, rerum colore fallantur. Quam in sententiam cùm me non amor partium, sed studium veritatis impulerit, nec fucum facere prudentis-

Plut. in Gorg. vide Quintil. l. 2. cap. 16.

Idem præstat Max. Tyrius dissert. 10.

dicis

ſimis iudicibus videar, ex Areopagi legibus ſine peroratione perorabo.

De memoriæ præſtantia ſimul ac fragilitate.

PROLVSIO DECIMATERTIA.

NEſcio quonam hominum generis infortunio factum ſit, vt quæ mortalibus, vel ad ornamentum præclara, vel ad præſidium neceſſaria diuinitus obtigere, ea incertis obiecta caſibus, certis iniurijs opportuna nobilitatem imbecillitate compenſent; fructum fragilitate corrumpant. Non immorabor in ſingulis, ne ambitioſè videar mœroris alimenta conquirere. Verùm (vt de vitæ breuitate cum Hippocrate, ac Teophraſto non querar) eximia illa humanæ pulchritudinis dignitas, atque maieſtas, nonne tanta humanæ infirmitatis humilitate deprimitur, vt non tam de illius præſtantia gloriari, quàm lugere pro huius debilitate poſſimus? illuſtris planè res eſt, ſingularis, ac propè diuina benè compacti corporis pulchritudo, & quæ non ſolemnia tantum in Græcorum ludis certamina, quod legimus in Atheneo; ſed (ſi Poëtarum more fabulari licet) iuſtiſſima Dearum quoque iurgia prouocarit, regij paſtoris, eiuſdemque iudicis

dicis arbitrio dirimenda. Atque vtinam semina illa offensionum, atque rixarum, in Idæ vertice Paridis sententia præfocata, in cæli hortos infelici satione translata non essent; non haberet cur tantopere in libris de Republica Plato Homericas Deorum pugnas exagitaret, styloque confoderet. Verùm ita contigit Auditores, Æterna illa numina, admirabili semper animorum consensione, in terrarum orbis administratione constantia, vbi semel Græci de pulchritudine repetenda litem Troianis contestati sunt, (quæ integro decennio vtrimque ferociter agitata, Troiani tandem imperij excidio perorata est) illico distracta partium studijs exarsere: iidemque cælestis Reipublicæ Senatores, qui, vt in Charidemo Lucianus animaduertit, in Titanum temeritatem consentientibus animis, armisque sæuierant, mox Helenæ pulchritudine de mentis sanitate deiecti, odijs inter se plusquam ciuilibus transegere: & quamuis in pertinaci illa, & maximè luctuosa Troianæ vrbis obsidione, filios suos certò perituros, Deorum plerique cognoscerent, tanti tamen fuit vnius sibi, fæminæ pulchritudinem vindicare. Marti simul, ac Veneri vulnere stetit Helenæ forma, vt Homerus est auctor. Sed delirantium sunt hæc somnia, vocibus fusa Poëtarum atque ipsa suauitate nocen-

tia, vt alicubi queritur Tullius. Non inficior. Sapientum tamen somnia imperitorum vigilijs prudentiora esse non ambigo. licet enim veritas à Poëtis tanquam à testibus exigenda non sit, eam tamen Fabularum inuolucris doctrinæ speciem præseferunt, atque sapientiæ, vt morum, vitæque magistri à prudentioribus audiant. Neque aliud vel Paridis iudicio, vel Deorum digladiatione voluerunt, quàm vt ingenio, diuitijs, imperio, cæterisque fortunæ bonis vnam corporis pulchritudinem, eorum exemplo anteferendam intelligamus. Hinc minus iam eorum admiratione, seu potius stupore commoueor, qui apud Pausaniam præstantissima Medusæ forma prope dixerim exanimati, decantatæ sæpius fabulæ locum fecere, vt Gorgonis aspectu in lapides degenerasse credantur. Qui enim auspicatissima inter omnia formosorum occursum retulere, næ illi diuini vultus siue radium, siue simulachrum in elegantia formæ quodammodo coruscare, cum Platonicorum elegantissimis opinabantur; cuius illicio hominum animi violenter abrepti, corporisque diuersorium perosi, in extraria, vt ita dicam, pulchritudine conquiescerent. Et meritò quidem animos aucupatur formæ venustas, quæ ab animis oritur, eorumque beneficio, Plutarcho teste, in corpora deriuatur. Cùm sint er-

go munera pulchritudinis, & genere maxima, & numero infinita, & specie præclara, & efficacitate mirifica, & ipsa commemoratione iucundissima; an non eadem esse oportuit, & stabilitate, constantia, & viriditate florentia, & soliditate perpetua, & viribus incorrupta, & diuturnitate immortalia? si pulchritudo ad ornatum, & pompam corporis diuinitus est oblata mortalibus, an non eam saltem decuit simul interire cum corpore? & sibi tamen, heu quàm celeriter infelix immoritur! momento temporis elegans illud; non iam ludentis, aut sese tentantis, sed serio suis honoribus blandientis naturæ machinamentum, ipsa dixerim natura nouercante, dissipatur, dissoluitur, euanescit, Nimirum flos est corporis pulchritudo, flos sanitatis indelibatæ, flos animæ pulchro innatus corpori, futuræ flos virtutis, & maioris præludium pulchritudinis: ita disertè Græcorum disertissimi docuerunt; vt genus humanum dum sapientissima floris appellatione venustatem sibi fingit in animo, simul tamen formæ fragilitatem, pulchritudinis fugam, oris speciem deflorescentis intelligat. Lubrica quippe res est, Auditores; caduca, prope diurna, atque adeò continuò contabescens, vno verbo, florea elegantia vultus humani; vt apposite impauidus sacrarum literarum philosophus Iobus pronun- Iob.cap.14.

ciarit aliquando de homine, *qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra.* Auream quamdam virgam mirabilium operum molitricem, Mineruæ suæ affinxit Poëtarum Plato: qua cùm Vlyssem leuiter attigisset, omnium opinione celeriùs ora pulcherrimi principis occupauit situs; honestissimi capitis crines effluxere; nitida cutis exaruit, elanguit vigor oculorum, flos masculæ, atque, vt ita dicam, heroïcæ pulchritudinis prorsus extabuit. Nimis operosè diuina se Mineruæ virtus exeruit in re leuissima, & quæ numen, quod aiunt, è machina non requireret: satis erat, vt existimat Phauorinus, inclyti Ducis corpus vel triduum fame conficere; vel si libebat febricula pertentare, aut rem arbitrio temporis permittere, aut animum importuni spiritu mœroris afflari: tam obuia, tam parata, tam multiplex pulchritudinis iactura est. Hinc non minus verè, quàm tragicè, in ea fabula, quæ ab Hippolyto nomen accepit, consenescentem formam Seneca lamentatur.

Senec. in Hipp. act. 2.

Anceps forma bonum mortalibus,
Exigui donum breue temporis,
Vt velox celeri pede laberis.

Et si liceret per parodiam Poëtarum maximi versus vsurpare, an in formam, quæ ille de fama cecinit, opportunè non caderent?

Forma bonum, quo non aliud velocius vllum
Mobilitate perit, vireſque amittit eundo.

Vide Virg. 4. Æneid.

Vt ignoſcendum propemodum impijs Petronij vocibus dixerim, qui pulchritudinis vitream, hoc eſt in ipſo ſplendore pereuntem maieſtatem deplorans ait,

O fallax natura Deûm, quæ prima dediſti
Ætati noſtræ gaudia, prima rapis.

Petron. Satyr. p. 65.

Hæc omnia cùm apud me ſerio meditarer, non ideò facturum me operæpretium exiſtimaui, ſi mortalium quærimonijs intermiſcens meas, morienti pulchritudini communi veluti funere parentarẽ. Verùm id vnum potius ago diligenter, vt æquioribus animis me de memoria diſſerentem audire, pro veſtra facilitate velitis. Quod vt confidentiſſimè ſperem facit humanitas veſtra, argumenti magnitudini par, atque in dicentis ingenium omnium opinione prolixior. Si enim detrimenta pulchritudinis, (quod caducum ſummæ cutis integumentum, ad implendam præcipuè adoleſcentiæ ſcenam conceſſum eſt) vſque adeò moleſtè ferunt plerique mortalium, vt quotidiano penè conuicio cum rerum natura rixentur; an non æquiùs ego illius malignitatem in honeſtiſſima concione traducam, quæ cùm inter præclaras animæ dotes, memoriam hominum generi largita ſit (quo præſidio nihil

bonarum artium ſtudijs præſtabilius accidit) illam tamen ijs periculis obiecit, ſeu intemperijs potius agendam permiſit, vt vel odiſſe muneris ſui dignitatem, vel inuidia humanæ fœlicitatis laborare videatur? Quod vt probaturum me non longa diſſertatione recipio, ita fidem meam facile liberabo, ſi primo loco memoriæ laudibus curſim enumeratis, illius imbecillitatem, qua par eſt animi commotione defleuero: mox quid à maioribus acceptum, per manus nobis poſteritas, ad iacturam ſarciendam tradiderit, continenti quodam tractu orationis aperuero.

Et argumentum ſanè ad dicendum nactus ampliſſimum, non tamen Poëtarum more, ad Muſas in ipſo diſſertationis exordio prouocabo, vt per eas mihi liceat in earum ſacraria pedem inferre; ſed Critiæ apud Platonem monitis excitatus, ipſam potius Mnemoſynem obſecrabo, vt abditos, ac retruſos imperij ſui theſauros, vobis in oratione mea per otium contemplandos exponat: atque ita fiet, vt luculentum apud vos extet pignus diuinitatis, qua memoriam olim à priſcis ſapientibus decoratam ſcriptorum monumenta teſtantur. Multa quondam, & poteſtate diſparia, & munere diſſimilia, & appellatione diuerſa, & forma contraria numina fuiſſe comperio. Priſca ſiquidem mortalium gens, in decer-

nenda hominibus immortalitate vſque ad prodigium liberalis, Deorum magis, quàm hominum cenſum auxit; pluresque cœlo mortales intulit, quàm peregrinos ciuitate donauit. Nec Ægypti portenta commemoro, hortenſia videlicet numina, ſerenis, vt ille ait, Nili imbribus irrigata; latrantes item Deos hoc loco prætereo: illorum potius rationem habendam Deorum, ſine vlla veræ religionis iniuria ſtatuo, quæ cùm à virtutibus & appellationem ſimul, & munus acceperint, tanquam admirabile mortalium bonum, ſpecie diuinitatis à ſapientibus iure coluntur. Hos autem cùm dico, Mentem intelligo, Amorem, Fidem, Concordiam, Honorem, Virtutem; & huiuſmodi multa Auguſtini viri ſanctiſſimi æternis literis conſignata; eleganti M. Tullij ſtilo poſteritati tranſmiſſa. Inter quæ nomina, dignitatis, venerationiſque pleniſſima, cùm Memoria Mnemoſynes vocabulo, apud antiquiſſimos deſignata meritò veniat, nonne illa ſatis ad immortalitatem, ac laudem præſidij à tam illuſtri notione mutuabitur? Et decuit omnino, ſi auguſtiſſimum Dei templum à Demoſthene mortalium pectus appellatur, eas potiſſimum humani animi dotes diuinitatis elogio cohoneſtare, quæ cùm ſint nobis diuinitus datæ, multum de cæleſti cognatione trahunt, atque

originem ſuam cum dignitate repræſentant. Verùm vt hoc de reliquis animi quaſi numinibus dicatur idoneè; Memoria ſanè quemadmodum reliqua dignitate, ac viribus antecellit, ita loco, atque honorifica ſedis appellatione, à cæteris quaſi à minorum numinum plebe, ſecernitur: nec in homine templi adyta, in quibus colatur, vt reliqua, ſed cæli prætorium, in quo cum Ratione imperet, occupauit: quod vt planiſſimè intelligatis aduertite.

Humani corporis formam, & quandam quaſi ſtructuram diſtributè diſpertiens in Timæo Plato, medullam capitis globoſam, ac teretem, quam cerebrum nominamus; agrum fœliciter excultum, atque ſubactum, ad diuinum ſemen, hoc eſt Rationem, excipiendum dixit. Appoſitè, vt ego quidem arbitror, atque ſapienter. At non minus aptè, & procul dubio magnificè magis Homerus eundem cerebrum cæli nomine definiuit: in quo videlicet præclara illa numina, de quibus paulò ante diſſerebam, Ratio, atque Memoria, tanquam in diuinitatis auguſtali, communicatis vtrinque faſcibus dominantur. Quod aut excogitatum temerè, aut ſtultè pronunciatum affirmabit nemo, qui calamitoſus ſponte non ſit, & ambitioſè infelicitatem aduletur ſuam. Si enim hominum corpora animorum

carcerem

carcerem eſſe tenebricoſum, ac fœdum opinabantur philoſophantium antiquiſſimi, in quem illa omnia confluxiſſent, quæ apud inferos Poëtarum excogitauit ingenium, Cocytus, Acheron, Styx, Prometheæ volucres, Tantali epulæ fameſcentes, & huiuſmodi deliramenta quamplurima; cur tàm miſeri conſultò ſimus, vt cæli etiam beatitatem, atque delicias non agnoſcamus in nobis, & lethæo obliuionis fluuio Memoriæ diuinitatem non opponamus? In Trophonij certè templum ad vota nuncupanda, & oraculum conſulendum deſcenſuri, epotis primò obliuionis liquoribus, ſtatim Memoriæ vndas hauriebant; vtriuſque ſiquidem fontem propè templum Pauſanias in Bœoticis collocauit. At video, niſi me fallit animus, quid negotium faceſſat ijs, qui cùm eruditos Mythologorum libros accuratè peruolutarint, ægrè admodum ferunt, in cerebro à me conſtitutam eſſe memoriam, quæ in auribus ſedem fixit. cùm enim frontem Genio, Iunoni brachia, pectus Neptuno, cingulum Marti, Veneri renes, Mercurio pedes, Mineruæ digitos dicata fuiſſe annalium monumenta tradiderint, aures eaſdem Mnemoſyne, ſiue Memoriæ conſecratas prodidere. hinc illud elegantiſſimi paſtoris

—Cinthius aurem
Vellit, & admonuit.

Hinc Plinij verba, *est in aure ima memoria locus*: immo (vt qui ſapientiam profitentur aliquando deſipiant) in Citharædi digitis emicare Memoriam quidam putant: dum aliud agens, & audientibus obuerſus, ad numerum tamen, atque concinnè citharam pulſat; erunt etiam ſi Deo placet, qui memorioſos, vt cum Frontone loquar, pedes exiſtimabunt, dum incogitantes reuertimur domum. Verùm faceſſant hæc ſomnia. Humana Anima, immortalis, indiuidua, ſimplex, nec in ſingulorũ partes diſtracta membrorum, nec vniuerſa corporis mole confuſa, ſemper ſibi præſens, nunquam non actuoſa, ſuis vndique poteſtatibus, quaſi ſatellitio circumſepta, & videt in oculo, & mouetur in pedibus, & ratiocinatur in capite, & tangit in manibus, & recordatur in cerebro: eadem tamen recordaretur in pedibus, ſi memoriæ conditoria, quæ in cerebro illi rerum natura compoſuit, in pedibus inueniret. Nimirum inſtrumentis, ijſque corporatis operatio animę definitur, dum adhuc peregrinatur in corpore. Fixum igitur apud nos ſit, Quirites, memoriæ numen in cerebro, hoc eſt in Homerico cœlo, amplitudinis ſuæ regiam collocaſſe. Et quoniam ſemper fœta, nunquam eſt effœta fœcunditas diuinitatis, Memoria non ſolitarium, ac deſidioſum numen, vt Epicureo-

rum Deus, feriatur, aut torpet; ſed cum multa humani generis bono molitur ipſa per ſeſe, tum partus enititur, vel ipſo nomine venerabiles. Muſarum mater ab Heſiodo, ſapientiæ parens ab Afranio, Poëtis non minus eruditione, quàm vetuſtate nobilibus audit. O familiam integro populo multitudine penè parem, virtute maiorem! ô ſtirpem cœlo dignam, mortalibus admirandam, inuidioſam regibus, atque Cæſaribus! ô tuam mater Memoria glorioſam, ex natarum indole felicitatem! Nunc demum amo ſororium Muſarum cum ſapientia nexum, à Platonico Tyrio integra diſſertatione coactum: nunc philoſophicam Empedoclis poëticam ab Alexandrino Clemente memoratam exoſculor, & admiror: nunc eorum conſilium vehementer probo, qui aras Muſis ſimul, ac Mineruæ in eadem Academia poſuerunt: nunc inimicitias, & iurgia, quæ inter Sapientiam, ac Muſas Boëtius olim ſeuit, auerſor penitus, atque deteſtor. Sorores ſunt Sapientia, & Muſæ, Quirites; vno Memoriæ ventre proſeminatæ, vno Mnemoſynes paſtæ lacte, communia ſibi incunabula recognoſcunt, eodem genere, licet diuerſa temporibus. Quid enim aliud eſt poëticè, vt Tyrius arbitratur, quàm philoſophia vetuſtate nobilis, argumento fabuloſa, numeris implicata? quid philoſophia

nisi poëtica ætate vegetior, argumento perspicua, numeris expedita? Præclarum omnino eruditæ cognationis vinculum, atque omnibus salutare: quo coniunctis vtrinque viribus Memoriæ pignora in humani generis beneficium, mutua charitate, necessaria consociatione conspirant. Sapientia siquidem hærentem in biuio Herculem ad præruptas virtutis rupes impellit, Musæ laboriosi comites itineris sub pondere fatiscentem recreant, atque confirmant: illa perpetua belluarum venatione, ac sanguine Achillem adhuc impuberem exercet, vt iræ præludat Troiano imperio fatali; hæ reuertenti citharam adornant, sudoremque detergunt; illa ne diffluat voluptatibus animus, seueritate lasciuientem coërcet; hæ curis defatigatū, & calamitatibus obrutum demulcent: illa perturbationes tanquam bruta ratione carentia flagello domat; hæ Pythagoræorum more easdem cantus suauitate componunt: mortalibus illa vitiorum contagione tabescentibus absynthio medetur; amarissimum hæ, ac tetrum poculum melle contingunt: fortunæ illa secundæ moderatrix inijcit fœlicitati frœnum, ne animus efferatur; aduersantem hæ deliniunt, ne succumbat: pugnat illa contra vitiorum monstra fœliciter, epinicia hæ triumphanti modulantur: immortalitatem illa mere-

tur; hæ donant: informat illa animos; hæ oblectant: illa munit, hæ ornant; sanitatem illa, hæ pulchritudinem curant: illa cœlo inhiat, in cœlum hæ inuehunt. quid multa? Quidquid vel ad animorum oblectationem eruditione iucundum, vel ad mentis alacritatem hilaritate conditum, vel ad acumen ingenij solertia perpolitum, vel ad exercitationem stili diligentia excultum: quidquid ad mores componendos excogitatur idoneè, ad virtutem consequendam perficitur studiosè; ad ægritudines persanandas conquiritur opportunè, ad ęternitatem nominis gloriosè confertur, id demum quantum quantum est, Memoriæ filijs Musis, atque Sapientiæ debet natio literatorum. Habent ne aliquod monumenta Poëtarum ingeniosum in fabula, in Episodijs multiplex, in descriptionibus accuratum, accommodatum in moribus, in perturbationibus vehemens, in cogitatis acutum, in elocutione magnificum, splendidum in figuris? inuenis ne apud veræ philosophiæ sectatores in iudicando constantiam, prudentiam in agendo, in loquendo moderationem, soliditatem in docendo, in consulendo maturitatem, in inuestigando iudicium, in omni denique vitæ ratione absolutam virtutis imaginem? id omne, velis, nolis, acceptum referas necesse est Memoriæ

filijs Musis, atque Sapientiæ. Et quæ in Romana Republica Gracchorum parens Cornelia; quæ inter lacænarum præstantissimas Mater tam fortunata, de natorum virtute, atque indole gloriata est, quæ si cum Memoria componatur, aut sterilem se non optet, aut fœcunditatem suam, filiorum numero magis, quàm pretio commendatam, non auersetur, ac defleat? Verùm sentio me vsque adhuc in Memoriæ laudibus ita fuisse versatum, vt omnia potius alia prædicauerim præter ipsam. Licet enim, quæ de filijs honorifica dicuntur, in parentes soleant iustè transferri, vbi tamen vnusquisque censu suo diues est, alienæ suffragium commendationis præstolari non debet. Age igitur, & quid ipsa Memoria sit, quibusque viribus polleat, persequamur. Animam hominis, quæ rerum simulachra recipit, per corporis sensus in se, veluti per traduces deriuata, tabulæ cereæ, in Teætheto Plato aiebat esse persimilem. In hanc autem ceram (quam ex Socratis interpretatione cor animi Homerus appellauit) dum rerum imagines, quasi quædam annulorum sigilla, altiùs imprimuntur, pro ceræ temperatione, ac modo, vel perturbata, vel illustria simulachra nobis occurrunt. Nec à Platonis sententia discedit Aristoteles, dum in libello de Memoria, eandem signatorij annuli comparatio-

nem non ineleganter vſurpat. Verùm quia plauſibiliter magis hæc dicuntur, ac ſplendidè, quàm ad rerum naturas religioſiùs indagandas acommodatè; videamus, oro vos, vtrum ex eiuſdem Ariſtotelis documentis eruere aliquid in rem noſtram, ac delibare poſſimus. Hominis anima corporis adſtricta vinculis, ita illius vtitur miniſterio, vt ne intelligere quidem poſſit, quin ab ipſo rerum notiones accipiat. Traiectæ igitur per ſenſus ad animam rerum imagines, in eam primò facultatem incurrunt, quæ ab ſenſibus nominata, communis dicitur; qua de re diſſerit etiam Plato tum in Teętheto, tum alibi, Galenus exiſtimat. Hæc autem rerum ſimulachra ab imaginatrice (quam recepto iam à Græcis vocabulo Phantaſiam philoſophantes appellarunt) collecta, atque in ordinem digeſta, Memoriæ in theſauris aſſeruanda traduntur: quæ bonæ fidei cuſtos, quotieſcumque leuiter icta, animo iubente percellitur, vniuerſa ſtatim habet in numerato. Hinc rerum omnium theſaurus à Marco Tullio dicta eſt. Et ſanè dum illius ſinus, ac latebras, in quibus tota rerum vniuerſitas deliteſcit, admiror, Iliadas illas Homericas nucleo concluſas; Myrmecidis, ac Theodori quadrigas muſcæ alis obtectas, atque alia artis prodigia, ideo maxima, quia minima confidenter irrideo.

Quid enim, Deus immortalis! hæc omnia ad immensam Memoriæ capacitatem? Hæc interminatam Oceani vastitatem; hæc indefinitam magnitudinem regionum; hęc minacem montium altitudinem; hæc latissimum æquor agrorum; hæc cælestium orbium ambitum; hæc naturæ miracula; hæc artis machinamenta; hæc mysteria doctrinarum; hæc diuinitatis arcana exiguo loculamento complectitur. Nihil est in Historicorum monumentis tàm reconditum; nihil in Poëtarum fabulis tam nouum; nihil in officinis Rhetorum tam sepositum; nihil in Philosophantium exedris tam retrusum; nihil in gymnasijs Theologorum tam inuolutum, quod hæc per otium in sinu suo non complectatur, ac videat. Qui gentium ritus, quæ prouinciarum consuetudines, quæ præcepta regnandi, quæ iura regnorum, quæ sacrorum ceremoniæ, quæ priuilegia sacerdotum, quæ insignia Magistratuum, quæ scita populorum, qui bellorum euentus, quæ documenta bellandi, quæ decora triumphorum, quæ facinora triumphantium ab huius conditorijs excluduntur? Est ne natio aliqua, vel origine barbara, vel moribus efferata, vel longinquitate dissita, vel legibus inculta, vel superstitione impia, quæ huius amplexus effugiat? est ne aliquis terræ tractus, cuius fœcunditas cum

amœnitate

amœnitate contendat, ſalubritas cum opulentia certet, ſitus cum munitione confligat, emporijs nobilis, metallorum foſſionibus inclytus, ædificiorum magnificentia prædicandus, admirabilis numero populorum, cuius multitudinem, ſubſtructiones, emporia, ſalubritatem, opulentiam, amœnitatē, illa non teneat? Hæc autem omnia quàm celeriter, quàm ſubitò, quàm ſine mora, vnico veluti obtutu videt? Nunc terræ viſceribus excepta, in ſcaturientium vndis fluminum, aut natat, aut nauigat; euerſis auri fodinis inauratur; lapidibus turgeſcit, quibus auaritia mortalium precium fecit; ſpiritu, quo terra concutitur, agitatur; nunc eodem veluti abrepta ſpiritu, in cælum vſque conſcendit, ſiſtitur ad ſolium diuinitatis, beatarum mentium ordines enumerat, orbium conuerſiones, atque vertigines, ſtellarum lapſus, exortus, & occaſus ſpeculatur; nunc ad orientem ſolem conuerſa, nunc ad occidentem regreſſa; alieni cæli ſidera, nouas telluris fruges, inuſitatas populorum conſuetudines, peregrina gentium ſacra, incredibilia ignotarum artium inuenta nobis oſtentat; nunc per ſepulchreta licenter oberrans eruta è cadaueribus intermortua penè facinora, iacentia Principum nomina; ſqualentes doctorum hominum lucubrationes immortalitati redonat;

nunc in se ipsam conuersa, ac familiam suam, abdita in thesauris simulachra, vel vnumquodque separatim, vel vniuersa confertim, vel ordinatim singula vocat in lucem: lacessita protinus adsunt, illa veluti imperatrix militiam in insidijs collocatam educit in aciem, vniuscuiusque nomen, vt olim Cyrus, vsurpat, mox vt agmina circũspexit, admirabili celeritate colligit dissipata, distracta consociat, remota pertingit, propinqua disponit, vasta contrahit, diuisa coniungit; præterita reprehendit; integrat obliterata; infinita metitur; comprehendit æterna. Et quæ nam fuit vel naturæ sæuientis iniquitas, vel miseræ mortalitatis iniuria, quæ tam luculentum, tam efficax, tam diuinum nobis patrimonium extenuauit, diripuit, exhausit? quæ pestis adeo nefaria, atque atrox, nobilissimam animæ partem infecit, debilitauit, infregit? Vsque adeo ne suæ dignitatis rerum naturam pœnituit, vt in se ipsam ferox, maximè actuosam, atque omnium stupore dignissimam in homine partem sui, spontè omnibus iniurijs exposuerit? An tanti erat eiectamenta terrarum gemmas, ea duritie solidare, vt earum aliqua nec vsu deteratur, nec ferro dometur, nec igne corrumpatur, nec vetustate deficiat, vt memoria interim, necessarium generis humani bonum, in mollissima capitis medul-

la nobis nec ſentientibus contabeſcat? ferendum quodammodo videretur, ſi ætatis tantum vitio laboraret, quod ſibi contigiſſe Seneca quærebatur; licet enim muta, nedum tacita temporis fuga ſit, non inuſitata tamen nobis memoriæ ſenectus accideret, qui oculos, aures cogitationes, cupiditates, omnia denique in nobis conſeneſcentia experimur in dies. Nunc autem quot, quantiſque præter ætatem periculis patet? Curioni incantationes, ac veneficia; Meſſalæ Coruino morbus; Maximino Cæſari vini hauſtus paulò liberalior; lapidis ictus alijs; alijs è tecto, vel ex aſino caſus; metus quamplurimis, & quod commemorare ſine ingenti animi dolore non poſſum, labor ipſe, atque vigiliæ in ſtudijs literarum Memoriam labefactarunt. Adeo vias omnes, quibus interire, ac profligari Memoria poſſet, malus quidam naturæ genius aut inuenit, aut reperit. Et mirabitur quiſpiam, ſi dum multi leuiſſimam pulchritudinis iacturam accerſito quodammodo, ac ſtudioſo dolore quæruntur, natiuis nos, ac ſponte erumpentibus quærimonijs, literatæ Reipublicæ calamitatem, ac funeſtum literarum iuſtitium, in tot Memoriæ cladibus proſequemur?

Sed animos veſtros non exulcerabo tam luctuoſa commemoratione diutiùs. Bene habet,

Quirites, etiam naturæ vitijs alacriter vir fortis obſiſtit; quæ vt nulla aliquando arte vincantur, maxima tamen ex parte leniũtur. in rebus arduis, ac vires humanas ſupergreſſis, vt nos euentus deſtituat, ſummam tamen laudem in ipſo conatu viri ſapientes poſuere. Ad reparandas igitur Memoriæ ruinas multa legimus à priſcis adhibita ſiue conſilio, ſiue caſu, quæ ſingillatim libenter enumerarem, & fortaſſe cum fructu, niſi me opinione mea longiùs præteruectum, alteram hanc diſſertationis partem obuoluere potiùs, quàm explicare, & audientium auctoritas cogeret, & modeſtiæ in dicente ratio ſuaderet. Prætereo igitur pharmaca, venarum ſectiones, aliáſque corporis exercitationes, ſeu veriùs cruciatus, ex Medicorum placitis repetitos, quorum ego comparatione Memoriam tanti non facio, vt longè acerbiora obliuionis remedia, quàm malum non exiſtimem. Omitto ſingulare apud Petrarcham fortunæ ludentis, & illudentis inuentum, quo factum eſt vt admirabilis Clementis Sexti Pontificis memoria, ex vulnere capiti altè impreſſo, tanquam armata ex Iouis cerebro Pallas exilierit: neque enim Memoriæ debilitatem capite luendam cenſeo, aut præſidia à ſupplicijs expecto. Sileo ſtolidam Caluiſij Sabini diligentiam à Seneca otioſè deſcriptam, qui

seruis, & quidem magno coëmptis, Homerum huic, illi Hesiodum, Lyricos nouem reliquis assignauit, vt vnusquisque Poëtæ sui versus (quoties eum venditandæ eruditionis libido cepisset) cum fide repræsentaret; nam & Memoriam insitiuam nunquam putaui, nec ideo multa scire me arbitror, quod ea familiares mei probè didicerunt. Prætermitto memoratricem Simonidis artem, quæ tantopere apud dicendi Magistros inualuit, vt præceptiones de ea luculentas Quintilianus, & M. Tullius summa cum laude tradiderint; nam ego qui meoptè ingenio tardus, ac bardus sum, ex multiplici locorum designatione exoriri in me multiplicis etiam Memoriæ necessitatem sentio, ridiculo sanè artis inusitatæ compendio. Vnum igitur candidè, atque simpliciter more Romano in medium affero, illudque præsentissimum vacillantis Memoriæ præsidium, hæc videlicet folia, non vtique Sybillina; quorum artificio satis hactenus explorato, ac fido, quicquid memoriam præteruolat incurrit in oculos, & quod cæca rapiebat obliuio, oculata sagacitas repetit. Videtis, opinor, Auditores, quorsum euadat oratio mea, quæ tota quanta est (quid enim dissimulem diutiùs?) nòn ad Memoriæ siue laudes amplificandas, siue fragilitatem deplorandam à me est instituta cùm

cœpi; sed pro domo mea, hoc est ad tuendam eam recitandi consuetudinem, quam huc à me, vt aiunt, inuectam indignè ferunt, qui nodum in scirpo quærunt. Vellem equidem fecisset Deus immortalis, vt Cyros, Hortensios, Temistocles, Mithridates, Senecas, Portios Latrones, aut iuuenem illum ex insula Corsica à Mureto laudatum, memoria superarem, Oratorem haberetis, Quirites, non paulò disertiorem. Sed quoniam ita natura comparatus sum, vt lubrica semper fide apud se depositas rerum imagines memoria mihi restituat, ignoscet mihi genius humanitatis vestræ, si commentarios identidem intuebor, tanquam oracula, ex quibus anxiè, timidéque numinum responsa petuntur. Scio memoria deficiente, personam me, vt quidam putant, Oratoris absoluti sustinere non posse. Verùm cùm & ab alijs ad munus amplissimum præsidijs destituar, quoniam primas eloquentiæ partes occupare non licet, hærere saltem per vos liceat in secundis. Expeditam illam, ac subitariam limatè loquendi copiam, nec ars mihi, quod sciam, nec natura suppeditat. neque enim in medio Latio natus, aureis Romanæ Reipublicæ temporibus ad elegantiam sermonis adoleui; vt etiam si dicere ex tempore vehementer cupiam, vt vellem profecto non possum, vt possim iustissimè

nolim. Non tam abiectè de eruditissimis auditoribus sentio; nec me, ac mea tam arroganter, ac temerè circumspicio. Dicam igitur in posterum ex commentario, & si vsus ita postulauerit, legam. Præstitere hoc olim florentibus eloquentiæ sæculis Poëtæ, Historici, Oratores omnes: ex quo tam crebra apud Martialem, Iuuenalem, Persium, iuniorem Plinium de recitatoribus mentio. Præstitit Seuerus Cassius, qui habiturus orationem, non commisit, vt commentarius sibi extorqueretur è manibus. Præstitere Cæsarum multi, atque inter eos, vt rerum gestarum gloria, ita doctrinæ opinione clarissimus Augustus, qui non orationes modò ad Populum, in Senatu, ad milites ex scripto habuit; sed priuata etiam cum Liuia vxore colloquia retulit in commentarios. Præstitit ipse M. Tullius, qui P. Sextij defensionem ex libello recitauit. Hinc Oratores Quintilianus, causarum Patronos Ægineta læua manu libellos habuisse commemorant. Quæ res licet Memoriæ diffidentiam, vt ait idem, bene dicendi artifex profiteretur, consuetudinem tamen recitandi per ea tempora inoleuisse testatur. Causam igitur, si vobis ita videtur, peroraui; sed quoniam hodiernam dissertationem à pulchritudine auspicatus, in Memoriæ mentionem sensim delapsus sum, vt primis extrema respōdeant,

illud vnum coronidis loco addo. Græcus nescio quis ad petulantiam adolescentis, quam ex formæ conscientia collegerat, infringendam, senectutem, morbum, dolores, inscripturum se tabulæ deierauit; vt ea de superbissimi iuuenculi collo tanquam amuleta suspenderet, aut illius ianuæ, monimentum lubricæ, ac fugientis fœlicitatis affigeret. Grauiter ille, & in rem suam ingeniosè. Ego vero Memoriæ obsequijs mancipatus, commentarios hosce meos, tanquam profligatæ opinionis manubias, in amplissimo hoc Mnemosynes templo suspendo; cum Iudithæ viduæ sanctissimæ, ac tum præsertim obtruncati Holophernis spolijs ferculum adornantis, Epigrammate, Anathema obliuionis.

FINIS.

INDEX RERVM memorabilium quæ in his Prolusionibus Ethicis continentur.

A

R

S.

T

V

FINIS.

APPROBATIO HVIVS OPERIS.

Vissu Reuerendissimi, Domini Fratris Nicolai Riccardi sacri Palatij Apostolici Magistri legi Prolusiones Ethicas Illustrissimi Domini Augustini Mascardi, easque publica luce dignissimas iudico, sperans propter argumenti varietatem & præstantiam, eruditionis doctrinæ, atque eloquentiæ copiam allaturas non mediocrem vtilitatem, & oblectationem lectoribus, Autori verò gloriam non vulgarem.

Imprimatur,

LEO SANCTIVS Societatis IESV.

P. NICOLAVS RICARDIVS, Sacri Palatij Apostolici Magister.

SVMMA PRIVILEGII CHRISTIANISSIMI REGIS.

VDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis authoritate cautum est, ne quis in Regno suo, aliisve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos decem, à die impressionis primæ inchoandos excudat, vendat, excudendum, vendendúmque quouis modo, ac ratione librum qui inscribitur, *Augustini Mascardi Prolusiones Ethicæ*, præter SEBASTIANVM CRAMOISY Bibliopolam Iuratum, Typographum Regium, & Ciuem Parisiensem, aut illos, quibus concesserit sub pœnis originali diplomate contra delinquentes expressis. Datum Parisijs 6. Decembr. 1638.

De mandato Regis, CEBERET.